

د بوهني وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د
روزني او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د
تاليف لوی رياست

پښتو لسم ټولگی

پښتو - لسم ټولگی

لري. اخیسته او
سره قانوني چلن

د چاپ سال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

Ketabton.com

د پوهني وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د بشورونكو
د روزني او د ساينس د مركز معيشت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
كابونو د تأليف لوى رياست

پښتو لسم ټولگي

د چاپ كال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

الف

لیکوال:

– پوهنمل بریالی باجوړی

علمي او مسلکي ایډیټي:

– محمد زرین انځور

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه:

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهني وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهني وزارت سلاکار.
- مولوي خلیل الله فیروزي

د څارني کمیټه:

- ډکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزني او د ساینس مرکز معین.
- ډکتور شېرعلي ظریفني د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسوول.
- د سرمولف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

کمپوز او ډیزاین:

– صفت الله مومند

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د توري
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل ځلېږي
په سينه کې د اسيا به
نوم د حق مو دی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی يې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پاميران، نورستانيان
هم ايماق، هم پشه يان
لکه لمر پر شنه اسمان
لکه زړه وي جاويدان
وايو الله اکبر وايو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهني د وزير پيغام

گړانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښووننه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توک دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولني د اړتياو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انگشاف وومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوي دي. د زدهکړې په بهير کې د زدهکوونکو فعاله ساتل د تدرسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زدهکړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زدهکوونکو مينځې او پلرونه هم د خپلو لورنو او زامنو په پاکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهني د نظام هيلې ترسره شي او زدهکوونکو او هېواد ته ښې برېاوې ورپه برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په رښتوني توگه سرته رسوي.

د پوهني وزارت تل زيارکارې چې د پوهني تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولني د څرگندو اړتياو له مخې پراختيا وومي. په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زدهکوونکو له مينډو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لايښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کو م.

و من الله التوفيق
فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهني وزير

لیک لہ

مخ	د لوست نوم	شمبره
۱	دعا	لومری لوست
۷	نعت	دویم لوست
۱۱	سولہ	دریم لوست
۱۷	ادب خہ تہ و ابی ؟	خلورم لوست
۲۳	خوشحال خان خٹک	پنجم لوست
۳۱	پښتو نحو ہ یا جملہ پوهنه	شپورم لوست
۳۹	ملي نظمونه	اووم لوست
۴۷	ولسي کيسه	اتم لوست
۵۳	سید بهاو الدین مجروح	نهم لوست
۶۱	عروضي نظمونه	لسم لوست
۷۱	پښتو هنري نثر	یوولسم لوست

مخ	د لوست نوم	شميره
۷۷	د پښتو ادبياتو لرغوني دوره	دو لسم لوست
۹۱	بڼځي او لنډۍ	ديارلسم لوست
۹۹	افضل خان او تاريخ مرصع	خوارلسم لوست
۱۰۷	پښتو لنډه كيسه	پنځلسم لوست
۱۱۳	وېليام شكسپير	شپاړسم لوست
۱۱۹	مېرمن سپينه	اووه لسم لوست
۱۲۵	کابه (لنډه كيسه)	اټلسم لوست
۱۳۱	لفظي صنعتونه	نولسم لوست
۱۳۷	هجري او د هغه حبسيات	شل لوست
۱۴۳	پښتو سفرنامې	يووېشتم لوست
۱۴۹	معنوي صنعتونه	دوه وېشتم لوست
۱۵۷	چاپېريال ساتنه	دروېشتم لوست
۱۶۳	د هوتکو ادبي دربار	خلروېشتم لوست
۱۷۱	د مابن خطرونه	پنځه وېشتم لوست
۱۷۷	اصطلاحات او محاورې	شپږوېشتم لوست
۱۸۳	د روزديو الي لاملونه	اووه وېشتم لوست
۱۸۹	پښتو لهجې	اټه وېشتم لوست
۱۹۵	وسپانگه	
۲۰۷	اخځليکونه	

دعا

مورب مسلمانان د هر کار پیل د بسم الله په ویلو کو و ، ځکه چې د بسم الله په ویلو سره په هر کار کې برکت پیدا کېږي او د کار پای په ښه شان سرته رسېږي. یا د خدای ﷻ نوم یادو و او یا د کار پیل په دعا سره کو و. د پښتو ژبې پخواني ډیوانونه په حمد پیلېږي. حمد د خدای ﷻ ثنا او ستاینه ده او تل په نظم کې وي. ځینې کتابونه په مناجات هم پیلېږي. مناجات هم دعا ده چې له خدای ﷻ څخه کېږي، کېدای شي چې په نظم کې وي او یا په نثر کې، په پښتو ادب کې د مناجات خورا په زړه پورې نمونه په نظم کې د بیت نیکه ده چې په تېرو تو لگیو کې مور لوستلې ده. مور تل خدای ﷻ ته په زاری او دعا کې یو او له خدای ﷻ نه راز، راز غوښتې لرو. تاسې په تېر تو لگي کې د پښتو کتاب د بونس څیږي په حمد پیل کوړی و. ددې تو لگي د کتاب پیل د نومیالي شاعر گل پاچا الفت په دعا سره کو و، چې خدای جل جلاله زموږ په زده کوړه کې خیر او برکت واچوي.

– د حمد او مناجات ترمنځ څه توپیر دی؟

– مور و لي، د کار په پیل کې دعا کو و؟

د ټول جهان واکداره! ته هر څه لري او هر څه کوی شي. د هر چا امید تاته کېږي او هر څوک هر څه له تا غواړي. ستا خزاني او کارخاني ډکې دي. ستا په باغونو کې د شیدو او عسلو ویالې بهېږي.
ستا بخششونه او انعامونه به پایانه دي. ستا د رحمت نوره په ځمکو او اسمانونو کې نه ځایېږي.

فقيران او مسکينان درنه د ووی. سوال کوي.
ماږه او بدایان درنه اشتها او د هضمولو قوت غواړي.
څوک درنه په زاريو او دعاگانو او لادونه غواړي. ځینې وايي چې مال او دولت راکړه!

يو وايي چې جنت مې په کار دی. بل وايي له دوزخه امان او پناه غواړم.
مړتېي او لوړې درجې له تا سره دي، کامیابي او موفقیت ستا په توفیق حاصلېږي.
دين او دنیا ستا په لاس کې دي.

راحت، زحمت، عزت او ذلت ستا له خوا انسان ته رسي.
بهار او خزان ته راوړي، مرگ و ژوند ستا په اختیار کې دی.
هر څه ته کوي او هر څه له تا غوښتل کېږي.

ددې جهان او د هغه جهان اجرونه، خیرونه، خوندونه او خوشحالی، خلکو ته، ته ورکوي. زه پوهېږم چې تا سره هر څه شته.
مگر زه هر څه نه غواړم. زما دعا او د زاهدانو دعا، زما ارزو او د پادشاهانو ارزو یو راز نه ده.

زما سوال د بدایانو او مسکینانو له سواله ډېر توپیر لري.
زه نه وایم چې ځمکې او پیسې راکړه. نه غواړم چې عزت مې ډېر لوړ او رتبه مې لوړه شي. موټرونه او اسونه مې نه دي په کار.
قصرونه او عمارتونه نورو ته ورکړه!
پتي او باغونه هغه چاته وبخښه چې په خاورو نه مېږي.

په بانکونو کې د سوداګرو پیسې زياتې کړه.
د بزرګۍ اعتبار مه راکړه! ځکه چې ستا په طاعت او عبادت له خلکو نه اجر او عزت

غو بنېتل راته بښه نه ښکاره کېږي.

زه له دې ټولو نه تېر يم او نور څه غواړم.

زه هغه څه غواړم چې ته يې هم غواړې.

هو، زه ستا له رضا نه خلاف څه نه غواړم.

زه و ايم په جهان کې د ظلم بيرغ نسکور کړه. حق او عدالت ته قوت ورکړه! په زړونو

کې رحم او د خير مينه واچوه!

په دماغونو کې د حق نور او د حقيقت رڼا پيدا کړه! ته کو لای شي چې د ظلم قوت په

وړو، ورو کاڼو ميده، ميده او ذري، ذري کړي يا د هوا په ماشو ظالمان تېاه کړي.

مگر موږ د انوم په بمونو هم دا کار نشو کو لای.

د ليکوال لنډه پېژندګلوي:

گل پاچا الفت د مير سيد پاچا زوی او د سيد فقير پاچا لمسی دی. د لغمان په عزيز خان کڅ کې په (۱۲۸۸ هـ ش، ۱۹۰۹م) کال کې زېږېدلی دی. د ننگرهار او کابل په مدرسو کې يې زده کړې کړي دي او رسمي ماموريت يې د انيس د ورځپاڼې په اداره کې پيل کړی و. الفت د رسمي دندو په بهير کې په لوړو څوکیو کارونه کړي دي او دوه دورې په پارلمان (ولسي جرګه) کې د خلکو د استازي په توګه هم پاتې شوی دی. گل پاچا الفت د پښتو ژبې له پنځو ستورو څخه دی چې پښتو ژبې او ادب ته يې زيات خدمتونه کړي دي. ډېر کتابونه يې ليکلي دي چې مشهور يې دادې: غوره شعرونه، غوره نثرونه، ليکوالی (املا او انشا) ادبي بحثونه، څه ليکل يا ليک پوهه او نور...

گل پاچا الفت په نظم او نثر دواړو کې د پوره صلاحيت خاوند و، چې غوره اشعار يې د شعرونو تو لګه او غوره نثرونه يې د معاصرو ادبي نثرونو په زړه پورې مجموعه ده. گل پاچا الفت په ۱۳۵۶ل کال د قوس په ۲۸مه نېټه له دې نړۍ نه سترګې پټې کړې.

د متن لیدیز:

په دې دعا کې له خدایه غوښتل شوي دي چې په نړۍ کې دې ظالم نه وي، ظلم او تېری دې نه وي. دا تر ټولو غوره دعا ده، ځکه چې د ټول انسانیت خلاصون پکې نغښتی دی. کله چې ظالم او ظلم نه وي نو محکوم او مظلوم به هم نه وي. برابري، عدل او مساوات به وي او دا هغه څه دي چې د اسلام مبارک دین یې غواړي او د خدای ﷻ رضا هم په دې کې ده. مورن هم باید تل له خپل خدای ﷻ څخه د خیر دعا وغواړو چې په هغه کې د ټولو انسانانو خیر وي.

مورن باید خود غرضه او خوددین ونه اوسو چې هر څه د ځان لپاره وغواړو، بلکې خپله هوساینه د نورو په هوساینې کې ولټوو.

هغه څه چې د ځان لپاره یې غواړو د نورو لپاره یې هم باید وغواړو. د اسلام مقدس دین مورن عدل، ورورۍ او برابری ته رابولي نو باید مورن هم پخپلو کړو وېرو کې دغه اصل په پام کې ونیسو. چاته ازار ونه رسوو. د چا په حق سترګې پټې نه کړو او په ورورۍ، سوله او امن کې ژوند وکړو.

۱- زده کړونکي دې وروسته له ښوونکي څخه په وارسره متن په لور او از ولولي او لاندې پوښتنو ته دې ځوابونه ووايي:

- د حمد او مناجات ترمنځ څه توپیر دی؟
- دعا او مناجات ترمنځ څه توپیر دی؟
- مناجات په نظم کې وي که په نثر کې؟
- ولې د هر کار پیل په دعا سره کوو؟

۲- زده کو ونکی دی په وار سره د متن لنډیز پخپلو خبرو کې تو لگيو الو ته وړاندې کړي.

۳- زده کوونکی دی پخپله خوښه په خو کرښو کې یوه دعائیه وليکي او په تو لگي کې دې يې واوروي.

۴- زده کوونکی دی متن په غور ولولي او په متن کې دې شخصي ضميرونه، ملاکي ضميرونه او استفهامي ضميرونه په نښه کړي.

شخصي ضميرونه: د لومړي شخص، دویم شخص او درېم شخص لپاره کارول

کړي. په دوه ډوله دی، متصل او متصل.

منفصل ضميرونه: هغه دي چې مستقل وي او له بلې کلمې سره پيوست نه

وي.

لکه: زه، ته، دی، مور، تاسې، دوی.

متصل ضميرونه: هغه دي چې په خپلواک ډول نه کارول کېږي له نورو نومونو

سره يوځای وي لکه: مې، مو، بې، دې.

ملاکي ضميرونه: چې يو څيز په چا پورې اړوند بولي، لکه: زما، ستا...

استفهامي ضميرونه: د پوښتنې لپاره کارول کېږي، لکه: څوک، چا.

زده کوونکی دی په کور کې دغه دعائیه شعر په غور ولولي او مفهوم دې پخپلو

کتابچو کې وليکي، په بله وړخ کې په پښتو درسي ساعت کې واوروي:

که هر څو پيم له عمله بڼوا

ريسه ته مې د اميد غونچه کړې وا

ماله قهره په امان کړې ذوالجلاله

يا جماله رحم ته وکړې پر ما

پرنیکی، باندې قوت راکړې قادره!
له بدۍ، مې په امان لري، مولا
و نیکی، ته مې محتاج نه بې خاونده
نه زما په بدعتو لري پروا
ستا له وارو مناهیمو نجات راکړي
پر ما امر کړې قایم تر اېدا
هر عادت مې پر طاعت باندې حساب کړي
که صحیح چېږي له ما نه سي ادا
د شیطان له بده مکره نجات راکړي
هم د نفس له وسوسې او له هوا
په یقین کې مې لري، باور له مخه
ما له ملکه د گمان لري جدا
ما ترانگر د قناعت په خزانه کړي
چې مې نه وي و سوسه ددې دنیا
امید پر لرم بیاړي ستا و کرم ته
چې غالبه مې پر خوف باندې رجا
ستا دیدار به روزي زما ((جمعه)) کړي
په نصیب، مې شفاعت کړي د پېشوا

حاجي جمعه بارکزی:

حاجي جمعه بارکزی د پښتو ژبې شاعر و چې له ۱۲۰۰ هـ. ق. نه تر ۱۲۵۹ هـ. ق. پورې بې ژوند کړی دی. دی د کندهار په زاړه ماشور کلي کې او سېده او د سردار کندل خان معاصر و. د خپل وخت عالم او صوفي شاعر و. د تقشبنديه طریقي پیرو و. خو خپلي حج ته په پښو تللی و. دده په شعرونو کې د کندل خان د حکومت گډ وډیو او ظلمونو ته اشاره شوې ده او هم بې د پښتنو غازیانو هغه حمله باندې کړې چې د انگریزانو پر خلاف بې کړې دي. دیوان بې د علومو اکاډمۍ له خوا په ۱۳۶۰ هـ. ش. کال چاپ شوی دی.

نعت

نعت هغه موزون کلام تی چي د اسلام د ستر پيغمبر محمد ﷺ ستاينه پکي شوی وي. په نعت کې معمولاً شاعر د حضرت محمد ﷺ د سيرت ستاينه کوي او ددې په څنگ کې ورسره د خپلې مينې اظهار کوي. په پښتو شعر کې له لرغونو زمانو څخه تر کلاسيکې شاعرۍ او ننني شعر پورې دا لړۍ راروانه ده.

د پښتو شعر په زياتو دښوانو کې له حمد نه وروسته د اسلام د ستر لارښود حضرت محمد ﷺ په اړه نعت ويل شوی دی.

کله کله دا ستاينه په نثر کې هم وي خو بېلگې يې په نظم کې زياتې دي. په پښتو کې حمدونه او نعتونه په جلا جلا مجموعو کې هم راټول او خپاره شوي دي. په دې لوست کې مو د کلاسيکې دورې د يو شاعر خوا اجه محمد بنگښ يو نعت غوره کړی دی.

نعت څه ته وایي او موضوع يې څه وي؟

ستاسې کوم نعت په یاد دی خو پښتو نه يې په ټولگي کې نور و تله واوروئ؟

محمدده ستا و لور ته به سفر کړم
په لېمو به در روان شپه به په سر کړم
رنگينه چامي به و اغوندم جيبه!
ځان به ستا د بورجلونو قلندر کړم
زه که ستا تر مبارکي روضي ورشم
په بڼو به دې چارو خاورې د در کړم
سعادت د دواړو کونو زما دادی
چې په خاورو، دې روښان دواړه بصر کړم
پېشکشي مې د عمل په مخکې نشته
شرمنده به در حاضر دا خپل بشر کړم
جگې جگې نوراني جمال څرگند کړه
د غفلت توره تياره شوه چې نظر کړم
ته نظر د عنايت راباندي وکړه
بېهوده مينې هر گور سره اوتر کړم
زه خواجه محمد هر گوره گنهگار یم
ډېر اميد له شفاعة د سرور کړم

د شاعر لنډه پېژندګلوي:

خواجه محمد بنگښ د پښتو ادبياتو د منځني دورې شاعر دی. د مغلي پاچا اورنگزيب د پاچاهۍ په وخت کې يې ژوند کاوه. د خوشحال خان خټک معاصر او د پښتنو د بنگښو قبيلې ته منسوب دی. په بنگښو شاعرانو کې لومړنی د ديوان خاوند شاعر دی. ديوان يې په پېښور کې چاپ شوی دی. خواجه محمد بنگښ په پېښور کې ژوند کاوه او د تصوف په سلسله کې د چشتيه طريقې پيرو و. دی د شيخ عبدالرحيم مريد و.

دده په اړه پوره معلومات نشته. د زېږېدنې او مړينې نېټه يې نه ده معلومه. قبر يې هم نه دی معلوم. شعرونه يې عشقي، عرفاني او اخلاقي مضامين لري. خواجه محمد بنگښ د خپلو يارانو په مړينه ډېرې ښې مرثيې ليکلي، خو دده مرثيه چا نه ده ليکلي.

د پښتو ژبې يو شاعر بيدل يې د يو نکته دان شاعر په توګه يادوي. خواجه محمد بنگښ په خپل يو شعر کې د اورنگزيب د پاچاهۍ وخت ته داسې اشاره کوي:

د اورنگ په پادشاهۍ کې مې نساو نه شي
زه خواجه محمد به و وځم بل لور ته

د متن لنډيز:

نعت هغه موزون کلام دی چې د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد ﷺ ستاينه پکې راغلی وي. پښتو ديوانو نه په حمد پيلېږي او ورپسې نعت راځي چې په نعت کې د حضرت محمد ﷺ د سيرت ستاينه کوي. خواجه محمد بنگښ چې د کلاسيکې دورې شاعر دی په دغه نعت کې يې د حضرت محمد ﷺ مزار ته د ورتلو ارمان کړی او د خپلو ګناهونو د شفاعت هيله ترمنځ لري، شاعر خپله ښکمرغي داګني چې دده تر مزاره ورشي او د عنايت نظر ورباندې وشي. په پښتو پخوانيو او اوسنيو شعرونو کې د نعتونو نمونې زياتې دي چې شمېر يې سلګونو ته رسېږي. ځينې نعتيه مجموعې هم په معاصره دوره کې خپرې شوي دي چې يو شمېر نعتونه يې راټول کړي دي. ځينې داسې پښتانه شاعران هم شته چې د نعتونو مستقلي مجموعې لري.

۱- زده کو و نکی دی له ښو و نکی وروسته په وار سره متن په لور او اواز و لولې. ښو و نکی دی د زده کو و نکو سم و بل و خاري.

۲- خو تته زده کو و نکی دی په وار سره د نعت یو، یو بیت معنا کړي او نور زده کو نکی دی د نعت سم و بل او سمه معنا کول و خاري.

۳- زده کو و نکی دی لاندینی لغتونه معنا او په مناسبو جملو کې و کاروي:
حسب، بوجل، قلندر، روضه، سعادت، بصر، جگي، جگي، جمال، عنایت، اوتر، شفاعت، سرور

- ۴- زده کو و نکی دی لاندې پوښتنې ځواب کړي:
- د نعت وینونکی څوک او د چا معاصر و ؟
- دکوم پاچا په وخت کې یې ژوند کاوه ؟
- د دې شاعر د شعرونو موضوعات څه دي ؟
- ۵- د لاندې بیتونو مفهوم په وار سره په شفاهي توگه و وایاست:

پیشکشي مي د عمل په مخکي نشته
شرمنده به در حاضر دا خپل بشر کرم
جگي جگي نوراني جمال څرگند کړه
د غفلت توره تياره شوه چي نظر کرم
۶- زده کو و نکی دی په شعر کې نومخري په ښه کړي او و دې وايي چې کوم نومخري دي ؟

زده کو و نکی دی په کور کې د اسلام د ستر پیغمبر محمد (ص) په اړه په یو مخ کې

لیکنه وکړي، او په بله ورځ دی خپله لیکنه په پښتو درسي ساعت کې و اوروي.

سوله

جگړه او سوله د انسانانو له ژوند سره سمه راروانه ده. سوله د جگړې ضد کلمه ده. په جگړه کې انسان وژنه، بربادې او ناخوالې وي.

ټولنيز ژوند له گډوډيو سره مخامخ کېږي. په سوله کې آرامي، خواخوږي، سوکالي او امن وي. سوله ټولنيز ژوند تنظيموي او د جگړې ناخوالي له منځه وړي. جگړه د تباهۍ او بربادې نوم دی او سوله د آرامۍ او ودانۍ ضمانت کوي. جگړه نه گټه لري او نه گټل، سوله نه ماته لري او نه بايلل. په دې لوست کې به تاسې د سولې د ارزښت او گټو په اړه ولولئ چې ژوند پرته له سولې څومره ستونزمن او له کړاو نه ډک دی.

— که سوله نه وي نو ژوند به له کومو ستونزو سره مخامخ وي؟

— په سوله کې د انسانانو د ژوند کوم حقونه خوندي دي؟

سوله د صلحي په بڼه يوه عربي کلمه ده چې ډېرې معناوې لري خو يوه معنایې چې ډېره کارول کېږي هغه د جنگ، جگړې بندول دي.

سوله د جنگ بندول، د شخړو لري کول او د اختلافاتو ختمول دي. باسوله هغه تړون دی چې جنگ او شخړې پرې ختمېږي. که په کوم ځای کې سوله نه وي، نو هلته خلک يو له بل سره په جگړه اخته وي. د ژوندانه ټول ورځني کارونه نه شي کولای او خلک دې ته اړ کېږي چې لېرې ځايونو ته مهاجر شي او ژوند په سختۍ تېر کړي. په جگړه کې خلک وژل کېږي. ميندې او پلرونه يې او لاده کېږي، ماشومان يې پلاره او بې مورره کېږي.

په جگړه کې خلک د ټوپک په ژبه غېږي او په ځمکو کې د غنمو پر ځای مایونو نه او بمونه کړي. په مایونو زرگونه خلک وژل کېږي او ځينې خپل لاسونه، سترگې او پښې پکې له لاسه ورکوي. مایونو د خلکو ژوند اخلي او هېواد وړانوي. که سوله نه وي، خلک خپه او ژوند په سختۍ تېرېږي.

په انساني ټولنه کې خلک دول دول دي. انسانان کله يو له بل سره جوړېږي او کله نه جوړېږي. نارینه، ښځې، ځوانان او سپين بڼږي د هر څه په اړه بېل، بېل نظرونه لري. دا څه بد کار نه دی. که موږ په کومه خبره له چا سره نه جوړېږو، کومه گناه نه ده، خو که له يو بل سره خبرې وکړو، نو څرگندېږي چې کومه خبره د ټولو په گټه ده. که څوک زموږ خبره نه مني موږ حق نه لرو چې هغه مجبوره کړو چې بايد زموږ خبره ومني. موږ بايد دا زده کړو چې خبرې په دليل سره وکړو او منطقي و غږېږو. که چېرې څوک د ټوپک په زور مجبور کړو چې زموږ خبره ومني، نو هغه به له موږ نه ډار شوی وي. په زړه کې به يې زموږ خبره نه وي منلې او له موږ نه به کرکه هم کوي.

موږ بايد په دې وپوهېږو چې خلک دول، دول دي. د يو لاس گوتې هم برابري نه دي. يو تور، بل سپين، څوک جگ، څوک تپت، څوک چاڅ او څوک ډنگر دی. يو په يوه ژبه خبرې کوي او بل په بله ژبه. سره له دې چې يو له بله توپير لرو خو د ځان او خپلو کورنيو لپاره هغه څه غواړو چې ټول يې غواړي. خواره، د څښلو اوبه، د اوسېدو ځای

او د ژوند د چلو لو لپاره کار.

مورن ټول دا هيله لرو چې زموږ او لادونه روغ، غښتلي او کورنی مو خوشحاله وي. دې هيلې ته د رسېدو لپاره مورن بايد په سو له او ارامۍ کې ژوند وکړو.

په دې نړۍ کې چې مورن ژوند کوو نو خلک ډول ډول دي او بايد چې همدا سې وي، ځکه که ټول خلک يو ډول وای دا دنيا به پيکه او بې خونده وای. د همدې لپاره د يو سړي څېره بل ته ورته نه ده. يو سړی يو کار ښه کولای شي او بل سړی بل کار. يو دهقان دی او بل خټگر. څوک د او سپني کار کوي او څوک د وړيو او وربښمو کار، يو سوداگري کوي او بل دوکانداري، يو مستري دی او بل ترکان. مورن په خپل ورځني ژوند کې دې ټولو کسانو ته اړ يو. که څوک مورن ته ورته نه دی، يا يې جامې زموږ غوندې نه دي او يا يې غږېدا بل ډول ده، ددې معنا دا نه ده چې هغه له مورن نه ښه او يا بد دی. څه پړواکوي که مورن يو له بله توپير لرو؟ که څوک يو کار زموږ په څېر نه کوي، مورن يې بايد بد ونه گڼو. مورن يې له نورو زده کوو، نو نور خلک کولای شي چې له مورن نه يې زده کړي. که مورن يو بل ته درناوی ونه کړو او يو له بل سره ناسته ولاړه او خبرې ونه کړو، نو سو له به نه وي.

د انسانانو ترمنځ توپيرونه اختلافات رامنځته کوي خو د اختلافاتو پالل اختلافات زېږوي. دا بايد په ياد ولرو چې د اختلافاتو د حل ډېرې لارې شته. کله چې ماشومان په خپل منځ کې جتجال کوي نو مور او پلار يې ورسره خبرې کوي او جوړوي يې. کله چې د گاونډيانو ترمنځ ستونزې پيدا شي، جرگه يا شورا ورسره مرسته کوي چې يو له بل سره روغه وکړي. کله کله بيا خلک د خپلو ستونزو د حل په خاطر قاضي، وکیل او محکمي ته ورځي. که هېوادونه يو له بل سره شخړه ولري، پخپلو منځو کې کښېني او د حل يوه لاره پيدا کوي. که په دې هم جوړ نه شي، نو د ملگرو ملتونو له موسسې نه مرسته غواړي، لنډه دا چې د اختلاف د حل لپاره ډېرې لارې شته. مورن بايد خپل اختلاف د خبرو او جرگو له لارې حل کړو، نه د زور له لارې. زور بدمرغي راوړي، زور اختلاف نه حل کوي، بلکې اختلاف زياتوي.

نو لازمه ده چي موز: خلک سولې ته راوبلو او ويې هڅو و چي د جگړې پر ځای سولې ته غاړه کېږدي.

د یونسکو کړنلاره په دې جملې پیلېږي: (څرنگه چي جگړه د انسانانو له ذهن نه پیلېږي، نو د سولې د دفاع سنگر هم باید د انسانانو په ذهن کې رامینځته شي.)
په پښتو لیکني (تحریري) او نالیکني (شفاهي) ادبیاتو کې هم په سوله او امن ټینګار شوی دی او تل یې خلک سولې او امن ته رابللي دي. د پښتو په شفاهي ادبیاتو کې لکه لنډۍ، او ځینې نورو ډولونو کې، دغه موضوع ډېره ښه انځور شوې ده. په زیاتو لنډیو کې جنگ غندل شوی او ناوړه پایلې یې په گوته شوي دي، لکه:

د ښو ټوپکو و ستاکاره

د ښو ځوانانو خون به ستا په غاړه وینه

همدارنگه په پښتو شعر کې هم له لرغونو زمانو څخه رانیولې تر ننه پورې سوله او

امن ستایل شوی، جنگ یې غندلی او سولې ته یې خلک رابللي دي.

د منځنۍ دورې یو شاعر ملا جان فدوي هوتک جگړه مارو ته د سولې په هکله داسې وایي:

عارفان کاله جهانه سره سوله

تا ترلې په جهان د سولې وړ دی

همدارنگه د پښتو ژبې پخوانیو او اوسنیو شاعرانو هېڅکله سوله له پامه نه ده غورځولې او جنگ یې غندلی دی.

رحمان بابا په دې لاندې شعر کې په څومره ښکلي ډول خلک سولې ته رابللي دي:

کر د گلو کره چي سیمه دي گزار شي اغزي مه کره په پښو کې به دي خار شي
کو هۍ مه کنه د بل سړي په لار کې چېرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي
آدم زاد په معنا واره یو صورت دی هر چي بل آزاروي هغه آزار شي
هغه زړه بیه له توپانه په امان وي چي کښتی غوندي د خلکو باربردار شي

په معاصره شاعري كې سوله له هرې دورې نه زياته راغلي ده او ولسونه يې د سولې په ساتلو مكلف گڼلي او د جگړې تباهي او بربادې يې يو په يو بيان كړې ده. په معاصر شعر كې مو دلته دوه نمونې غوره كړي دي چې تاسې به يې ولولئ

مينه كړ دى په وطن كې د گلونو مينه ژوند او سعادت دى د قامونو د ژوندون ترخه په مينه خواره كېږي وركوي مينه خوارې د ولسونو كوم قامونه چې په مينه سره ژوند كړي تل وي خلاص د زمانې له افتونو مينه مينه ده چې جوړېږي دا جهان دى مينه اصل د وجود او د انسان دى
ارسلان سلېمي

چې خپل كور ودانوم زه د بل كور نه وړانوم زه
نه مې چا سره بدي ده نه مې چا نه پښتې شته
له هر چا مې وروړولې ده خپل پلردي سره اشته ده
زه هر چا لره بڼه غواړم زه چې ځان لره څه غواړم
دوست محمد كامل مومند

د متن لنډيز:

سوله د جگړې بندول دي. سوله د جگړې ضد كلمه ده، په جگړه كې وژنه، وړانول او له تباهۍ او بربادۍ نور څه نشته. په سوله كې آرامي، وروړولې، مهرباني، سوکالي او ترقي ده.

انسان په خپلو منځو كې توپيرونه لري او هر سړى د خپل استعداد او توان سره يو كار كوي. ځكه چې موږ يو د بل كار ته اړ يو. د انسانانو ترمنځ اختلافات هم شته خو دا اختلافات د خبرو اترو له لارې بايد حل شي. هېڅوك حق نه لري چې په چا باندې په زور يوه خبره ومني.

كه اختلافات شديد شي، نو د حل لپاره يې سپين بڼري، جرگې، محلي شورگانې شته. له دې سره قاضي، وکیل او محكمې هم شته چې شخړې حلوي.

د هېوادونو ترمنځ كه اختلافات پيدا كېږي نو ملگري ملتونه يې حلوي. هر ډول

اختلافات د خبرو او مذاکري له لاري حل کېدای شي. نو لازمه نه ده چې د جگړې لاره ونيول شي او سو له له منځه لاړه شي.
مورن تړلو ته لازمه ده چې د سولې د دفاع او ساتني فکر د انسانانو په ذهنونو کې وروزو، ځکه چې جگړه هم له همدغه ځای نه پيلېږي.

فعاليتونه

۱- زده کوونکي دې د ښوونکي له لوستلو څخه وروسته د متن يو، يو پراگراف ولولې او مفهوم دې بې څرگند کړي.

۲- زده کوونکي دې په دوه پراگرافونو کې د جگړې زبانونه او د سولې گټې وليکي او په وار سره دې بې په تړلگي کې واوروي.

۳- زده کوونکي دې په وار سره په لاندې موضوع باندې خبرې وکړي او خپل خپل نظر دې څرگند کړي (څنگه کولی شو د خلکو په ذهنونو کې د سولې ساتني اصل وروزو).

۴- (خلاق ډول ډول دي) زده کوونکي دې وړايي چې دا جمله څه معنا لري. د تړلني په گټه ده که په تاوان؟

۵- دوه زده کوونکي دې د نورو په استازيتوب په وار سره په دې خبرې وکړي چې څنگه کولای شو اختلافات حل کړو؟

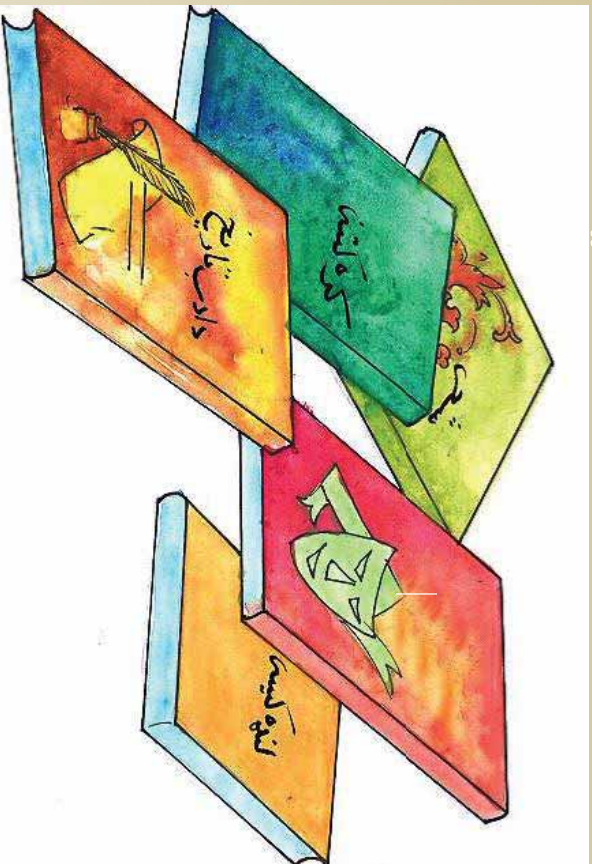
۶- زده کوونکي دې په دې خبرې وکړي چې ښځې د سولې په راوستو کې څه رول لوبولای شي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کورونو کې متن په غور سره ولولي او بيا دې ددې متن په رڼا کې د سولې په هکله يوه ليکنه وکړي. بله ورځ دې بې په پښتو درسي ساعت کې د نورو تړلگيو الو په وړاندې ولولي.

ادب څه ته وايي؟

مور په ښوونځي کې او هم له ښوونځي څخه د باندې ځينې کلمې اورو او يا به يې په کتابونو او مجلو کې لولو، خو په اړه يې دومره معلومات نه لرو چې ورباندې ويو هېږو، د بېلگې په توگه ادب، ادبيات، ادبپوهنه، کره کتنه، ادبي تاريخ، ادبي ژانر او داسې نورې کلمې يا اصطلاحات چې په ادب يا ادبياتو پورې اړه لري خو ځينې به يې له معنا او تعريف سره لازمه اشنايي نه لري. ددې لپاره مو په دې لوست کې په ادب خبرې کړي او د ادب ځينې څانگې مو درته په لنډه توگه روښانه کړي دي چې د ادب هره څانگه په لنډ ډول وپېژنئ.

- ادب څه ته وايي؟
- شعر او داستان هم د ادب برخې دي؟

پخوانيو د ادب د کلمې په هکله ويل چې د ادب کلمه له (هنډ) نه اخيستل شوي چې (هنډ) د بې عيبه معنا لري. د (هنډ) کلمه په د هغې ونې لپاره استعمالېده چې خانگي او بڼاخوڼه په بې پرې شول او صافه به شوه.

وروسته بيا دا کلمه د هغه چا لپاره کارېده چې عيونه به يې ورک شول او مهنډ به شو. وروسته دغه (هنډ) په ادب و او بنسټه.

د ادب کلمه په تهذيب هم معنا شوي لکه څه شی چې له چا سره لايق او مناسب وي دې ته هم ادب ويل کېږي. په بې داسې ويل کېدل چې ادب هغه پوهه ده چې انسان په خپله وينا او بيان کې له تېروتنې څخه ساتي. همدارنگه ادب پوهې، زېرکې اخلاقي تهذيب او فضيلت ته هم وايي او په اصطلاح کې هغه پوهه او رياضت دی چې انسان ته فضيلت ورپه برخه کوي او پخپلو کړو وړو کې يې له تېروتنې څخه ژغوري. په او سنڼو څېړنو کې ادب يو ژبنی هنر دی چې واقعيتونه په انځورونو کې وړاندې کوي. ادب واقعيت مخامخ او نېغ په نېغه نه بيانوي بلکې په ښکلې او احساس پارونکې شکل يې وړاندې کوي. شاعر او ليکوال له واقعيت څخه خپله اخيستنه کوي او بيا يې په عاطفي بڼه انځوروي. د ادبي ژانر (شعر، کيسې، ډرامې، طنز او نورو) مهمه ځانگړتيا داده چې احساس ولېږدوي او که دا کار ونه کړي او د اورېدونکي يا لوستونکي پر عواطفو اغېزه ونه کړي هغه ادبي اثر نه دی. ادب مخامخ نصيحت او لارښوونه نه کوي خو يو ه پېښه داسې بيانوي چې تر لوستلو وروسته د شخص په سلوک او فکر کې مثبت بدلون راولي. بد ته بد و وايي او له ښو سره مينه وکړي. ادبيات د انسان ښکلايز ذوق تسکينوي، سرکښه غرايز تعميروي، شدل ذوقونه يې تربيه کوي. د غمونو او اندېښنو په وخت کې انسان ته تسلي وړکوي. ادبيات دوي مهمې برخې لري چې يوه يې تخليقي ادبيات او بله يې تحقيقي ادبيات دي.

تخليقي يا هنري ادبيات هغو ادبي اثارو ته ويل کېږي لکه شعر، داستان، ډرامه، طنز، ادبي توپه، تکل او داسې نور... تحقيقي ادبيات د ادبي اثارو د ماهيت، منشاء، تکامل او څرنگوالي په باره کې څېړنې ته ويل کېږي. په بله وينا تخليقي ادبيات هنري ادبي اثار

دي او تحقيقي ادبيات ددغو اثارو په باره کې بحث او خبرنه ده چې دغو تحقيقي ادبياتو ته ادبيو هنره هم وايي.
ادبي ژانرونه:

ژانر (genre) فرانسوي کلمه ده چې د نوع يا ډول معنا لري. ادبي اثار د شکل او جوړښت له پلوه د يوه يا بل ژانر په ډله کې راځي، په اروپا کې پخوا دغه ژانرونه منل شوي و و:

ايبیک، ليریک او ډرامايک

ايبیک حماسي ته وايي. په نثر او نظم ډوارو کې راتلاى شي. د ايبیک يا حماسي ځينې نامتو نمونې دادي: د هومر ايلياد او اوډيسي، د هند مهاهاراته د فردوسي شاهنامه، د پښتو آدم خان درخانۍ او مؤمن خان او شيرينو.

د ليریک کلمه له لاتين څخه راوتلې ده. لير د موسيقۍ يو ډول تاريزه اله وه چې سندرې به ورسره ويل کېدې. ليریک کلمه د غنايي اشعارو لپاره کارول کېږي چې دغه اشعار د تخيل، هيجان او ترنم څرگندي نښې له ځان سره لري او د شاعر ځانگړي احساسات څرگندوي. په اوسني وخت کې ناول، لنډه کيسه، شعر، ادبي توبه او تکل منل شوي ادبي ژانرونه دي. په اوسني وخت کې د ژانر اصطلاح په پراخ مفهوم استعمالېږي، لکه داستان يو ادبي ژانر دی او د داستان هر ډول لکه لنډه کيسه، ناول، طنز او تکل هر يو ځانته ادبي ژانر دی.

همدارنگه په ليریک کې شعر ژانر دی او بيا د شعر نور ډولونه لکه غزل، قصيده، مثنوي، رباعي او داسې نور هر يو د شعر ډولونه دي.
په ايبیک يا حماسه کې هم پخوا دوه ژانرونه ډېر مشهور و و لکه تراژيډي او کمپي.

د ادبيو هنې څانگې:

ادبيو هنه درې څانگې لري: ادبي تيوري، ادبي کره کتنه او ادبي تاريخ.
ادبي تيوري د ادبي اثارو پر منشاء، ماهيت، تکامل، ارزښت او د ارزونې پر مېتود

او لارو بحث کوي. د ادب تيوري د ادبپوهني د نورو څانگو لپاره اصول او لارې چارې برابر وي.

د مثال په توگه ادبي کره کتونکي چي يو ادبي اثر ارزوي د ارزوني معيارونه له ادبي تيوري، څخه ترلاسه کوي.

د ادبپوهني بله څانگه ادبي کره کتنه ده. ادبي کره کتنه پر ادبي اثارو قضاوت کوي د ادبي اثارو بڼه او بد، بڼکلي او بدرنگه اړخونه رابرسېره کوي. په ادبي کره کتنه کې بايد له شخصي مينې، گينې، توهين او سپکاوي نه ډډه وشي او له علمي قضاوت او علمي ژني څخه کار واخيستل شي.

د ادبي کره کتنې هدف دادي چي له لوستونکي سره د ادبي اثر په ارزونه کې مرسته وکړي او ليکونکي ته لارښوونه وکړي چي د خپلي ليکني نيمگړتياوي او بڼگني وپېژني.

ادبي کره کتنه په هغه ټولنه کې ډېره اغېزه او گټه لري چي د بيان او تخليق آزادي وي. که چېرې دا نه وي نو هلته ادبي کره کتنه د اختناق او سانسور د وسيلې په توگه استعمالېږي.

د ادبپوهني بله مهمه څانگه ادبي تاريخ دی چي د ادب تاريخ او د ادبياتو تاريخ هم ورته وايي. د ادب تاريخ هغه پوهنه ده چي د هنري ادبياتو د پيدايښت او ودې جريان له تاريخي شرايطو سره د ارتباط په لړ کې څېړي. لکه د انسان ژوند چي څومره په ادب کې ځلېدلی، رابرسېره کوي يې. ادبي تذکره له ادبي تاريخ سره توپير لري. په ادبي تذکره کې د ليکوال او شاعر پېژندگلوې (بيوگرافي) راځي او په ادبي تاريخ کې ادبي جريان او تحول څېړل کېږي.

د ادب دغه ياد شوي ډولونه په شلمه پېړۍ کې پښتو ژبې ته راننوتل او وپالل شول، ځکه چي شلمه پېړۍ د پښتو ادبياتو د پرمختگ او پراختيا پېړۍ ده. په همدې پېړۍ کې د پښتو هنري نثر رامنځته شو. په همدې پېړۍ کې پښتو ناولونه، ډرامې، لنډې کيسې، ادبي توپي، سفرنامې، راپورټاژونه، ځان پېژندنې، تکلونه او نور ادبي ژانرونه رامنځته

شول.

په همدې پېړۍ کې پښتو د چاپ خپرې ته و لو بده. پښتو د راډيو په خپو کې خوره شوه. پښتو د سينما په پرده پلي شوه. پښتو د تلويزيون او کمپيوټر په سکرين راغله. په دې پېړۍ کې پښتو ته ټول امکانات برابر شول چې د عصر غوښتنه او د وخت ضرورت و. ددغو امکاناتو تر څنگه دا اړه هم پيدا شوه چې پښتانه ليکوال له نويو غوښتنو سره سم ليکني وکړي او نويو ال معيار په نظر کې وړي. له همدې کبله په روانه پېړۍ کې د ليک او ليکوالۍ لارښودونه هم وليکل شول او د ليکوالۍ، املا او انشا لوستونه په درسي کتابونو کې هم شامل شول.

د متن لنډيز:

ادب يو ژبنی هنر دی چې واقعيتونه په انځورونو کې وړاندې کوي. ادب دوي مهې برخې لري چې يوه يې تخليقي ادبيات او بله يې تحقيقي ادبيات دي. تخليقي ادبيات ادبي اثارو ته ويل کېږي لکه شعر، داستان، ډرامه او نور... تحقيقي ادبيات د ادبي اثارو د ماهيت منشاء، تکامل او څرنگوالي په باره کې خپرني کوي په بله وينا تخليقي ادبيات هنري اثار دي او تحقيقي ادبيات ددغو اثارو په باره کې بحث او خپرنه کوي. تحقيقي ادبياتو ته ادبيو هغه هم وايي. ادبيو هغه درې څانگې لري: ادبي تيوري، ادبي کره کتنه او ادبي تاريخ.

ادبي تيوري د ادبي اثارو پر منشاء، ماهيت، تکامل، ارزښت او ارزښاتي پر مېتو د بحث کوي. ادبي کره کتنه پر ادبي اثارو قضاوت کوي. د يو اثر ښې او بدې خواې رابرسېره کوي او ليکوال ته لارښوونه کوي.

د ادب تاريخ هغه پوهنه ده چې د هنري ادبياتو د پيدايښت او ودې جريان له تاريخي شرايطو سره د ارتباط په لړ کې خپرې. دا درې واړه څانگې يوه له بلې سره ارتباط لري او يو د بل مرستندوی وي.

- ۱- زده کو ونکی دی متن په چوپه خوله و لولي او لاندې پوښتنو ته دې ځوابونه و وایي:
- د ادب کلمه له څه شي نه راوتلې ده؟
- ادب په څو برخو وېشل کېږي؟
- ادیبو هڅه کومې څانګې لري؟
- ادبي تاریخ څه ته وایي؟
- ژانر، ایپیک او لیبریک کلمې څه شي ته استعمالېږي؟

- ۲- زده کو ونکی دی د هغو ادبي ژانرونو نومونه واخلې چې دوی یې پېژني؟
- ۳- څو زده کو ونکی دی په وارسره په کره کتنه خبرې وکړې چې کره کتنه څه گڼې لري؟

- ۴- تاسې په پښتو ژبه کې کوم او سني لیکوال پېژنئ؟
- ۵- زده کو ونکی دی د خپل راتلونکي په هکله یو یو پراگراف ولیکې او په وارسره دې یې په ټولګي کې واوروي؟
- ۶- زده کو ونکی دی لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:
(فضیلت، ریاضت، تهذیب، منشاء، ماهیت، تکامل، اختلاق، سانسور، تحول).

زده کو ونکی دی د متن په موضوعاتو کې ځانته یوه موضوع وټاکي او په اړه دې لس کرښې ولیکي، په راتلونکي درسي ساعت کې دې یې وولوي.

خوشحال خان خټک

د پښتو ادب منځنۍ دوره په نو میالیو شاعرانو بڼکلي ده چې هر یو یې ځانته ځانگړی ځای او اثر لري. یو له دغو نو میالیو څخه خوشحال خان خټک دی چې پښتو ادب پرې ویاړي. دغه د توري او قلم خاوند پښتو ادب ته ډېر ارزښتمن کتابونه په میراث پرې ایښي دي.

خوشحال خان خټک د پښتو ادب سرلاری دی چې د حماسي سبک په رامنځته کېدو یې ډېر لارويان په ځان پسې روان کړي. په دې لوست کې به دده د ژوند او ادب پر پېلایېلو اړخونو پوره شې.

– تاسې د خوشحال خان خټک په هکله څه معلومات لری؟

– خوشحال خان خټک پښتو ادب ته څه ورکړي دي؟

– ولې خوشحال د هند د حکمراني معلي کورنۍ پر ضد جنگېده؟

خوشحال خان خټک د هند د مغلي پاچا نور الدين جهانگیر په وخت کې په (۱۶۲۲ هـ ق)، (۱۶۱۳ م) د پېښور په اکوړه کې وزېږېد.

پلار يې شهباز خان، نيکه يې يحيى خان او غور نيکه يې ملک اکوړی و. خوشحال خان په خپله يوه قصيده کې خپله پېژندگلوي په دې ډول کوي:

زه خوشحال د شهباز خان يم چې تورزن يم چې تورزن کم کان په کان
شهباز خان د يحيى خان و چې بل نه و هسي خوان
يحيى خان د اکوړې و چې په توره شو سلطان
د اکبر بادشاه په دور شو د خپل ولس ستر خان
د هجرت زر دوه ويشت سن و
چې زه راغلم په جهان

د خوشحال خان مشر نيکه ملک اکوړی د هند د مغلي پاچا جلال الدين اکبر له خوا د خټکو د مشر په توگه وټاکل شو. اکبر پاچا ملک اکوړی ته له خير اباد نه تر نوباره پورې سيمه په جاگير کې ورکړه. د سرک ساتل او په پاچاهي لاره باندې د خاورو د تگ راتگ د محصول ټولو امتياز هم ده ته ورکړل شو.

د خوشحال خان ژوند له ماشومتوب نه تر سپين زېرتوبه پورې له حوادثو ډک دی. دى شپږ کلن و چې په لنډې سيند کې ډوب شو، خو د کلي د يوې ښځې په واسطه و ژغورل شو.

په اته کلنۍ کې پرې له خپر نه يو کانی راو لوېد او سر يې داسې ټپي شو چې يوه اوونۍ له مرگ سره لاس و گړوان و خو وروسته ورو، ورو په رغېدو شو.
د واده په شپه سختې ټپي نيولې و او د کورنۍ غړو په پرستو کې داسې پټ کړی و چې د ساه ايستلو توان يې نه و. خوشحال خان د پلار له مړينې وروسته د خپل قوم مشر وټاکل شو. دغه وخت د هند پاچا شاه جهان و او له خوشحال خان سره يې اړيکې ښې وې خو کله چې اورنگزيب خپل ورو نه مړه کړل او خپل پلار شاه جهان يې بندې کړ نو

خوشحال خان يې هم په (۱۰۷۴ هـ ق)، (۱۶۶۴م) کې ونيو. خوشحال خان دوه نېم کاله په ډېلي او د جيپور د رياست د رنتپور په زندان کې تېر کړل. بيا اگري ته ولېږل شو. د څلورو کالو بند او نظر بندۍ نه وروسته ازاد شو. خوشحال خان چې کله خپل وطن ته راستون شو نو د هوډ نيولو په تکل کې و. خوشحال په خپل يو شعر کې دغه حالت په دې ډول څرگندوي:

پس له بنده دی دا عزم د خوشحال د خاطر جزم
پا نیولی مخ مکی ته یا مغلو سره رزم
خوشحال خان د پښتنو د امپراتورۍ د بیا جوړونې او افغاني دولت د جوړښت لپاره توره تر ملاکره او وېي ويل:

د افغان په ننگ مې وټرله توره
ننگیالی د زماني خوشحال خټک يم
خوشحال خان له مغلو سره ډېر جنگونه وکړل. په ډېرو جنگونو کې يې مغلو ته ماته ورکړه، تر دې چې د هند مغلي پاچا اورنگزيب پخپله لاهور ته راغی او په حسن ابدال کې يې دوي مياشتې تېرې کړې.

ايمل خان مومند او دريا خان ايرېدي هغه نوميايي پښتانه و و چې پخوا يې د مغولو د حکومت د ظلم او زباني په وړاندې د خپلواکۍ بېخ پورته کړی او پښتانه يې د زادۍ جنگ ته تيار کړي و و. بيا نو خوشحال خان خټک هم ددغو نوميايو مشرانو تر څنگ ودرېد او د مغولو په وړاندې يې د ستر جنگ ميدان ته وروانگل.

د خوشحال خان د عمر وروستي څو کاله د سختو ضمونو، مصيبتونو او ستونزو نه ډک کلونه و و. د خوشحال خان يو زوی بهرام خان له مغلو سره ملگری شو او هڅه يې کوله چې خوشحال خان ونيسي او مغلو ته يې وسپاري.

بهرام خان له اورنگ زيب نه زده کړي و و چې سړی کولای شي خپل پلار زنداني کړي او خپل ورونه و وژني نو ده هم د خپل پلار د نيولو هڅه وکړه، خو بريالی نه شو او خوشحال خان هم خپل هوډ پرې نښود. خوشحال خان د ژوند په وروستيو ورځو کې

ايريدو ته لار او په ډمبوره نومي ځای کې يې پناه واخيسته.

خوشحال خان له ډېرو کړاوونو وروسته په ۱۱۰۰هـ ق ۱۶۸۹م له دې نړۍ څخه سترگې پټې کړې.

د خوشحال قدر که اوس په هيچا نشته
پس له مرگه به يې يادکاډېر عالم

خوشحال خان په عقیده سني مسلمان او په اهل سنت والجماعت کې حنفي و. د اهل بيتو سره يې ډېره مينه وه. د لمونځ او روژې ډېر پابند و او د سخاوت خو يې دا حال و چې د خانې او سردارۍ سره صاحب نصاب شوی نه و. وضعه يې فقيرانه وه، ډېر رښتيني او د رښتيا ويلو پابند و.

د ارادې ډېر کلک، ډېر تورزن، شجاع او خوداره سړی و. هميشه د احسان تابع و په ديني کې به يې هم د احسان حق نه هېرولو. طبيعت يې تيز و. د توبک، خشي او باز هر قسم بېکار به يې کولو. بازونه او اسونه به يې ډېر ساتل. په کتاب، سرود او بښايست مين و، دغه شوقونه يې تر اخري عمره ساتلي و و.

خوشحال خان خټک په نظم او نثر کې ډېر کتابونه وليکل. ترده دمخه په پښتو کې مسجع نثر دود و. خوشحال خان خټک پښتو نثر بېرته ساده او روان کړ. دستارنامه يې په ساده او روان نثر وليکله چې په نثر کې دده تر ټولو غوره کتاب دی.

خوشحال خان خټک دستارنامه په زندان کې وليکله او په ټولنه کې يې د مشرتابه لپاره شل هنرونه او شل خصلمونه وټاکل. خوشحال خان خټک د پښتو په الفبا کې هم زياتونې وکړې. خوشحال خان خټک په شل کلنۍ کې د شعر ويل پيل کړل او پښتو شعر يې لوړو پوړيو ته ورساوه. د خوشحال خان خټک د شعر موضوعات رنگارنگ دي خو د رزم او بزم برخه يې درنه ده. د خان وطني او ملي کلام د هغه د ادبي اثارو يوه امتيازي او مهمه برخه ده. د خوشحال خان دا د ازادۍ له ولولو نه ډک اشعار که يو خوا د وطن سره دده مينه څرگندوي نو له بله پلوه د پښتنو او مغلو د سياسي کشمکش د تاريخ يو مهم څپرکی دی. د خان ملي شاعري له خپل قام سره د مينې، کلک هوډ، ازادۍ، مېړانې

او اصلاحی لارښوونو نه ډکه ده. د همدې مینې له کبله په خپل قام سخت انتقادونه کوي او د پښتنو د ښو صفتونو سره د هغوی د کردار نیمگړي خواوي هم بیانوي. هغه د خپل ولس او ټولني ژوره مطالعه درلوده او د ټولو اړخونو څخه ښه خبر و. دا هر څه یې په خپل شعر کې انځور کړي او د دوی د اصلاح کوښښ یې کړی دی. دده په شاعرۍ کې د جذباتو ډېر زور، هیجان او تویان هم په ډېر اخلاص او صداقت سره ښکاري.

د خوشحال په کورنۍ کې دده زامن او لمسیان هم شاعران وو لکه دده زامن اشرف خان هجري، عبدالقادر خان خټک، صدر خان، لور یې حلیمه خټکه، لمسیان یې افضل خان خټک او کاظم خان شیدا هم د دیوانونو خاوندان دي. خوشحال خان خټک په نظم او نثر کې زیات کتابونه لیکلي چې ځینې مهم یې دادي:

د نظم برخه:

۱_ دیوان: د خوشحال خان خټک د شعرونو شمېر له څلوېښتو زرو بیتونو اوږی. خوشحال خان خټک په پښتو او فارسي دواړو ژبو کې شعرونه ويلي دي. فارسي شعرونه یې هم په دیوان کې راغلي دي.

۲_ بازنامه: یو منظوم اثر دی چې د بازونو د ډولونو، د هغوی د مرضونو د علاج او د بازونو د ښکار په هکله پکې معلومات راغلي دي.

۳_ هدایه: د فقهي د مشهور کتاب پښتو ژباړه ده.

۴_ ټیټه: د فقهي په برخه کې دی او له عربي ژبې نه ژباړل شوی دی.

۵_ فضل نامه: فقهي موضوعات او نور اسلامي مسائل پکې راغلي دي.

۶_ سوات نامه: سوات ته د خوشحال خان د تگ خاطرات او د سوات جغرافیایي حالات پکې بیان شوي دي.

۷_ طب نامه: طبي موضوعات پکې خپرل شوي دي.

۸_ فرخنامه: د توري او قلم مناظره پکې راغلي ده.

۹_ فراقنامه: د خوشحال د بندد وړځو حالات پکې راغلي دي.

د نثر برخه:

۱_ دستار نامه: خوشحال خان خټک په دې کتاب کې د دستار د سړي لپاره شل هنرونه او شل خصلمونه بيان کړي دي.

۲_ بياض: په دې کتاب کې د خوشحال خان خټک ژوند ليک، دده د کورنۍ احوال او دده تاريخي کارنامې راغلي دي.
له بياض څخه د خوشحال خان خټک د نثر نمونه:

(په اخير د جمادي الثاني د تيرانه راروان شوم. راز علي، حسن علي، موسی و غيره ښه، ښه سواره بدرقه راسره و و.

په بازار راغلم. هورته اېمل خان په مخه راغی، سره کېناستو. دی تیراته راته، وی چې راسره جار وځه، ما وی چې که زه پوهېدای چې ته به رایشې زه به ستا و راتلو ته معطل وم. اما اوس روان یم.

افریديو ستملم، ستون نه شوم. اوس جار وځم څه خو عیب غونډې شي. یو څو خبرې مو سره وکړې، روان شوم، افریدي مې سره رخصت کړل. سرو پای بها مې هر کدام ته ورکړه، د خڅوښي په لار اېمل خان سره ډکې لره راغلم، شپه مې هورته تېره کړه. سبا بېړۍ راغله، پورې شوو، ورو، ورو مومندو کې تلو.

وارو ښه پښتونولي کوله. هر ځای به په ښه روش راغله. ضیافت و غیره به یې ښه وکړو. ځای په ځای راسره و و. تر خپل حدود نه یې تېرو لو، مهمند ښه عالم و لید شه.)

د خوشحال خان خټک د کلام نمونه:

چې خبر دې د راتلو راباندې وشي	چې خبر دې د راتلو راباندې وشي
دا زما یاري دې هم گونډې په زړه شي	دا زما یاري دې هم گونډې په زړه شي
که په پښو درځني درومم زړه مې نشي	که په پښو درځني درومم زړه مې نشي
لکه کښت چې په باران سره اوبه شي	لکه کښت چې په باران سره اوبه شي
د ښه یار بېلتون د ستوني پرېکول دي	د ښه یار بېلتون د ستوني پرېکول دي

په ارمان د هغه وخت یم دریغه، دریغه! که د زني سبب يې بيا زما په خوله شي
د خپل يار د جدائيه هسي کار دی لکه ساه چې له وجود نه په وانه شي
بخته! هومره مدد بيا راسره وکړه چې په غږو کې مې بيا تللی یار ویده شي
د خوشحال سلام په وارو بنو بارانو
گړندي بيا يې په ليدو سره زړه ښه شي

د متن لنډيز:

خوشحال خان خټک د پښتو ادب د منځنۍ دورې هغه نومياکی شاعر دی چې په نظم او نثر کې يې په لسگونو کتابونه ليکلي دي.
دی د مغلي پاچا نور الدين جهانگير په زمانه کې په (۱۰۲۲ هـ ق) کال د پېښور په اکوړه کې زېږېدلی او په (۱۰۰۰ هـ ق) کې وفات شوی دی. په نثر کې يې مشهور کتاب دستارنامه دی او په نظم کې يې سوات نامه، باز نامه، طب نامه او د شعرونو ديوان ډېر زيات شهرت لري.

خوشحال خان په شل کلنۍ کې په شعر ويلو پيل کړی او په پښتو ادب کې د حماسي سبک سرلاری دی. خوشحال خان د هند د حکمرانې مغلي کورنۍ پر ضد مبارزه کوله او د اورنگزيب پر ضد جنگېده.

خوشحال خان د پښتو ادب په بېلابېلو څانگو کې مهم اثار پرې ايښي او د ادب په هر ډگر کې يې قلم ډېر ښه چلېده. خوشحال خان خټک لا ډېر پخوا د خپل ځان په هکله ويلي و:

خټک خو پرېږده په درست جهان کې عجب که هسي فرهنگي راشي

- ۱- زده کو ونکی هی لاندی پو بښتی، خوب کړی:
 - خوشحال خان په کوم کال او کوم ځای کې دنیا ته راغی؟
 - خوشحال خان و لي د اورنگزيب له خوا بندي شو؟
 - په نثر کې د خوشحال خان کوم کتابونه پېژنئ؟
 - په نظم کې د خوشحال خان مشهور کتابونه کوم دي؟
- ۲- زده کو ونکی هی لاندی لغتونه معنا او په جملو کې وکاروی:

(جزم، رزم، هوډ، بزم، يرغل، فرهنگيالی)
- ۳- زده کو ونکی دې په وار سره د خوشحال شعر و لولي او ښوونکی دې د زده کوونکو د شعر لوستل او د کلماتو سم تلفظ وڅاري.
- ۴- زده کوونکی دې په لاندې شعر خبرې وکړي او د شعر اصلي مقصد دې روښانه کړي:

ختک خو پرېږده په درست جهان کې عجب که هسي فرهنگيالی راشي
 زده کوونکی دې د خوشحال د کلام نمونه و لولي او بيا دې د شعر مفهوم پخپلو خبرو کې و وايي.

۶- يو زده کوونکی دې د خوشحال د کوچنيټوب پېښې و وايي.
 ۷- خو زده کوونکی دې د خوشحال د کورنۍ د څو تنو شاعرانو نمونه واخلئ.

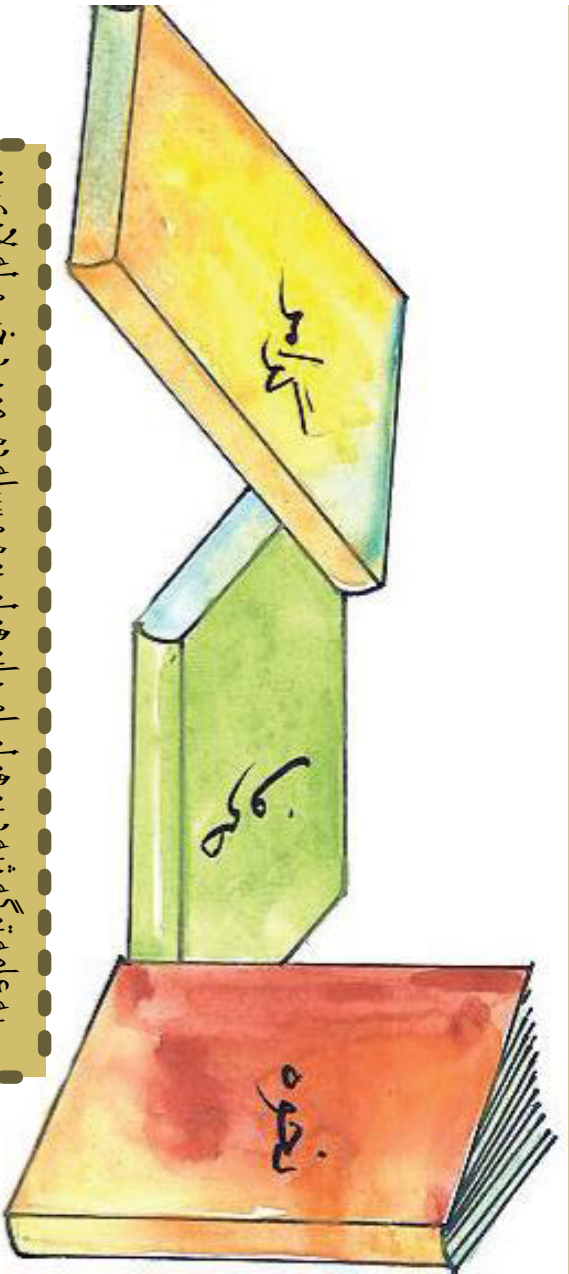
کورنۍ دنده

ستاسې له نظره خوشحال خان خټک څه ډول شخصیت دی؟
 په دې اړه يوه لنډه مقاله وليکئ. د مقالې د ليکلو په وخت کې د خپلو مشرانو نه مرسته وغواړئ او يا هم له کوم کتاب څخه گټه واخلي.

ډینډر فصوله یا جمله پوهنه

په عامه توگه ژبه د پوهو لو او راپوهو لو يوه وسيله ده. موږ د خبرو له لارې يو بل پوهو و او خپل مطلب حلوو. په خبرو کې کلمې او جملې کاروو. د نحوي علم چې د ژبپوهنې يوه برخه ده، له جملې نه بحث کوي. ژبپوهنه هغه علم ته وايي چې د يوې ژبې اصلي جوړښت تر څېړنې لاندې نيسي يا هغه پوهنه ده چې د معاصرو علمي طريقو پر بنسټ د ژبې ماهيت او څرنگوالي مطالعه کوي. ژبپوهنه د بېلابېلو ژبو کورنۍ، د دوی خپلوي، ډلې او تاريخي بدلونونه هم څېړي.

ژبپوهنه درې برخې لري، فونولوژي (خوږ پوهنه)، مورفولوژي (لغت پوهنه)، سنټکس (نحوه) يا جمله پوهنه. جمله پوهنه د جملې د جوړښت او ډولونو په اړه بحث کوي. دادي په دې درس کې تاسې ته د جمله پوهنې په اړه معلومات درکوو. جمله څه ته وايي او په خبرو کې څه ارزښت لري؟

که د جملو جوړښت سم نه وي په خبرو کې به څه ستونزه رامنځته شي؟

نحوه یا جمله پوهنه (Syntax)

نحوه عربي کلمه ده چې لغوي معنا يې لاره، طريقه، روش طرز او دود دی. په اصطلاح کې د گرامر هغه برخه ده چې په جملو کې د کلمو د ځای پر ځای کېدلو، د کلمو پر اړیکو، ترتیب او ترکیب باندې غږېږي.

په بله وینا نحوه هغه پوهنې ته ویل کېږي چې د یوې ژبې د جملو، عبارتونو، فقرو، ترکیبونو له جوړښت، ترتیب او تنظیم څخه بحث کوي.

د وینا د توکو (اجزاوو) خپل منځي اړیکې او جوړښت د نحوي موضوع ده. څرگنده ده چې جمله پوهنه په یوې جملې کې د کلمو (مورفيمونو) د گرامري ترکیب د یو ځای کېدو طريقه، ترتیب او معنوي رابطه په یوې ټاکلې ژبه کې څېږي او یا په بله وینا د جملو لفظي جوړښت او معنوي ځانگړتیاوې مطالعه کوي نو ځنگه چې د نحوي مطالعې او څېړنې اصلي او اساسي مواد جملې دي نو په همدې توگه د کلمو ترکیب هم د جملو په جوړښت کې یوه برخه گڼل کېږي، لکه: د یوه ساده جمله ده او له دوو و کلمو څخه جوړه ده. لومړۍ برخه يې ((هلاک)) چې د جملې فاعل (مسند الیه) او دویمه برخه يې ((ولوبد)) فعل (مسند) دی که چېرې په همدغې جملې کې د جملې د فاعل (هلاک) سره ځینې مورفيمونه چې نحوي رابطه سره ولري یو ځای شي نو دغه فاعل (هلاک) د خپلو اړوندو توکو سره یو ترکیب دی. لکه ښه هلاک، یو ډېر ښه هلاک، یو غښتلی تکره ښه هلاک. دغه ډله کلمې له یو بل سره نحوي رابطه لري او په پورتنۍ جمله کې د هلاک سره د مبتدا په حیث راځي چې د ترکیب په نامه یادېږي. همدارنگه د (ولوبد) فعل سره چې د جملې مسند دی یو شمېر نورې کلمې یو ځای شي او نحوي رابطه ولري د جملې په مسند (څېر) کې راځي، لکه: سخت ولوبد، په زوره ولوبد، سخت په زوره ولوبد. یا وران ولوبد، ډېر وران ولوبد، خورا ډېر وران ولوبد.

په پورتنۍ اسمي ترکیبونو کې گورو چې هلاک د ترکیب اصلي جز دی او د خپلو متعلقانو سره یو اسمي ترکیب گڼل کېږي او په دویمه برخه کې ولوبد د فعلي ترکیب اصلي

جز دی نو فعلی ترکیب ورته وېلی شو.
نو وېلی شو چې ترکیب د دوو یا زیاتو د خپلواکو او ناخپلواکو، کلمو او مورفیمونو له یوځای کېدو څخه عبارت دی چې اجزای یې یو له بله سره گرامري ارتباط ولري. ترکیبونه بیا په خپل وار د معنا او جوړښت له مخې بېلابېل ډولونه لري.

جمله (Sentence): جمله عربي کلمه ده. لغوي معنایې مجموعه او تولاگه ده او په اصطلاح کې د الفاظو او کلمو یو داسې ترکیب دی چې یو بشپړ مفهوم څرگندوي. یا په بله وینا جمله د یوې ژبې هغه خپلواکه گرامري برخه ده چې د جوړښت او معنا له مخې پوره او بشپړه وي.

د جملي بنسټيزې برخې: هره جمله دوه بنسټيزې برخې لري. مبتدا او خبر چې د جملي زری یا هسته جوړوي. لکه په دې بېلگو کې: نجونې راغلي، ورځ تېره شوه، تولنه وده کوي، په دغو جملو کې د مبتدا (مسند الیه) او خبر (مسند) برخې په خپلواکه توگه راغلي دي.

۱_ مبتدا (مسند الیه، فاعل = subject)

مبتدا د جملي یوه خپلواکه (مستقله) معنا لرونکې برخه گڼل کېږي. په جمله کې ددغې برخې په اړه خبر ورکول کېږي. یا مبتدا (مسند الیه) هغه برخه ده چې د هغې په نسبت څه وېل کېږي. یعنې د یو حکم نسبت ورته کېږي.

په دې برخه کې د اشخاصو نومونه، د شیانو نومونه، ضمیرونه، صفتونه، عددونه، قیدونه له ټولو ساده او مرکبو پورته سره راځي. سربېره پر دې په اصلي حالت او اوښتي یا (مغیره) حالت کې هم راټالای شي. لکه: زده کوونکي د ازموينې په فکر کې دي. لمر راوخوت. خلکو خپل کار کاوه، تیل توی شول.

په پورته جملو کې (زده کوونکي، لمر، خلکو، تیل) د مبتدا (مسند الیه) او د جملو نورې برخې د خبر (مسند) په توگه راغلي دي.

۲_ خبر (مسند): خبر یا مسند د جملي هغه بنسټيزه برخه ده چې د مبتدا (مسند الیه)

حال څرگندوي. خبر هم د مبتدا په شان د وینا او کلام له ټولو توکو څخه راټالای شي.

خبر د جوړښت له مخې کېدای شي چې ساده او يا مرکب وي. خبر په دوو ډولونو وېشل کېږي، اسمي او فعلي.

هغه جمله چې د خبر په برخه کې يې پوره فعل يا فعلي ترکيب راغلی وي، د فعلي جملي په نامه يادېږي. هغه جملي چې مبتدا او خبر دواړه يې نومونه وي اسمي جملي ورته وايي، لکه: دکلي مشر خانمير دی (اسمي جمله)، زه بنار ته ځم (فعلي جمله).

د جملي ډولونه: جمله د جوړښت له مخې په دوو لويو ډلو وېشل کېږي، يوه ستوي يا ساده جمله، غبرگه يا مرکبه جمله.

۱- يوه ستوي يا ساده جمله: يوه ستوي جمله هغه ده چې له يو فاعل او يو فعل څخه جوړه وي، يا په بله وينا له يو مبتدا او يو خبر څخه جوړه وي، يوه ستوي جمله په دوه ډوله ده:

الف: لنډه ساده يوه ستوي جمله: هغه جمله ده چې بنسټيزې برخې (مبتدا - خبر) يې له يوې خپلواکې کلمې او يا لنډ ترکيب څخه جوړ وي، لکه: احمد راغی، جميله راغله، د لمر سترگه پرېوته، سپوږمۍ راوختله.

ب: اوږده يوه ستوي جمله: هغه جمله ده چې بنسټيزې برخې (مبتدا - خبر) د څو ساده لنډو يا اوږدو ترکيبونو څخه جوړ وي، لکه:

د احمد شاه بابا ننو ونځي زده کوونکو په کلي، ازموینه کې ېې نمرې واخيستي.
د ملاکۍ لېسې نجونو د واکيال په سيالۍ کې ېې نمرې ترلاسه کړې.

۲- مرکبه يا غبرگه جمله: هغه جمله ده چې له دوو يا زياتو ساده (يوه ستو) جملو څخه جوړه او يوه جمله له بلې سره لفظي او معنوي اړيکې ولري، خو هره جمله خپلې ځانگړنې ولري.

په پښتو ژبه کې غبرگه يا مرکبه جمله دا لاندې ډولونه لري:

۱- پيوستي يا خپلواکې غبرگې جملې: هغه دي چې له دوو يا زياتو يوه ستو و جملو څخه جوړې شوي وي او دغه جملې په نحوي توگه يو له بل سره مساوي حيثيت ولري. په نسبي توگه خپلواکې گڼل کېږي، په دوه ډلو وېشل کېږي:

الف: لنډه غبرگه پيوسته جمله: چې د دواړو جملو اساسي برخې يې له لنډو ساده اسمي او فعلي تركيبونو څخه جوړې وي، لکه:

لمر راوځوت او شاوخوا رڼا شوه، سپوږمۍ پرېوتله او شاوخوا تياره شوه

ب: اوږده پيوسته غبرگه جمله: هغه ده چې د جملې په ابتدا او خبر دواړو برخو کې د جملې اجزاي له دوو نه زيات توکي ولري او په اجزاو و کې يې ډېرښت او پراخوالی راغلی وي، لکه:

ازمونښه راغله او زياتره زده کونکي د ازموينې له سختوالي څخه په ډار او اندېښنه کې دي. دا غبرگې جملې هم په دوه ډولونه دي.

لومړی: آزاده يا پراښيستي جمله: هغه جمله ده چې له دوو، درېو يا ډېرو جملو څخه جوړه وي چې شمېر يې نور هم پسي زياتېدای شي؛ خو دغه جملې په ازاد چوکاټ کې راځي، لکه:

کله به باران ورېږد، کله به واوره ورېږد، کله به شين شو، کله به ريځ شوه او د باران څانگې به شول.

پا: کله به ورو روان و، کله به تېز شو او په منډه به شو او چې ستړی به شو نو دمه به يې وکړه.

۲_ محدودده يا تړلې او ناخپلواکه غبرگه جمله:

دا جملې معمولاً په دوو جملو ختمېږي. کله کله درې جملې هم سره يوځای شوي وي، لکه: بايد تللی وای خو لار نه شو.

د معنا له مخې د جملې ډولونه: په پښتو ژبه کې جمله د معنا له مخې په دوو لويو ډلو وېشل کېږي: ۱_ خبري، ۲_ ناخبري.

لومړی: خبري يا بياني جملې: هغه جملې دي چې د يو څيز د حال او کيفيت بيان او څرگندونه کوي. يا يو فکر د خبر په توگه بيانوي. په ليکنه کې ددې جملې په پای کې ټکی (.) ايښودل کېږي، لکه:

احمد شاه بابا د افغانستان نوميالی و اکمن تېر شوی دی.

ملا له د میوند یوه الله مبرمن وه.
خبري جمله په دري ډوله ده:

الف: حقيقي مثبتې خبري جمله: هغه جمله ده چې د یوې اصلي او حقيقي پېښې بیان کوي، لکه: زده کوونکو درس ولوست.

ب: حقيقي منفي خبري جمله: د هغه څه څرگندونه کوي چې په واقعیت کې یې شته والی ثابت نه وي، په دې جمله کې د نفي ادات د کومکي فعل نه مخکې راځي، لکه: زده کوونکي درس نه لولي.

ج: تاکيدي خبري مثبتې جمله: هغه جمله ده چې د یو واقعیت د تائید، تصدیق او تاکید لپاره وي. د (خو) ادات ورسره یوځای راوړل کېږي، لکه:

وطن خو په هر چاگران دی.
دویم: ناخبري یا انشايي جمله:

ناخبري یا انشايي جمله دا لاندې ډولونه لري:

۱- د یوښتني جمله: هغه جمله ده چې ویونکي یوښتنه کوي. په دې جمله کې د یو شخص، ځای، موضوع او وخت په باره کې پوښتنه کېږي او د ځواب غوښتونکي وي. په ویجا کې ددې جمله ځانگړنه د غږ لوړوالی او فشار وي او په لیک کې یې د پوښتني ښه (؟) په پای کې ایښودل کېږي، لکه: چېرته څي؟ څه وخت راغلي؟

۲- امریه جمله: په دې جمله کې د ویناوال مطلب او موخه د یوه کار غوښتنه، امر، حکم، غوښتنې، هیلې، بلنې، مشورې او اخطار په بڼه وي. دا جمله هم د ویلو ځانگړی غږ لري، لکه: درس ولوله! راځه چې څو دلته راشه! بیا داسې ونه کړې! کتاب راکړه!
۳- تعجبیي جمله: دا جمله د حیرانتیا په حالت کې ویل کېږي، یا د حیرانۍ څرگندونه کوي. دا هم د پوښتنې په حالت کې ویل کېږي خو د هغې سره یې توپیر دای چې ځواب نه غواړي، لکه:

څومره ښه نجلۍ ده! څه کارونه دي وکړل!

۴- تمایي جمله: په دې جمله کې د غوښتنې او هیلې مفهوم نغښتي وي، لکه:

کاشکی ورشم، ارمان چي تللی وای.

۵_ شکی احتمالي جمله: چي مقصد او مطلب پکي ثابت نه وي او شخص په دوو کي حيران او دوه زری وي، لکه: ښايي وروړ بي هم ورسره راشي. گوندي ښه کتاب وي.

۶_ ټينگاري جمله: د تاکيد او ټينگار په موخه او مقصد راځي، لکه: خامخا ورځم، حتمي راشه!

۷_ قسميه جمله: چي په يو کار باندې د خلکو د باور کو لپاره په يو سپېڅلي، لوړ، محترم ذات باندې لوړه (قسم) کول څرگندوي، لکه: خدايېو درځم.

۸_ دعائيه جمله: د خير ښېگڼي د غوښتنو او څرگندولو لپاره ويل کېږي، لکه: څه الله دې مرستندوی شه!

د متن لنډيز:

ژبپوهنه د يوې ژبې جوړښت او څرنگوالي تر څېړنې لاندې نيسي. درې برخې لري، غږ پوهنه (فونولوژي)، لغت پوهنه (مورفولوژي)، سټيکس (جمله پوهنه). جمله عربي کلمه ده معنایي مجموعه او ټولگه ده. په اصطلاح کې د کلمو داسې يو ترکيب دی چي يو بشپړ مفهوم څرگند کړي. جمله له دوو برخو څخه جوړه ده چي لومړۍ برخې ته مبتدا او دويمې برخې ته خبر وايي. په مبتدا کې نومونه، صفتونه، قيدونه او نور راځي. خبر د مبتدا حال څرگندوي او په خبر کې فعلونه او نومونه راځي. د جوړښت له مخې جملې په يوه ستوي او مرکبې جملې وېشل کېږي چي هره ډله يې بېلابېل ډولونه لري. جمله د معنا له مخې په خبري، ناخبري، جملو وېشل کېږي چي بيا هره ډله بېلابېل ډولونه لري.

فعالیتونه

۱- زده کو ونکی دی متن په چوپه خوله ولولې او بیا دی لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- ژبپوهنه کومې برخې لري؟
 - جمله څه ته وايي؟
 - جمله له کومو برخو څخه جوړه ده؟
 - خبر په څو ډولونو وېشل کېږي هر ډول يې څرگند کړی؟
- ۲- زده کو ونکی دی پخپله خوښه څو جملې وليکي او په هغه کې دی مبتدا او خبر په نښه کړي.

۳- زده کو ونکی دی په دوه ډلو و وېشل شي، يوه ډله دی د يوه ستوي جملې مثالونه ولولې او بله ډله دی په وار سره د مرکبې جملې مثالونه ولولې، بسو ونکی دی د زده کو ونکو تېروتنې سمې کړي.

۴- زده کو ونکی دی د معناله مخې د جملو ډولونه پخپلو کتابچو کې له مثالونو سره وليکي او بیا دی يې په وار سره په تو لگي کې ولولې، لکه (مثبته خبري جمله، منفي خبري جمله، د پوښتنې جمله، امریه جمله، تعجبې جمله، تمنايي جمله، شکي جمله)

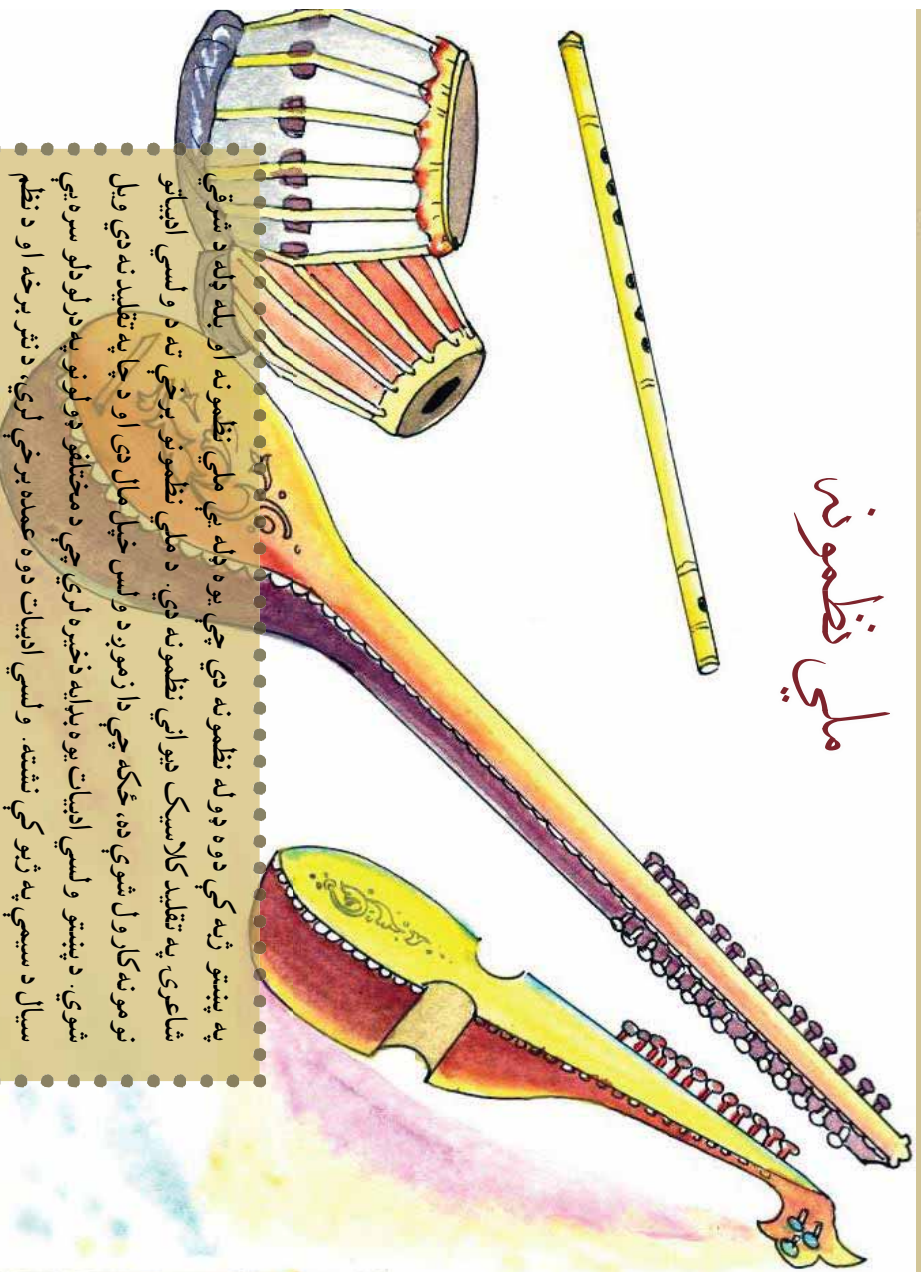
۵- زده کو ونکی دی پخپله خوښه يوه يوه جمله ولولې او بیا دی څرگنده کړي چې څه ډول جمله ده؟

کورنۍ دنده

زده کو ونکی په کور کې يو ځل بيا متن ولولې او د متن پر بنسټ دی پخپله خوښه څو ډوله جملې جوړې کړي. بله ورځ دی يې په پښتو درسي ساعت کې ولولې.

ملي نظمونه

- په پښتو ژبه کې دوه ډوله نظمونه دي چې يوه ډوله يې ملي نظمونه او بله ډوله د شوقي شاعري په تقليد کلاسيک ديواني نظمونه دي. د ملي نظمونو برخې ته د ولسي ادبياتو نومونه کارول شوي ده، ځکه چې دازموږ د ولس خپل مال دی او د چا په تقليد نه دي ويل شوي. د پښتو ولسي ادبيات يوه بډايه ذخيره لري چې د مختلفو ډولونو په درلودلو سره يې سيال د سيمې په ژبو کې نشته. ولسي ادبيات دوه عمده برخې لري، د نثر برخه او د نظم برخه. د نظم يوه برخه يې هغه ده چې ويونکي يې معلوم نه دي او په ټول ولس پورې اړه لري چې دې ته عامې سندري وايي. بله برخه يې هغه نظمونه دي چې ويونکي يې معلوم دي او دې برخې ته خاصې سندري وايي.
- د ولسي ادبياتو ډېره برخه په ولس کې خوره ده او لږه برخه يې د څېړونکو له خوا راټوله شوې ده. په دې درس کې به تاسې د ملي نظمونو په اړه يو بحث ولولئ چې په ولسي شاعري کې ترې زموږ ولسي شاعران گټه اخلي.
- تاسې د ولسي شاعري په اړه څه معلومات لری؟
- په ولسي شاعري کې کوم ډولونه پېژنئ؟

نظم په لغت کې د مرغلرو پېيلو ته وايي او په اصطلاح کې هغه کلام دی چې وزن او قافیه ولري. نظم بهلابېل دو لونه لري چې دغه دو لونه د لومړي ځل لپاره په عربي ژبه کې د عروضي سيستم پر بنسټ رامنځته شوي دي او هر ډول ته يې ځانگړی قالب ټاکل شوی دی. د نظم دغه دو لونه لکه غزل، قصيده، مثنوي، مخمس، مسدس او نور هر يو ځانته جلا ځانگړی قالب او مشخصات لري چې يو له بل نه پرې توپير لري.

د نظم دغه دو لونه د عربي ژبې څخه فارسي او بيا پښتو ته راوړل شوي دي چې په هماغه تقليد تراوسه ويل کېږي او رواج لري. پښتو ژبه له دغه ډول نظمونو سر سره خپل ملي نظمونه هم لري چې وژوند يې هم خپل دي او د چاپه تقليد نه دي ويل شوي.

په دې توگه ويلی شو چې په پښتو ژبه کې دوه ډوله نظمونه شته چې يو ډول يې ملي نظمونه او بل ډول يې عروضي نظمونه دي چې مشترک نظمونه هم ورته وايي او دا ځکه چې دغه نظمونه په عربي، فارسي او پښتو کې مشترک دي.

ملي نظمونه: ملي نظمونه د پښتون ولس خپل مال دی. له کومې بلې ژبې نه نه دي راغلي. پخپله ولسي شاعرانو جوړ کړي او ټاکلي وژوند او قالبونه يې هم ورته پيدا کړي دي.

پښتو ملي نظمونه هم په دوه ډوله دي چې يو ډول ته يې عامي سندرې ويل کېږي. ويونکي يې معلوم نه وي او په ټول ولس پورې اړه لري لکه لنډۍ، سروکي، نارې، د بڼادۍ بدلي او نور...

بل ډول يې خاصي سندرې دي چې د نالوستو ولسي شاعرانو له خوا جوړېږي او شاعران يې معلوم کسان وي لکه چاربيتې، بدلي، بگتې، لورې، داستان، مقام او نور...

دلته يې ځينې نمونې معرفي کوو:

۱_ لنډۍ: د پښتو د شفاهي ادبياتو يو مشهور ډول دی چې ټول پښتانه يې پېژني. لنډۍ دوي مسرې لري چې لومړۍ يې لنډه نهه سيلابېه او دويمه يې اوږده ديارلس سيلابېه ده. لنډۍ ته د پښتنو په ځينو سيمو کې ټيکې، ټپه او مسرۍ هم وايي. د لنډيو ويونکي نه دي معلوم. د عام ولس مال دی. د نارينه وو او ښځو له خوا ويل کېږي. په لنډۍ کې

يو بشپړ مفهوم بيانېږي. په لنډيو کې د پښتنو د کليوالې ژوند او کلتور د بېلابېلو اړخونو ځانگړتياوو انعکاس موندلی دی. د لنډيو موضوعات مختلف وي او د ژوندانه هره موضوع پکې ليدلای شو.

د لنډيو څو مثالونه:

تن مې د شنې نکرېزې پاڼه
ظاهر تازه دننه رنگ په وينو يمه

* * *

د سترگو تور لالی مې ورک دی
په زرگر ناسته يم څېره يې جوړومه

۲ – نيمکې، يا سروکې: سروکې يو ډول شعر دی چې له لنډيو سره ويل کېږي. د سندرې د سر حيثيت لري، مختلف شکلونه لري، ځينې سروکې يوه مسره وي، ځينې دوي مسرې، ځينې درې او کله تر پنځو هم رسېږي، کله کله دواړه مسرې يو شی او کله يوه لنډه او بله اوږده وي. په سروکو کې د عشق، مينې او رزم موضوعات راځي. ځينې عام سروکې دي او ځينو ته د اتڼ سروکې وايي.

پسې ورجگ کړه سره لاسونه

لنډ کړه د تپکې مزی دی

خال به دي وړان شي

بله نمونه:

هلاک نری چنار دی جلی د گلو ونه

یا:

لوزنگ کرمه که لو مې گډو کړه ياره تا به راو لمه

۳ – نارې يا غبرونه: نارې يا غبرونه څو ډولونه لري لکه د اتڼ نارې، تاريخي نارې او د نکلونو نارې. د اتڼ نارې د اتڼ په ميدانونو کې ويل کېږي، تاريخي نارې د بېلابېلو او د نکلونو وختونو په اوږدو کې د ځينو تاريخي پېښو په اړه ويل شوي دي. د نکلونو نارې

د نکل چيانو له خوا د نکل په بېلابېلو برخو کې د نکل د کرکټرونو له خولې بيانوي. د اتني نارې دوه مسرېزې، درې مسرېزې او څلور مسرېزې وي. د مسرو لنډوالی او اوږدوالی يې هم ډول ډول وي، د تاريخي نارو جوړښت دوه مسرېزې دي چې يوه يې لنډه او بله يې اوږده ده. د نکلونو نارې دوه مسرېزې او درې مسرېزې وي، کله هم قافيه وي او کله نه وي، لکه:

سر د سره پالنگه هسک کره فتح خانه
ياغي سوي هندوستان رعيت ملکو نه

* * *

کرميه چې غم نه وي ته غم راوړي
کرميه که زما په دعا کېږي
کرميه په لم غوتنه سپرو واوړي

چاريتنه: د پښتو د ملي اشعارو يو مهم ډول دی چې کيسې، نکلونه، داستانونه او نور اوږده اوږده مضامين پکې ويل کېږي. ويونکی يې معلوم وي او د پښتو د خاصو سندرو يا نظمونو يو ډول دی. چاريتنه يو سر لري چې هغه ته کسر يا پيرو وايي. کسر يا پيرو يو ځل د چاريتي په سر کې ويل کېږي او وروسته بيا له هر بند نه تکرارېږي. چاريتي د مسرو د شمېر د اوږدوالي او لنډوالي له مخې يو تر بله توپير لري. د چاريتو د بندونو د مسرو شمېر له څلورو څخه نيولی تر شلو مسرو پورې رسېږي. همدغه سبب دی چې د مثنوي او قصيدې په شان اوږده مضامين پکې راتلاي شي. په چاريتنه کې د موضوع تسلسل او ارتباط يو مهم شرط دی او په يوه چاريتنه کې ډېر موضوعات نه راوړل کېږي. دلته د خانمير د يوې چاريتي څو بيتونه د نمونې په ډول راوړو چې هر بند يې دولس مسرې لري:

په چپ کې ډال په ټپي خنجر نيسه د غلیم مخه برابرس نيسه
يا به له صدقه خپل وطن شي زما يا به په سرو وينو کفن شي زما

په دروغو نه دي دغه لاپي زما په غوږو واوره واره پاكي زما
كه چيري برېد مي يو ځل راغی په تا پوه شه اجل دی دا چي راغی په تا
مائه وصیت د مورده پلاره شوی يو ځلي نه په څو، څو واره شوی
د ننگ پر ځای ورکوی سر زامنو مختورن مه شی په محشر زامنو
وصیت د پلار به گاهي هېر نه کړمه څو ځان د هغه پلار په څېر نه کړمه
کله به هېر د پلار سخن شي زما
يا به په سرو وينو کفن شي زما

رباعي: د پښتو عوام خلک هغه غزلي ته چي موضوع يې پند او نصيحت وي،
رباعي وايي. کله چي سندر غاړی په ساز پيل کوي لومړی يوه رباعي وايي او بيا ورپسي
چار بيته يا داستان او يا لوبه اوروي. ځيني خلک ورته مقام هم وايي.
د مجلس په پيل کي له دي کبله اورول کېږي چي د مجلس د گډونوالو پاملرنه ځانته
راړوي. دلته به د رحمان بابا يو شعر چي د مقام او رباعي بڼه لري و لولو:

په بنسه خوی د پند خواهانو بي پروايم
په نرمی، لکه اوبه د اور سزايم
و هر چاته په خپل شکل خرگنډېم
آينې غونډي بي روپه بي ريسايم
قناعت مي تر خرقې لاندي اطلس دی
پت د درست جهان بادشاه ظاهر گدايم
د غونچي په څېر په سل ژبو خاموش يم
لکه بوی هسي په پټه خوله گویايم
که چا لار د عاشقی وي ورکه کړي
زه رحمان د گمراهانو رهنما يم

بگتی: په پښتو اشعارو کې بگتی یوه غوره او خوږه برخه ده چې ځینې خلک یې لوبه هم بولي. بگتی د چارښتو په څېر یو سر لري چې په عمومي ډول یو بیت وي او د دوو مسرو قافیو یې سره برابرې وي. د هر بند وروستی مسره د بگتی له سر سره په قافیو کې برابرې وي.

سر د هر بند په پای کې تکرارېږي. د سر لومړۍ مسره یې اوږده او دویمه یې لنډه وي. د بگتی هر بند معمولا درې مسرې وي:

غومنه لري که له ما عاجز غمگینه راتا و شه لونغینه
وډې ویشتم روغسه دې نه کرم نوره یاري درسه نه کرم
بل دې په سرو شنبو نټکې، زانگې مینه خنګه راپېوتې له تخته
د محمد نور فقیره پخته راتا و شه لونغینه
بخت مې کړه شو اس مې لار سره له زینه

د متن لنډیز:

په پښتو کې دوه ډوله نظمونه ویل کېږي چې یو ډول ته یې ملي نظمونه وایي او بل ډول ته مشترک کلاسیک ډیوانی نظمونه چې په عربي، فارسي او پښتو کې مشترک دي.

په دې لوست کې مو یوازې په ملي نظمونو بحث وکړ او د هغوی له ډلې مو یو څو نمونې در وپېژندلې. ملي نظمونه هم په لومړي سر کې په دوو ډلو وېشل کېږي چې یوې ډلې ته یې عامې سندرې وایي. عامې سندرې هغه دي چې ویونکي یې معلوم نه وي او د ټول ولس مال دی.

په دغو سندرو کې لنډی، کاکړی، نیمکې یا سروکې، نارې یا غږونه، کیسې، فالونه، د ښادۍ سندرې او د میندو سندرې راځي.

بله ډله يي خاصې سندري دي. ددې سندرو شاعران په ولس کې معلوم دي او د ولسي شاعرانو په نومونو يادېږي. په دې ډله کې چاريتي، بدلې، بگتې، لوبې، داستانون، مقام (غزل) او نور...

د پښتو دغه ملي اشعار د پښتو ادبياتو يوه مهمه برخه ده چې د پښتنو د اجتماعي، ملي، سياسي او فرهنگي ژوند ټولو خواو پکې انعکاس موندلی دی. د پښتو دا ملي نظمونه د نورو ژبو په تقليد نه دي ويل شوي، بلکې پخپله د پښتنو ايجاد دی.

۱- زده کونکي دې متن په چوپه خوله ولولي او بيا دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- په پښتو ژبه کې څو ډوله نظمونه پېژنئ؟
- نظم څه ته وايي؟
- په ملي نظمونو کې کوم ډولونه پېژنئ؟
- لنډۍ، څه ته وايي؟

۲- زده کونکي دې پخپله خوښه د يو ملي نظم په اړه څو کرښې له مثالونو سره وليکي او په ټولگي کې دې يې په وار سره واوروي.

۳- زده کونکي دې په وار سره په متن کې راغلي نظمونه په لور څر ولولي او مفهوم دې پخپلو خبرو کې ټولگيوالو ته و وايي.

۴- زده کونکي دې په وار سره د ملي نظمونو په موضوعاتو خبرې وکړي چې کوم موضوعات پکې راځي؟

۵- متن په غور ولولئ او په متن کې خاص نومونه په نښه او په ټولگي کې يې ووايئ.

خاص نوم: هغه نوم دی چي د يو خاص شخص او خاص خای بنسکارندويي کوي، لکه: احمد شاه بابا، ملالی، ننگرهار، کابل او نور...

۶- زده کونکي دې متن ولولي او د صفت کلمې دې پخپلو کتابچو کې وليکي او بيا دې په ټولگي کې ولولي.

صفت (ستاینوم): صفت هغه کلمه ده چي د نوم څرنگوالی څرگندوي، لکه: تور، سپين، ښه، بد، روغ، ناروغ، لور، ټيټ او نور...

۷- زده کونکي دې په وار سره د رحمان بابا شعر ولولي او پر مفهوم باندې دې خبرې وکړي.

په ښه خبري له بدخو اهانو بي پروا يم
په نرمی، لکه اوبه د اور سزا يم
و هر چاته په خپل شکل څرگندېږم
آيي غونډې بي رويه بي ریا يم
د غونډې په څېر په سل ژبو خاموشه
لکه بوری هسي په پټه خوله گويا يم
قناعت مې تر څرقي لاندې اطلس دی
پټ د درست جهان بادشاه ظاهر گدا يم

زده کونکي دې د خپلې سيمې د يو ولسي شاعر په اړه خو کرښې وليکي او د ضرورت په وخت کې دې د کورنی له غرو او يا کتاب څخه مرسته ترلاسه کړي.

ولسي كيسه

- کيسې د انسان له ژوند سره پيل شوي دي او بيا خو په خوله له يو نسل نه بل ته لېږدول شوي دي. کله چې انسانانو خط ايجاد کړ نو بيا ځني کيسې و لېکل شوې. خو د ولسي کيسو زياته برخه او س هم د خلکو په ذهنونو کې ده او راټولې شوي نه دي. د ولسي کيسو ويونکي معلوم نه وي په يو شخص پورې اړه نه لري بلکې په ټولو پورې اړه لري.
- هر ملت خائنه و لسي کيسې لري چې د هماغه ملت ځانگړتيا وي، دود دستور او تاريخ ټريښه څرگندېږي، ځينې و لسي کيسې د ملتونو ترمنځ مشترکې وي او يو ازې د اشخاصو او ځايونو نومونو پکې تغير موندلی وي. د ولسي کيسو زياته برخه خيالي بڼه لري. حوادث او پېښې پکې له عقل نه لري او تخيلي بڼه لري. په ولسي کيسو کې يوه برخه داسې هم شته چې د رښتيني ژوند له پېښو سره تړاو لري او خيالي بڼه نه لري. د نړۍ د ملتونو له ولسي کيسو نه ځينې کيسې د و مره شهرت ته رسېدلي دي چې په نړيوالو و لسي کيسو کې شمېرل شوي دي او ددغه شهرت له کبله د نړۍ په ډېرو ژبو ژباړل شوي دي.
- په دې لوست کې مو د چک د و لس يوه و لسي کيسه غوره کړې چې ددې کيسې په لوستلو سره به تاسې د نړۍ د و لسي کيسو سره آشنا شئ.
- کومه و لسي کيسه مو په ياد ده؟
- د کوم بل هېواد و لسي کيسه مو او رېدلې ده؟

ولسي كيسه د پښتو ژبې د شفاهي ادبياتو ډېره خوندوره برخه ده. داسې كيسې له پېرېو، پېرېو راهيسې د ولس په حافظه كې پاتې شوي دي او ځينې كيسې يې تر نن ورځې رارسېدلې دي. دا كيسې په كليو او بانډو كې موجودې دي. كه كومه كيسه په يو كلي كې رامنځته شوې ده نو هلته پاتې شوې نه ده او نورو كليو ته رسېدلې او عامه شوې ده. دغه كيسې چې له يو ځای نه بل ځای ته انتقال شوي ځينې محطي اصطلاحات او جغرافيوې نومونه يې تغير شوي دي. په دې توگه د وخت په تېرېدو سره يې د بيان په ژبه كې هم تغير راغلی دی.

د پښتو په ولسي كيسو كې دوه ډوله كيسې دي چې يو ډول يې د پښتو خپلې كيسې دي او بله ډوله يې له نورو ژبو څخه راغلي دي. د پښتو په خپلو ولسي كيسو كې قهرمانان، چاپېريال او ټول كره وړه پښتني وي. په دې كيسو كې پښتني او كركترو نه هم پښتني رنگ لري. دا كيسې ځينې ډېرې اوږدې او ځينې لنډې دي.

په دې كيسو كې بيا ځينې په نظم شوي او ځينې په نثر كې دي. دا كيسې مختلف موضوعات لري او د پند او عبرت ټكي هم پكې وي. په ځينو كې تخيلې اړخ ډېر غالب وي لكه د ديوانو او پېرليانو كيسې او ځينې يې له رښتيني ژوند سره اړخ لگوي. دا كيسې پخوا په ولسونو كې د ژمي په موسمونو كې د ساعت تېرولو لپاره ويل كېدلې خو د ساعت تېرۍ تر څنگه يې ځينې مثبتو خواو د ولس په كرو وړو كې مثبت اغېز هم درلود.

اوس ددې كيسو ويلو رواج يا خو بيخي پای ته رسېدلی او يا په ډېره لږه اندازه موجود دی، همدغه وجه ده چې زمونږ يو شمېر ناظمانو زمونږ ولسي كيسې په نظم كړي لكه آدم خان او درخانې، دلي او شهې، مؤمن خان او شيرينو، طالب جان او گل بشره، موسی خان او گل مكي، فتح خان او رايا او نورې...

ځينو ليكوالو په نثر كې هم ولسي كيسې او واړه واړه حكاياتونه راټول او په كتابي شكل خپاره كړي دي. ددې كيسو راټولول او خپرول زمونږ د ژبې او ادبياتو په بېلابېله كې ستره اغېزه لري.

ښوروا

(د چک ولس کيسه)

يوه شپه له سيلی سره باران هم ورېده، سخت تویان و او خلک په خپلو کورونو کې و. يوه سپين سړي ښځه ځانته يوازې اوسېده. د هغې د کور دروازو وږېښده. هغې فکر وکړ چې سيلی دروازو تيل و هله. خو لږه شپه نه وه تېره چې ورپه زوره، زوره وږېښده.

سپين سړي ژر دروازو خلاصه کړه. وږې ليدل چې يو ځوان سړی په لمدو خيستو جامو کې ولاړ او له پخنی نه رېږدی. سپين سړي ښځې ته يې وويل:

– زه مسافر یم، که نن شپه دې راته په خپل کور کې ځای راکړنو زه به دې دا احسان ټول عمر نه هېروم.

سپين سړي ښځې وويل:

– ښه ده، دغه راشه په نغري کې اوبل دی. خپلې لمبې جامې و چې کره خو زه دودۍ هم نه لرم او ستا لپاره کت هم نشته. ته مجبور ده يې چې له نغري سره نژدې پر دې کمپله شپه تېره کړې. سړي ورته وويل:

– بس چې سرپناه وي، نور مې هېڅ نه دي په کار.

ښځې په نغري کې نورې و چې درې کېښودې. او تازه شو. سړی چې تود شو او جامې يې هم و چې شورې نو د خپل کميس له جيپه يې د اوسپنې يو ميخ راويست. دا به يې په خپلو لاسونو کې اراوه راراوه.

ښځې ورته کتل خو غږ يې نه کاوه. سړي ښه شپه له دې ميخ سره لوبې وکړې. بيا يې له ښځې پوښتنه وکړه:

– ته خبره يې چې دا ميخ څومره کار دی؟

ښځې له وړۍ نه تار جوړاوه. په ډېره وچه لهجه يې ورته وويل:

– هو خبره يمه، ميخ په لرگي کې ټکو هل کېږي.

سړي وځنډل او وي وويل:

– ته نه يې خبره، زه له دې ميخ نه ښوروا جوړولای شم.

ښځې لږ په قهر و ويل:

– هسپ او تي پوتې مه وايه، دا ناشونې ده.

سوري و ويل: که ما درته ثابتنه کړه نو مني به يې.
بښځي و ويل: ښه ده ثابتنه يې کړه.
بيا يې د ښورو او پخولو دېگ ورته راوړ. سوري مېخ د دېگ په تل کې کېښود، او اوږه يې پکې واچولې. بيا يې دېگ په اور کېښود. لږه شېبه چې تېره شوه نو سوري د دېگ سر لري کړ او بښځي ته يې و ويل:

– که لږه مالگه او تور مریج راکړې نو ښورو به تياره شي.
بښځه پاڅېده د بوي الماری، دروازه يې پرانیستله او وې ويل:

– هو مالگه او مریج خو په هر کور کې وي.
سوري ته يې د مالگې او تورو مریجو پورې ورکړې. ده مالگه او تور مریج په دېگ کې واچول. يو څو شېبې توري هم تېرې شوي، سوري بيا د دېگ سر ایسته کړ او وې ويل:

– د پيازو يوه غوټه که وای نو د ښورو اوخوند په نور هم زيات شولای وای.
بښځي ورته پد، پد وکتل خو بيا له ځايه راپاڅېده او وې ويل:

– گورمه که چېرې پياز وي!
يوې بلې الماری، ته لاره او د هغې دروازه يې پرانیستله. سوري سر اوچت کړ او په الماری کې يې د خوړو توکي وليدل.
بښځي د پيازو يوه غوټه راواخيسته او سوري ته يې و ويل: اوس به نو ته چاقو هم غواړې.
سوري وخنډل او د بښځي نه يې پياز او چاقو واخيستل. پياز يې پوتې، پوتې کړ او دېگ ته يې ور واچاوه. بيا يې اور تازه کړ، څو توري درې يې ورپسي کړې او وې ويل: ښورو اهم هر ډول وي. د مېخ ښورو اساده وي، خو که په دې کې گازرې او الډگان ورگډ شي نو خوند به يې لارزات شي خو خېر پروا نه کوي.

اوس له دېگ نه د پيازو د پخېدو څو شېبې پرته شوي وه او بښځي نابېره د لوږې احساس وکړ، د سوري خبرو ته يې پام و. بې له دې چې هغه ته يې څه ويلې وي. الماری ته لاره او يو څو گازرې او دوه الډگان يې ترې راواخيستل او سوري ته يې ورکړل. سوري گازرې او الډگان سپين، پوتې پوتې او بيا يې په دېگ کې واچول.
لږه شېبه وروسته يې چې د دېگ سر لري کړ او د ښورو اوخو شېبې د بښځي سپرېمې و تخنولې له سوري يې وپوښتل: په څومره وخت کې به دا ښورو ا پخېږي؟
سوري په څمڅمځۍ د دېگ له تل نه مېخ راوچت کړ او وې ويل:

– د دې ميخ بنورو او ډېرو کمو خلکو خوږ لې ده خو که په دې کې د غوښې وږې، وږې توټې وړگډې شي نو بيا د پاچاهانو خواږه دي.

خو زما او ستا په شان خلک دومره طالع نه لري چې په دې بنورو کې غوښه و لري. ښځې ناڅاپه و ويل: ولي بې نشو خوږ لاي. پاچاهان خو هم زمور په شان انسانان دي.

بيا لاره او له الماری نه بې د غوښې يوه ټوټه راواخيسته. وږه، وږه بې کره او سړي ته بې وړکړه. سړي د غوښې ټوټې په ډېگ کې واچولې. او رږ بې ورسې تازه کړه او وېي ويل:

– اوس چې مور داسې ښه د پاچاهانو خواږه لرو نو بايد د پاچاهانو په شان بې وخورو. ښځې و ويل: ښمکه ولي نه.

د کوټې بل سر ته لاره. هلته بې يو ميز او دوه څوکۍ ايښې وې. له الماری نه بې يو ښه ښکلی د ميز پوټين راواخيست او پر ميز بې اړا کړ.

بيا بې چيني لوټي راويستل او پر ميز بې کېښودل. کاشو غي بې هم راويستلې. سړي دا هر څه ته کتل او بيا بې و ويل: بنورو! په څه شي کې راوياسم؟

ښځې ورته يوه غټه کاسه د بنورو او لپاره او يوه رکښي د غوښې او ترکاري لپاره وړکړه. بيا بې يوه غټه ډوډۍ هم راويستله. ټوټې ټوټې بې کره او پر ميز بې کېښوده. سړي و ويل:

– که ډوډۍ دې را ايستله نو بايد چې پټير هم ورسره وي ځکه چې د ميخ د بنورو له خوږ لږ نه وروسته د هضم لپاره پټير ضروري دی.

ښځې پټير هم راواخيست. دواړو بنورو، ډوډۍ، او پټير وخورل. سړي ښه ځان مور کړ. ښځې ته بې و ويل: ستا ډېره مننه!

ښځې ورته و ويل: مننه خو ستا په کار ده چې دومره ښه بنورو را دې رانه پخه کړه. سړي د بنورو د کاسې په تل کې پروت ميخ راويست او وي ويل:

– په دې کې زما هيڅ کمال نشته، دا هر څه ددې ميخ له برکته دي. ښځې و ويل: اوس چې تا دومره ښه خواږه رانه برابر کړل نو حق لري چې په کټ ويده شي!

زما هسې هم ډېر سارو کېږي. زه به د نعوي سره په کمپله پرېوځم. سړي شپه آرام خوب وکړ. سهار ښځې ورته چلې او ډوډۍ ورکړل او بيا بې ورته و ويل: ستا

ميخ رښتيا چې عادي ميخ نه دی. سمبال بې وساته چې څوک بې پټ نه کړي. سړي ترينده رخصت واخيست او پر خپله لار روان شو.

- ۱- زده کو ونکی دی کیسه په چوپه خوله و لوړي او لاندي پوښتي دی خواب کړي:
- دا کیسه په کوم ولس پورې اړه لري؟
 - په کیسه کې کوم کرکټرونه راغلي دي؟
 - د کیسي موضوع څه ده؟

• د کیسي پایله څه ده؟

۲- څو زده کوونکي دي کیسه په وار سره ولولې او بیا دي څو زده کوونکي د کیسي مفهوم په خپلو خبرو کې ووايي او نور زده کوونکي دي په وار سره د کیسي په اړه پوښتي وکړي.

۳- زده کوونکي دي پخپلو کتابچو کې د کیسي ددې دوه کرښو په اړه خپل نظر ولیکي او بیا دي یې په وار سره په ټولگي کې واوروي:

((سړي د ښوروا د کاسې په تل کې پروت میخ راوست او وي ویل: په دې کې زما هیڅ کمال نشته، دا هر څه ددې میخ له برکته دي)).

۴- هغه زده کوونکي چې دي کیسي ته ورته کومه ولسي کیسه یې اورېدلې وي په لنډو خبرو کې دي یې خپلو ټولگيو الو ته ووايي.

۵- له کیسي نه تاسې څه نتیجه واخیستله؟ په وار سره خپل نظر څرگند کړئ.

زده کوونکي دي پخپلو کورونو کې د کورنۍ د غړو په مرسته یوه، یوه ولسي کیسه ولیکي او د کیسي مقصد دي هم پخپله لیکنه کې څرگند کړي. بله ورځ دي یې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

سید بهاو الدین مجروح

د پښتو ادب په معاصره دوره کې په سلگونو ليکوال او شاعران شته چې د ادب په بېلابېلو څانگو کې يې د پاملرنې وړ اثار پېچولي دي. لکه شعر، داستان، ناول، ډرامه، سفرنامه او نور... يو له دغو نوميايو څخه پوهاند سيد بهاو الدین مجروح دی چې له علمي فلسفي اثارو سربرېره يې شعرونه هم وي. يې او فلسفي، رواني، داستاني اثار هم لري. په داستاني اثارو کې يې ځانځاني بسماړ او په شعرونو کې يې نا آشنا سندري، د وطن مور پيغام او د کونړ سيند زيات شهرت لري. په دې درس کې به تاسې ددغه نوميايي له ژوند او اثارو سره آشنا شئ.

– تاسې د پښتو ادب په معاصره دوره کې د کومو ليکوالو او شاعرانو له نومونو سره آشنا ياست؟

– د پوهاند سيد بهاو الدین مجروح د ژوند په اړه څه معلومات لرئ؟

– تاسې د مجروح کوم اثار او کتابونه پېژنئ؟

سید بهاو الدین مجروح د افغانستان نومیالی شاعر، ادیب او لیکوال و. پلار یې سید شمس الدین مجروح هم له نومیالیو شاعرانو څخه و. سید بهاو الدین مجروح د کونړ و لایت د اسمار و لسوالی، د شینکوړک په کلي کې په یوه روحاني کورنۍ کې په ۱۳۰۶هـ. ش. کال کې پیدا شو.

لومړنۍ زده کړې یې د کلي په جومات کې سرته ورسولې او د فارسي مشهور کتابونه لکه گلستان، بوستان او سکندر نامه یې ولوستل.

بیا له خپل پلار سره کابل ته راغی او د استقلال په ښوونځي کې یې خپلې زده کړې پیل کړې. له ښوونځي څخه وروسته د لوړو زده کړو لپاره فرانسې ته ولېږل شو. هلته یې د روحیاتو او فلسفې په څانګه کې زده کړې وکړې او هم یې د الماني او انګریزي ژبو ادبیات په المان او انګلستان کې ولوستل. هېواد ته له راستنېدو سره سم د ادبیاتو په پوهنځي کې د استاد په توګه مقرر شو چې بیا وروسته ددغه پوهنځي انتحابي رئیس وټاکل شو.

سید بهاو الدین مجروح د رسمي کارونو په لړ کې د کاپيسا د والي، په غربي المان کې د افغانستان د کلتوري رئیس او د ادبیاتو پوهنځي د استاد او انتخابي رئیس په توګه دندې سرته رسولې دي.

په المان کې یې د رسمي کار تر څنګه د فرانسې له (مونت پلېه پوهنتون) څخه د ادبیاتو او فلسفې په څانګه کې دوکتورا واخیسته.

یو وخت د افغانستان د تاریخ ټولني رئیس هم و او د ادبیاتو په پوهنځي کې یې د فلسفې تدریس کاوه. په ۱۳۵۸هـ. ش. کال، کله چې روسانو پر هېواد یرغل وکړ نو مجروح د هجرت لاره ونیوله او په پېښور کې یې (افغان اطلاعاتي) مرکز جوړ کړ، ددغه مرکز دنده دا وه چې د افغانستان له حالاتو څخه نړیوال خبر کړي او هم په یې د افغانستان په حالاتو تبصرې او تحلیلونه کول.

مجروح په (۱۳۶۷هـ. ش.) کال د پېښور په ښار کې د نامعلومو کسانو له خوا شهید شو. په پېښور کې خاورو ته وسپارل شو او بیا په ۱۳۸۱هـ. ش. کال کې دده تابوت

افغانستان ته راوړل شو او پخپله پلرنی هديره کې ښخ شو.

سید بهاو الدین مجروح خپل ټول ژوند د علم او پوهې په خدمت کې تېر کړ. د هېواد ځلمیان يې وروزل او علمي او سياسي ليکنې يې وکړې چې په دې لړ کې يې خپاره شوي کتابونه په لاندې ډول دي:

۱_ ارڅدهای خودي (په پنځه ټوکو کې).

۲_ ځانځاني ښمار (د ارڅدهای خودي پښتو ژباړه د آزاد شعور په قالب کې)

۳_ د جبر او اختيار دیاالکتیک (يو فلسفي اثر)

۴_ دښمن وپېژنئ

۵_ نا اشنا سندرې (د شعرونو ټولگه)

مجروح لکه د نورو فیلسوفانو په څېر د انساني ژوند او ازادۍ د معنا د لټون لپاره د حقیقت د لارې لاروی و. دده په ټولو اثارو کې دغه اصل څرگند دی. په شعرونو کې يې وطني رنگ ډېر پیاوړی دی او د هغه وخت ټولې پېښې يې په خپلو شعرونو کې راغښتي دي.

دده ټول شعرونه ښکلي او په زړه پوري دي، خو د وطن مور، د کونړ سیند او پیغام يې چې اوږدې منظومې دي، ډېر مشهور دي.

د ځانځاني ښمار يې د ازاد شعر په قالب کې د ارواپوهنې (روحیاتو) او فلسفې يو گډ اثر دی چې داستاني بڼه لري او د انسان د شعور او لا شعور څخه بحث کوي. د پښتو ژبې نامتو اديب عبدالروف بېنوا ددې اثر په هکله ويلي وو: (دا يو لومړنی عالي فلسفي اثر دی چې په نوي خوندور اسلوب ليکل شوی دی او تراوسه يې ما په پښتو کې ساری نه دی لیدلی. دا يو مقدس بغاوت دی چې مجروح د ځانځاني د هغه فاسد، غلط او په عين حال کې د غضبناک، دارونکي او پر ځان مين اقتدار پر ضد بغاوت کړی دی.)

د خانجاني د بښمار له كتاب څخه يوه وره توتپه د نمونې په توگه را اخلو :
يو دفتر د زماني په ختمېدو و
يوه ورځ د ورځو راغله

ډېر بې شماره بښاريان غونډ و و د بښار منځ کې
لاړوی د نیمو شپو پاڅېد و لاړ شو
اخر دا نا آشنا بیان بې بښار ته وکړو :

ای بښاريانو بښه خبر شی!
ستاسو ستر و اکدار يادار خو ،
تور بښمار دی
تاسو واړه بنده گان ياست غلامان ياست ،
هسي تړي ،

لکه وينو ته چې تړي وي د غرو رغو ليوان ټول
زړه بې کلاک لکه تور کاني د بښاران ،
لکه سندان دی

که هم و څښي سمندر سمندر وينې
تنده بې لا پسي لمبه د اور لمبه شي
که هم و خوري غرونه غرونه ژوندي سړي
لوربه بې لا پسي زيادت کا لا شدت کا
په لېوانو کې لېوه له وړو وړی
په درياب کې پروت نهنگ له ترو تړی
ای بښاريانو !
ورشخ ورشخ!

خپل يادار ته له نژدې نه لږ څه خبر شی!
هغه سترگې چې دده دی دوه د وينو کتوري دي ،

دغه سترگي د بښمار دي
هغه سړي لمبې د قهر او د غضب چې،
د واکدار د مخ څېري نه پورته کېږي،
هغه اوړ دی، چې راوځي د بښمار پورې سپرېمو نه
د بادار هغه منگولې چې قروي دي پر لادینې
ستاسو زړونو کې تو مېلې کلکې خښتې،
دا منگولې د بلا دي، د بښمار تورې بلا دي
اي بښاربانو!
بښه خبر شئ
دا بلا توره بلا چې دلته ناسته په دي بښار ده
له کوم بل پردي هېواده خو راغلي دلته نه ده
دا بلا ده په دي کور کې روزل شوي
له دي سيمې پاڅېدلې
پخپل لاس مو له خپل ځانه راويستلي
په خپل ځان مو مسلط کړي
دا بلا ستاسو بلا خپله بلا ده
ځکه ځکه تاسو هر يو
بښاران ساتئ روزئ پټ
په سينو په خپلو زړو کې
چې د لوی بښمار خوراک شي
چې بښمار لوی نور هم لوی شي زور و شي
خلاصېدای له دي بښماره تاسو نشئ
دا بښمار وژلی نشئ
تر څو تاسو راپا نه ځئ

دا بنامار په خپلو زرونو کې مړ نه کړی، نابود نه کړی
که د نفس بده بلا کړي څوک نابوده
نو به هله د بلاتوري بلا څوک خوراک نه شي

که د خپل زرګي بنامار مو قرباني کړو
نو به هله تاسو نه شی قرباني د لوی بنامار مار
پوهاند مجروح پخپله د ځانځاني بنامار په اړه لیکي:

((د ځانځاني بنامار ژبه نه نشر دی ځکه چې وزن لري او نه نظم دی ځکه چې د قافيو او ردیفونو مراعات پکې نه دی شوی او نوی شعر ورته ویلاى شو. مګر دا چوکاټ د اوسنیو نویو شعرونو تقلید نه دی، بلکې ددې چوکاټ په جوړښت کې د پښتو د شفاهي ادب د ځینې اشکالو څخه او د پښتو د لیکلي ادب د ځینو زرو نثرونو څخه الهام اخیستل شوی دی. په دې شان د بنامار سبک داسې یو سبک دی چې هم د اوسنی نړۍ د نوي شعر بڼه لري او هم د پښتو ژبې په شفاهي او لیکلي ادب کې پخې رېښې لري)).
پوهاند مجروح د ځانځاني د بنامار لپاره یو ځانګړی وزن ایجاد کړی چې هره جمله په (۴) یا په (۸) یا په (۱۲) او یا په (۱۶) سیلابونو درېږي؛ خو اصلي او بنسټیز وزن پکې څلور سیلابه جمله ده.

دا سبک پوهاند سید بهاو الدین مجروح د پښتو د شفاهي ادبیاتو او د پښتو ادبیاتو د کلاسیکو نثرونو څخه په الهام اخیستی دی.
د ځانځاني بنامار د مطالبو په هکله پخپله مجروح وايي: ((ځانځاني بنامار د انساني ژرو طبیعت د تمدد او عصیان بیان دی او دا واقعیت درې جلا اړخونه لري، یو یې نفسي انفرادي اړخ دی، بل یې اجتماعي او سیاسي اړخ دی او درېیم ددې دو اړو اړخونو ترکیب دی او هغه د انساني موجودیت فلسفي معنا ده.

دا هم د مجروح د کلام یوه نمونه چې د هغه د (نا اشنا سندري) له کتاب څخه تاسو ته
انتخاب شوي ده:

د مور غږ

ته سپارلی ما په خدای بې مور دې څار شه
مال د خدای یې هم هغه دې مددگار شه
ستانه څار شم شهادت که نصیب ستا وي
په دې کار کې به د رب خپله رضا وي
که له ملک نه دې بهر کفر الحاد کرو
که غازي شولې وطن دې خپل ازاد کرو
نو یوه ورځ به د غازیانو لښکر راشي
ته به راشي بیا به نومی اختر راشي
دواره لاس به په نکړیزو بیا رنگین کړم
شینکې خال به بیا تازه پاس په جین کړم
بیا به زه یمه سر لوري په خپل کور کې
هم خوشحاله شو ژوندی به هم په گور کې
په گاونډ چم په گودر کې به خندا نه
مسته گرځمه په زړه همیشه ځوانه
بیا به گرځم په دې دښت په دې دمن کې
هسکه څاره په ازاد آباد وطن کې

د متن لنډیز:

پوهاند ډاکټر سید بهاو الدین مجروح د هېواد له نومیالیو عالمانو، لیکوالو او شاعرانو څخه دی. لوري زده کړې یې په فرانسه او المان کې د دوکتور راتر درجې پورې سرته رسولې وې. د ادبیاتو په پوهنځي کې یې د فلسفي تدریس کاوه او په دولتي کارونو کې یې د رئیس او والي په توګه هم دندې سرته رسولې دي. مجروح زیات شمېر علمي لیکنې او څو کتابونه هم لري چې څپاره شوي دي. په پښتو ژبه کې یې د ځانګاڼی، بڼمار او نا اشنا

سندري د يادولو وړ اثار دي چې زيات مينه وال لري.
مجروح د خانخاني، بنامار په ليکلو سره په پښتو ادب کې يو نوى سبک رامنځته کړ چې پخو اثر ده نه و .
مجروح ددغه کتابونو تر څنگ په فرانسوي ژبه د پښتو ادب او په تېره بيا د لنډيو په پېژندنه کې هم ډېرې ليکنې کړي دي. د جبر و اختيار ديالکتیک يې يو فلسفي اثر دی.

فعايتونه

- ۱- زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه وړايي:
 - سيد بهاو الدين مجروح کوم کتابونه ليکلي دي؟
 - مجروح په کومه څانگه کې زده کړې وې؟
 - د سيد بهاو الدين مجروح کومې منظومې پېژننې؟
 - مجروح د مهاجرت په وخت کې کومه اداره جوړه کړې وه؟
- ۲- زده کوونکي دې په وار سره د خانخاني، بنامار نمونه ولولي او هم په وار سره دې پرې خبرې وکړي.
- ۳- څو زده کوونکي دې د مجروح د ژوند په اړه خبرې وکړي. څو تنه نور زده کوونکي دې ترې پوښتني وکړي.

۴- يو شمېر زده کوونکي دې د مجروح د همعصره ليکوالو نمونه واخلې او د هغو د کارونو په اړه دې خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې پخپله خوښه له دغو موضوعگانو څخه يوه غوره او څو کرښې مقاله دې وليکي، (د مجروح ژوند، د مجروح شاعري، خانخاني بنامار، پيغام، د وطن مور).

صرو ضي نظمونه

- کله چې د پښتو شعر تاریخ مطالعه کوو نو په دغو شعرونو کې دوه شعري عنعنې
- گورو . یوه د پښتو د خپلو ملي شعرونو او اوزانو عنعنه ده او بله هم د شرقي
- شاعري، عنعنه. د شرقي شاعري د عنعني په تعقيب چې پښتو شاعرانو کوم شعري
- دو لونه خپل کړي دي، په هغو کې قصيده، غزل، قطعه، رباعي، مثنوي، مخمس،
- مسلسل، مسبع، مثنی، معشر، ترکیب بند، ترجیع بند او نور دي.
- په تبر لوست کې مو د ملي اوزانو یا ملي نظمونو په اړه یو لوست و لوست. داوی
- په دې لوست کې تاسې ته د شرقي شاعري د عنعني څینې دو لونه درېټرنو چې په
- پښتو شاعري کې دود دي. دغو شعرونو ته مشترک نظمنه هم وايي، ځکه چې په
- عربي، فارسي او پښتو کې مشترک وبل شوي او وبل کېږي.
- — تاسې د ديواني نظمونو په اړه څه معلومات لری؟
- — د ديواني نظمونو کوم دو لونه پېژنئ؟ په اړه يې خبرې وکړئ.

۱- غزل: عربي لفظ دی او معنایي له ښځو سره خبرې کول دي. د نظم له هغو دو لرونو څخه دی چې په ټولو دیوانونو کې زیاته برخه لري. د غزل لومړي بیت ته مطلع و ابي. د مطلع دواړه مسرې، او د نورو بیتونو دوهمې مسرې، یو له بله سره په قافیه کې یو شی دي او په وزن کې د غزل ټولې مسرې سره برابرې وي. د بیتونو شمېر یې له پنځو څخه نیولی بیا تر پنځلسو پورې رسېږي. غزل که څه هم په ډېرو موضوعاتو کې ویل کېږي خو اکثره عشقي وي، په اوسني غزل کې د ژوندانه نور مسائل هم بیانېږي او له پخوا نه یې توپیر موندلی دی.

چې دې وگوري و صخ ته وطن پرېږدي
وطن څه دی چې روح والوزي تن پرېږدي
که څښتن وي د تومنو ستا په مینه
درویزه کاندې اختیاره تومن پرېږدي
بلبلان که دي له حسنه خبردار شي
ستا د مخ په ننداره به چمن پرېږدي
څه خو مخ و بتخاني و ته چار باسه
چې د بتو پرستش برهمن پرېږدي
ښه چې زړه مې مسافر شو ستا په لوري
عقیق لاشي قیمتي چې وطن پرېږدي
د جفا د مرو ژوند څه وي حسینه
که د چور خوی زما گلبدن پرېږدي

۲- بولل (قصیده): یو ډول شعر دی چې په عربي کې ورته قصیده و ابي. په قصیده کې ډول، ډول او ډېده مضامین ویل کېږي. د بیتونو شمېر یې له شپاړسو څخه نیولی بیا تر دوو سوو پورې رسېږي. قصیده هم د غزلې په څېر یوه مطلع او یوه مقطع لري. د غزلې په شان د لومړي بیت دواړه مسرې او د نورو بیتونو د دوهمې مسرې قافیه یو له بله سره یو شی وي. په وزن کې ټولې مسرې سره برابرې وي. ځینې قصیدې درې برخې

لري، لکه: تشبیب یا تغزل، گریز یا مخلص، دعائیه یا حسن طلب.
تشبیب یا تغزل د اصلي موضوع نه د مخه یوه مقدمه ده چي د بهار او یا مناظر و
ستاینه ده.

گریز د قصیدې دویمه برخه ده چي شاعر ستاینه پرېږدي او اصلي موضوع ته راځي.
دعائیه د قصیدې دریمه برخه ده. شاعر په دې برخه کې دعا کوي. د قصیدې موضوعات،
ستاینه، موعظه، گپله، غنډنه او اخلاق وي. د قصیدې دعائیه برخه په اصلي موضوع
پوري اړه لري او د موضوع اړوند دعا کېږي.

دلته به د نمونې په توګه د خوشحال خان خټک د یوې قصیدې خو بیتونه ولولئ:

درتګه وېسیم کیمیا د سعادت
له بدانو سره مه کوه صحبت
مه بد ګوی، مه بد آموز، مه بد اندیش شه
که دې زړه وي چي درنه رسي آفت
که لویي غواړي ځان کم ګڼه تر بله
بل تر دا د پاسه نشته نصیحت
په دوستانو تلطف ګره څو په تا شي
له دینمن سره هم ښه کوه خلقت
د نیکخوا خبره نغوړه پري عمل ګره
نانغتانو ته تیار دی ندامت
د لمانځه تر قضا ګرانه دا قضا ده
چي قضا شي د څلورو مصلحت
نوراني کا هغه ځای چي سره کېښي
دیرینه څلور هو ښیار په مشورت
په اخلاص چي په دعا لاسونه هسک کا
ور به پرايیت شي د فتحي د نصرت

چې کالي يې پاتې نشي مرده شوی ته
خدايه ورکړې و خوشحال هسي رحلت
۳- رباعي: هغه دوه بيتونه دي چې د لومړي بيت دوي مسري د دويم بيت له
دويمې مسري سره په قافيه کې يو شی وي. د رباعي معنا څلوريزه ده. دا رباعي د بيتنو
له رباعي سره چې ځانگړی وزن لري، توپير لري.

طامع همبش وي په انتظار کې
آب يې د مخ ځي په هر دربار کې
گنج چې د صبر پير محمد بيا موند
توانگر باله شي په دا ديار کې
۴- قطعه: دوه يا تر دوو زيات بيتونه دي چې د لومړي بيت د دوو مسرو قافيه سره
يو شی نه وي خو د بيتونو دويمې مسري يو ډول قافيه لري، لکه:

اندېنېنه که په غره کېږدي
غربه هم لکه وېنېته کا
خوار سسری ملامت نه دی
که په غم کې ځان اوبه کا

۵- مثنوي: په مثنوي کې ټول بيتونه يو ډول قافيه نه لري، خو د هر بيت د دوو
مسرو قافيه يې يو شی وي. د بيتونو شمېر يې ټاکلي اندازه نه لري، بلکې د موضوع
په اوږدوالي او لنډوالي پورې اړه لري. په مثنوي کې د رزم، بزم داستانونه او تصوفي
موضوعات بيانېږي.

دلته د نموني په ډول د قيام الدين خادم بيتونه راوړو:
ای د پاک وطن فرزنده
ای د قام خوربه دلبنده
ای د نموي ژوند پیغامه
ای ارزو د وطن قامه

سڀا ته مسوول د ڪار ڀي
ڪه ته مور او ڪه ته پلار ڀي
علم هر ڇا لئه په ڪار دى
نه چي تش د نرو ڪار دى
بنڃه نر دواړه مسوول دى
خو په ٻيه عمل مقبول دى
د حيات په هنگامه ڪي
د ڙونڙون پنهنجي افسانه ڪي
دواړه ڀي بل ته محتاج دى
ڀي و بل ته د سر تاج دى
ڀي چي بل ورنه جدا شي
لڪه مات چي لاس د چا شي
زمنون خونيندو شئي بيداري
له خپل خانيه خب برداري
قام زمون دى وطن خوار دى
دا زمون لپاره عار دى
لري، لري دا ظلمت ڪري
له وطنه جهالت ڪري
جهان واړه په مون خاني
مسخري راپوري ڪاني
نه خبر موربه لئه خان ڀي
نه لئه حاله د جهان ڀي

۷- مریخ: ڀي ډول شعر دى چي بند ڀي دوه، دوه بيته وي. د سر په دوو بيتون ڪي
څلور مسري ڀي ډول قافيه لري. وروسته په هرو دوو بيتون ڪي لومري، دوي مسري

په قافیه کې یو ډول او څلورمه مسره یې د سر د بیتونو سره یو ډول قافیه لري. د شعر تر پایه پکې دا جوړښت په نظر کې نیول کېږي. د پیر محمد کاکړ د مربع خو بیتونه د نمونې په ډول دلته راوړو:

زړه مې نادان و د مینې غل شو
فراق یې اور و راباندې بل شو
راحت مې واړه په غم بدل شو
اوښي سیلاب دي صورت مې شل شو

زیبا نگار چې زه راپه یاد کړم
له درده و غمه آه و فریاد کړم
قبول حیران یم د چا ارشاد کړم
بل له ما خواړه د لارې مل شو

عمر مې صرف شو په معصیت کې
شاکر یې نشو په هېڅ نعمت کې
اوس صبح و شام یو په دا حیرت کې
مقبول به خدای ته په کوم عمل شو

۸_ مستزاد: هغه شعر دی چې یوه مسره یې اوږده او بله یې لنډه وي.

نه غوږ لرم چې و اورم نه په خوله د خیر ویل کړم مدام منت پر بل کړم
چې قهر راشي عقل مې معلوم شي نو ښکته بل کړم مدام منت پر بل کړم
که هر څو کتابونه رنگ په رنگ و ځانته ډېر کړم اوښه یې تر نظر تېر کړم
راپېښه بدبختي ده چې یوه زړه عمل کړم مدام منت پر بل کړم

لنډه مسره همېشه یو ډول نه وي کله تکرارېږي او کله مختلفه وي.

۹- مخمس: د مخمس هر بند له سره تر پایه پورې پنځه، پنځه مسرې دي. لومړۍ پنځه مسرې یو ډول قافیه لري. په نورو بندونو کې لومړۍ څلور مسرې یو له بله په قافیه کې یو ډول وي خو پنځمه مسره یې د پیل له لومړنیو پنځو مسرو سره یو ډول قافیه لري او تر پایه دغه جوړښت ساتي. د حمید مومند د مخمس څو بیتونه:

د هجران د لاسه ناست يم وېر ژرلی لکه بت په غټو سترگو دم ختلی
بېهوده په صورت روغ په زړه نتلی بېلټانه په مرگي حال يم رسولی
رڼه راوړلي اشنا په سفر تللی

پاله یار سره ولاړ وای پسه رکاب کې بایې مړ وای د هجران په اول تاب کې
یا وای ډوب مدام د اوبنکو په سیلاب کې حساب نشوم د یوې چارې په باب کې
هسې پاتې شوم بې آبه مخ ناوړلی

۱۰- مسدس: ددې شعر هر بند شپږ شپږ مسرې لري. لومړۍ شپږ مسرې یې یو ډول قافیه لري. په نورو بندونو کې لومړۍ پنځه مسرې یو له بله په قافیه کې یو شی وي خو د شپږمې مسرې قافیه د لومړیو شپږو مسرو پر قافیه باندې بنا کېږي.

د شمس الدین کاکړ د مسدس څو بیتونه د نمونې په ډول:

وخت د سحر دی مرغان چغېږي جرس او ازکا زړه مې لړزېږي
سترگې مې غورزي باڼه رېږي اثار د غم دي رامعلومېږي
د یار د تاللو خبر به راوسېږي کوم بند خبر به راوسېږي
دا څه عشق نه دی واره ټگي ده دا صدق نه دی مناقتي ده
دا اخلاص نه دی دغه بازي ده دایاري نه ده دابیناري ده

چې پر یار غم دی پرما ښادي ده
بې حیا زړه دي زما و شرمېږي

د جدایی سندرې وایم په سفر تللی اشنا به ستایم
که ملامت یم که پتو ا یم بیایې د وصل په تمنا یم
زه شمس الدین یې په دا دعا یم

چې یار به کله بیا ورسېږي

مسبح، مثنی او معشر هم دغه ډول اشعار دي خو د مسر و په شمېر کې توپیر لري. په مسبح کې دوه، په مثنی کې اته او په معشر کې لس مسرې وي. د سر په بند کې د ټولو مسر و قافیه یو ډول وي او په نورو بندونو کې نورې مسرې یو له بل سره په قافیه کې یو ډول وي، خو د پای د مسرې قافیه د سر د مسر و پر قافیه بنا کېږي.

۱۱- ترجیع بند: د نظم هغه ډول دی چې قافيې یې مختلفې او وزن یې یو ډول وي. د بندونو شمېر یې نه دی ټاکل شوی. د هر یو بند د بیتونو شمېر یې پخپلو کې مساوي وي او له پنځو څخه تر لسو بیتونو پورې رسېږي. کله تر دې هم زیاتېږي. د هر بند په آخر کې یو بیت راځي چې د بند د ټولو بیتونو سره په وزن کې یو شان وي. مگر ځانگړې قافیه لري چې همدغه بیت د هر بند په پای کې تکرارېږي. دلته د خوشحال خان خټک د ترجیع بند څو بیتونه د نمونې په ډول راوړل شوي دي:

ستا له لوریه که هزار جور و جفا وي له عاشقه به په سل رنگه وفا وي
په عاشق باندې معشوقه عنایت کا ستا مدام په خپل عاشق باندې عنا وي
بښه ما و منل چې ته یې حد زیبا یې په جهان به کوم څوک تا غونډې زیبا وي
ولې خدای چې بښه جمال و چانه ورکا نه په دا چې دی یې مهره کبریا وي
که قضا په ما زړه سوی کا هم به و مرم که یو څو ورځې د جنگ و فتنې دا وي
که سل ما سره غوغا جنگ و جدل کړي خدای دې نه کا چې له تا به تله زما وي

ستا د در په خاورو پروت یې قدره بښه یم

په بل لورې که په تخت کښېم بښه نه یم

۱۲- ترکیب بند: د ترجیح بند غونډې شعر دی خو په دومره توپیر چې په ترجیح بند کې چې کوم بیت د هر بند نه وروسته راځي، تکرارېږي، خو په ترکیب بند کې تر بند وروسته یو بیل بیت راځي چې بېله قافیه او بېله معنا لري. د حمید مومند د ترکیب بند خو بیتونه د نمونې په ډول راوړو.

په منزل په بې سباگوره څوک مله وي نه پوهېږم چې به ساد وي که به غله وي
په څه شان به شکسته زهیر په زړه وي له نغمې به بې د زړه نغمه په خوله وي
دم قدم به بې خولې د مخ په وله وي رانجه کړې به بې چا خاورې د پله وي
سزاوار د هر ستم د هر پیغور یم

چې مې یار په سفر تللی زه پر کور یم

یا لکه یاره سره تللی په سفر وای په هر ځای مې غور ولی پرې وزر وای
یا بې مر د بېلتانه له غمه ژر وای یا په دواړو سترگو تپ برونه په نظر وای
که دا نه کېدای هرگز معتز وای خود په خود مې ځان وهلی په خنجر وای
هسي پاتې شوم تر یار پورې مخ توری
په جرگه د عاشقانو کې کوزگوری

د متن لنډیز:

مشترک نظمونه هغه دي چې په عربي، فارسي او پښتو کې وبل کېږي. دغه شعرونه ځانته ځانگړي ډولونه او وزنونه لري.

په دې ډولونو کې غزل، قصیده، رباعي، قطعه، مثنوي، مستزاد، مخمس، مسدس، مسبح، مثنی او معشر راځي. د پښتو په کلاسیکه ډیوانې شاعری کې دغه ټول ډولونه شته او پښتنو شاعرانو دغه ډولونه کارولي دي. قصیده، مثنوي، غزل په لرغونې دوره کې په پښتنو شاعرۍ کې پیل شول او بیا دې نورو ډولونو په منځنۍ دوره کې زیات رواج وموند. په اوسنۍ یا معاصره دوره کې اوس دغه ډولونه دومره نه کارول کېږي، ځکه چې اوس معاصر شعر د ژوند موضوعاتو ته وقف دی او اوسني شاعران زیات په شکلیاتو او صنعتونو پسې نه گرځي.

۱- زده کو ونکی هی متن په چوپه خو له و لولې او بیا دې لاندې پوښتنې ځواب کړې:

- په پښتو کې کوم نظمونه پېژنئ؟
- ملي نظمونه څه ته وايي؟
- مشترک نظمونه کوم دي؟

• د مشترکو نظمونو او ملي نظمونو توپیر څه دی؟

۲- څو زده کوونکي دي په وار سره په قصیده، غزل او مثنوي خبرې وکړي. ښوونکي دې د ضرورت په وخت ددوی لارښوونه وکړي.

۳- زده کوونکي دې په متن کې راغلي شعر ونه په وار سره ولولي، یو زده کوونکي دې د یو شعر مفهوم او بل دې د بل شعر مفهوم په خپلو خبرو کې څرگند کړي.

۴- زده کوونکي دې د خپلې خوښې د یو شعري ډول په اړه څو کرښې پخپله کتابچه کې وليکي، دلايل دې روښانه کړي او بیا دې خپله لیکنه په وار سره په ټولگي کې واوروي. ۵- زده کوونکي دې په وار سره په دې اړه خبرې وکړي چې په لرغوني دوره کې کومو شاعرانو له دغو شعري ډولونو څخه څښې کارولي وو؟

۶- زده کوونکي دې لاندې لغتونه د کتاب له پای څخه معنا او په جملو کې وکاروي: دروېزه، تومن، برهمن، تالطف، نغوړه، ندامت، ناغفتان، نصرت، رحلت، گنج، هنگامه، عار، ظلمت، ارشاد، معصیت، نتلی، دم ختلی، جرس، عنا، عنایت، جمال، کبریا، ساد، معتز

زده کوونکي دې د شعرونو ددغو ډولونو څخه پخپله خوښه یو ډول غوره او له کلاسیکو ډیوانونو څخه دې راټول کړي. د شعر معنا او مفهوم دې هم ولیکي او په بل پښتو درسي ساعت کې دې یې ولولي.

پښتو هنري نثر

که څه هم د یوې ژبې ټول لیکلي او نالیکلي شفاهي منظوم او منثور اثر ادبیات گڼل کېږي خو اوس هر ډول لیکني په ادبیاتو کې نه شمېرل کېږي، یوازې هغه آثار د ادبیاتو تر عنوان لاندې مطالعه کېږي چې هنري ارزښت ولري. د بېلگې په توګه هر منثور اثر چې د علومو او فنونو په بېلابېلو څانګو کې لیکل شوی وي او یا هر نظم او منثور اثر چې د تاریخ، جغرافیا، طب او نورو علومو تشریح ته وقف وي په ادبیاتو کې نه شمېرل کېږي. هغو لیکنو ته ادبي هنري ویل کېږي چې له تخیله رازېږېدلې وي او د ژوند واقعیتونه په هنري ډول منعکس کړي. پر لوستونکي او اورېدونکي خپل خاص اغېز وکړي او د هغه هنري ذوق تسکین کړي. هنري اثر باید په داسې یو ژبني چوکاټ کې بیان شوی وي چې هم د ټولنیز ژوند هنداره وي او هم په لوستونکي او اورېدونکي کې یو عاطفي احساس پیدا کړي او ښکلا ییز ارزښت ولري. هنري نثر هم د هنري ادبیاتو یوه مهمه برخه ده چې د هنري ادبیاتو د ټول لو نثري ډولونو لپاره کارول کېږي، لکه: لنډه کیسه، ناول، طنز، ډرامه، ادبي ټوټه او نور... په دې لوست کې به د هنري نثر په اړه معلومات ولولئ.

— هنري نثر څه ته وايي؟

— هنري نثر له عادي نثره څه توپیر لري؟

هنري نثرونه د ادبياتو يوه برخه ده. د نړۍ د ټولو ژبو په ادبياتو کې کارول کېږي. په پښتو ادبياتو کې د شلمې پېړۍ په لومړيو شلو کالو کې پيل شو او تراوسه کارول کېږي. هنري نثرونه خپلې ځانگړنې لري چې د همدغو ځانگړنو له مخې له عادي او ساده نثرونو څخه جلا کېږي. د هنري نثر اصلي ځانگړتيا داده چې هنريت او ادبي ارزښت ولري. په هنري نثر کې ليکوال د بېلابېلو منظرو، انساني ټاکلو خصوصياتو، روحياتو، عاداتو او حالاتو په انځورونو کې له خپل تخيلې ځواک څخه کار اخلي. ليکوال د تخيلې ځواک په مرسته او د ليکوالۍ د مهارتونو په وسيله د منظرونو د انځورولو او صحنو جوړولو چاره سرته رسوي. حالات او پېښې په الفاظو کې داسې انځوروي چې لوستونکی او اورېدونکی فکر کوي چې هر څه په خپلو سترگو وښي او ځان ورته په صحنه کې دننه ښکاري.

په هنري نثر کې د ليکوال په مهارت پورې اړه لري چې د خلکو هيلې، غوښتنې، جذبات، عواطف او احساسات لکه څنگه چې دي په ښکلو الفاظو کې راوغاړي او مقابل لوري ته يې ولېږدوي. دغه لېږدونه بايد د مقابل لوري په عواطفو کې خوځښت راولي. په هنري نثرونو کې د ليکوال تخيل، د مناسبو او ښکلو کلمو استعمال، د تشبېهاتو راوړل، د جملو رواني او د مقصد څرگند بيان شرط دی. ليکوال بايد د الفاظو داسې برجونه او ياکتارونه جوړ نه کړي چې لوستونکی پکې مقصد ونه مومي. د الفاظو او جملو له ښکلا سره محتوا ته هم پاملرنه وکړي او د شکل او محتوا توازن داسې په پام کې وساتي چې يوه خوا هم زيانمنه نه شي.

هنري نثر د هنري ادبياتو ژبه ده او د يو هنري اثر په ښکلا کې بنسټيز ارزښت لري. پښتو هنري نثر د پښتو په دوو مرکزونو پېښور او کندهار کې رامنځته شو. په کابل کې يې هم وده او پراختيا ومونده.

څرگنده دې وي چې پښتو هنري نثر په لومړي ځل په پېښور کې رامنځته شو. په پېښور کې د پښتو کتابونه، ملي نکلونه او نور ادبي اثار چاپېدل. پښتو ليکوالو خپل لومړني هنري نثري اثار په پښتو ژبه ليکل. په دغو ليکوالو کې مولوي احمد د پښتو هنري نثر په مخکښو ليکوالو کې په ځانگړي ډول د يادونې وړ ځای لري.

ده په نو لسمه پېړۍ کې د هغو انگرېزانو لپاره چې غوښتل يې پښتو زده کړي ځينې تعليمي کتابونه ترتيبول. ده په پښتو کې له نورو ژبو څخه ترجمې کړي او هم يې مستقل اثار ليکلې دي. دده تر ټولو غوره اثر چې د هنري نثرونو نماينده گي کوي (گنج پښتو) دی. په دې اثر کې وړې وړې کيسې راغلي چې ځينې ترجمې او ځينې ده پخپله ليکلي دي. دده د کتاب موضوعات ساده او اسان دي. ژبه يې خوږه او محاورې ته نژدې ده. ژبني اصطلاحات يې هم کارولي دي. ده پخپلو کيسو کې د ژوند موضوعاتو ته پاملرنه کړې ده. دده دغه کار د پښتو هنري نثر په انکشاف او پراختيا کې ډېر ارزښت لري.

په ده پسي بل پښتون ليکوال مير احمد شاه رضواني (۱۸۶۳-۱۹۳۷م) دی. ده هم لکه د مولوي احمد ژباړې کولې. ده د پښتو ژبې گرامر وليکه او د پنجاب په پوهنتون کې د پښتو ژبې استاد و. دده په کتابونو کې د پښتو ژبې دوه درسي کتابونه د يادولو وړ دي. د هنري نثرونو غوره بېلگه يې د (شکرستان افغاني) په نامه يادېږي. دده دغه کتاب هم د وړو، وړو کيسو او حکايتونو مجموعه ده.

بل ليکوال چې په هنري نثر کې يې د پاملرنې وړ کارونه کړي دي، هغه مشي احمد جان (۱۸۸۲-۱۹۵۱م) دی. دې دینو په تيار کې زېږېدلې دی. انگليسي ژبه يې زده کړه او په (۱۹۰۰م) کال کې د انگرېزانو د پښتو ښوونکې شو. دده په شاگردانو کې د هند د وایسرای معاون هم و. ده د پښتو ژبې لپاره قاموسونه وليکل. د شلمې پېړۍ په لومړيو کلونو کې يې د هنري نثر په ليکلو پيل وکړ.

دوه مجموعې (هغه دغه) او د (قصه خوانی گپ) يې د هنري نثر خوږاېنې بېلگې دي. دا کتابونه وړې کيسې او حکايتونه لري. دا کتاب هم په هند کې د پوځي منصبدارانو لپاره ليکل شوی دی. د قصه خوانی گپ موضوعات فولکلوري دي لکه د آدم خان درخانی، د فرهاد او شيرينی، کيسه او نورې...

په افغانستان کې هم د شلمې پېړۍ په لومړيو کلونو کې هنري نثر پيلېږي. په دغو کلونو کې د ښوونځيو په رامنځته کېدو، د جريدو او اخبارونو په خپرېدو، د راډيو په رامنځته کېدو د هنري نثر ليکلو ته لاره هوارهېږي، د پښتو مرکې، د ادبي انجمن او بيا پښتو ټولني په جوړېدو سره هنري نثر انکشاف او پراختيا مومي.

لو مړنی لیکوال چې حکایتي او تعلیمي نثرونه لیکي هغه صالح محمد هوتک دی چې په (۱۹۱۶م) کال کې یې د پښتو لومړی کتاب ولیکه.

ورپسې قیام الدین خادم، گل پاچا الفت، صدیق الله رښتین، عبدالروف بېنوا او محمد دین ژواک، د هنري نثرونو لیکلونه پراختیا ورکړه او د نورو لیکوالو پاملرنه یې هم دې ډگر ته راواړوله. گل پاچا الفت او صدیق الله رښتین په دې برخه کې ډېر کتابونه ولیکل، لکه د الفت غوره نثرونه، د رښتین د پسرلي وږمې، د خادم خیالي دنیا او د بېنوا د زړه خواله د یادولو وړ کتابونه دي.

په کوزه پښتونخوا کې سید راحت زاخېلي هنري نثر ته پراختیا ورکړه او د نوي داستاني ادب نمونې لکه لنډه کیسه، ناول او طنزيې په پښتو ادب کې رواج کړل. دلته به د نمونې په توگه د بېنوا یو نثر راوړو.

لارښوونکی

له فریب او دروه سره نا اشنا وم. مکر او چل مې زړه ته لاره نه درلوده. دروغ مې نه پېژندل. د ژوندون د لوبې لارې مسافر وم. له پېرشانه خو به راپاڅېدم. قافله ډېره پرمخ تللې وه. یوازې زه وم چې د لارښوونکي په انتظار مې لوبې لارې کتلې. ډېر راغلل، تېر شول مگر یوه هم د زړه سوي په سترگو راته ونه کتل. ځینو به دگوتو په اشارو لار راوښودله خو دگوتو د اشارو لارې ډېرې اوږدې وې.

ځینو به ددې لپاره چې ځانونه په ما وساتي، زه به یې له ځان سره روان کړم چې خطر به تېر شو نو بېرته به یې زه پر لویه لاره پرېښودلم. دوی به لارل. همداسې د لارښوونکي په انتظار د ژوندون په لویه لار کې ولاړ وم. څو ته راغلي، زه دې تر لاس ونيولم. زه هم په پاک زړه په تا پسي روان شوم او د لارې د موندلو په غرض مې ستا لمنه ټینګه کړه. هرې خواته به چې تلې، درېسي تلم او تا هم ماته د لار موندلو ډاډ راکاوه. ناڅاپه! موسمي توره ورېځ پیدا شوه، باران او بړلۍ وربدل شروع شول.

اسمان او ځمکه په خروش راغلل، لارې گډې ودې شولې خو زه ډاډه وم چې تا خوندي لارښوونکی لرم او تاته مې سترگې وې چې د زمانې په دې توره درېبله کې به

لار راوښيي.
مگر په هماغه حال کې تا په ډېرې حيرانتيا مخ راوړاوه او له ما څخه دې پوښتنه وکړه چې:

(دې مسافره لار راوښيه، لاره کومه ده؟)

هغه وخت نو زه پوه شوم چې زما د ژوند د لارې لارښوونکي، يوازې زه يم او بايد زه پخپله خپله لارښوونه وکړم.

د متن لنډيز:

هنري نثر د شلمې پېړۍ په لومړيو کلونو کې په کوزه پښتونخوا او افغانستان کې پيل شو. په کوزه پښتونخوا کې يې سرلاري مولوي احمد، مير احمد شاه رضواني، منشي احمد جان او راحت زاخيلي و. په افغانستان کې يې مخکښه ليکوال صالح محمد هوتک، پوهاند عبدالحي حبيبي، قيام الدين خادم، گل پاچا الفت، صديق الله رښتين، عبدالروف بېنوا، محمد دين ژواک او نور و و.

ورپسې لږ او بر نور ليکوال راپيدا شول او په نثر کې يې ډېرې هستونې وکړې. هنري نثر له عادي او ساده نثر نه توپير لري. په هنري نثر کې ليکوال له خپل تخيل نه ډېر کار اخلي. نېغ په نېغه ساده خبره نه کوي، بلکې خپله خبره په ښکلو کلماتو او تشبېهاتو کې رانغاړي چې د لوستونکو په عاطفه او احساس ژوره اغېزه کوي، هنري نثر د لنډې کيسې، ناول، ډرامې، طنز، تکل او ادبي توپي لپاره کارول کېږي. د لارښوونکي نثر هم يو هنري نثر دی چې د خپل مطلب د بيان لپاره له ښکلو کلماتو او تشبېهاتو څخه کار اخلي.

په دې نثر کې ښودل شوي چې هر سړی د خپل خان رهبر او لارښوونکی دی. د نثر مقصد دای، چې د لارښوونکي په ټاکلو کې بايد له ډېر دقت او غور نه کار واخيستل شي او په غولونکو لارښوونکو وانه وږي او نه ځان تېر باسي.

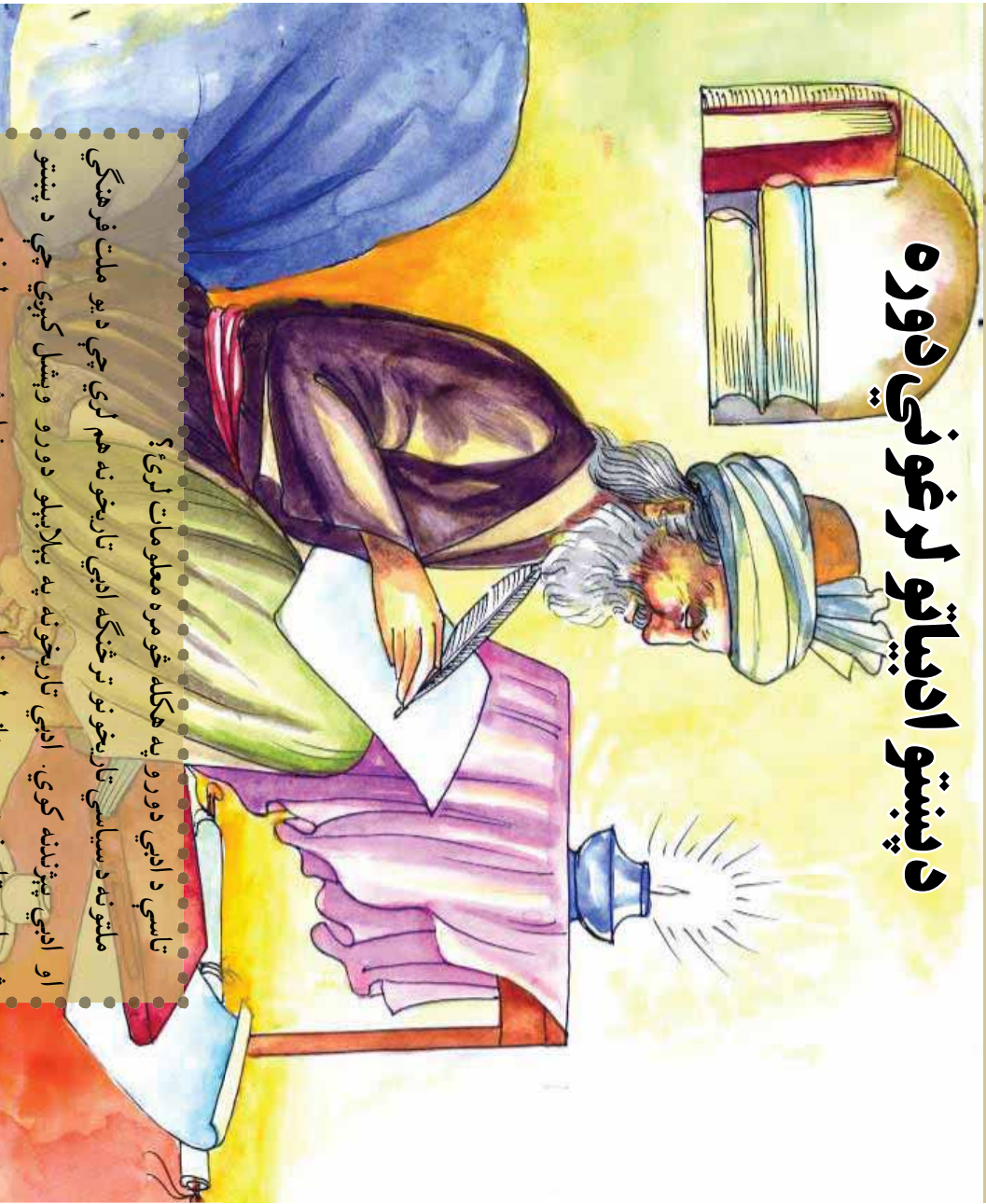
- ۱- زده کوونکي دې د متن له لوستلو څخه وروسته دا لاندې پوښتنې ځواب کړي:
- هنري نثر څه وخت، چېرته او د چا له خوا پیل شو؟
 - په کوزه پښتو نڅو اکې د هنري نثر مشهور لیکوال کوم وو؟
 - په افغانستان کې د هنري نثر لومړني لیکوال څوک وو؟
 - د هنري نثر نوډ څو کتابونو نومونه واخلئ؟
 - ۲- که کوم زده کوونکی د هنري نثر کوم لیکوال پېژني د هغه په اړه دې خپلو ټولگیو، الوته معلومات ورکړي.
 - ۳- زده کوونکي دې د لارښوونکي متن په وارسره ولولي، خبرې دې پرې وکړي او خپل نظر دې پرې هم څرگند کړي.
 - ۴- زده کوونکي دې د یو ښه لارښوونکي خصلتونه او صفتونه په څو کرښو کې وليکي او بیا دې یې په وارسره په ټولگي کې واوروي.
 - ۵- زده کوونکي دې د هنري نثر او ساده نثر توپيرونه وښيي، ښوونکي دې د ضرورت په وخت کې له دوی سره مرسته وکړي.
- ۶- هنري نثر د کومو ادبي ډولونو لپاره کارېږي، نومونه یې واخلئ؟

زده کوونکي دې د کورنۍ د غړيو په مرسته او یا له کوم کتاب څخه هنري نثر وليکي او په بله ورځ دې یې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

د پښتو ادبياتو لرغوني دوره

تاسې د ادبي دورو په هکله څومره معلومات لری؟
ملمونه د سیاسي تاریخونو ترڅنګه ادبي تاریخونه هم لری چې د یو ملت فرهنگي او ادبي پېژندنه کوي. ادبي تاریخونه په بېلابېلو دورو وېشل کېږي چې د پښتو ژبې ادبي تاریخ هم د پوهانو له خوا په درې دورو وېشل شوی دی. لرغوني دوره، منځنۍ دوره، او سننۍ یا معاصره دوره. ددې په دې لوست کې تاسې ته لرغوني دوره درېټرنو چې پښتو ادب له کوم وخت نه پیل شوی او لرغوني دوره کومې ځانګړتیاوې لري.

– د پښتو ادب لرغوني دوره څه وخت پیل شوي ده؟

د پښتو ادیبانو لرغوني دوره له دویمې هجري پېړۍ څخه پیلېږي او د یو و لسمې پېړۍ تر لومړیو کلونو پورې دوام کوي. د پښتو ادیبانو د لرغوني دورې اثار د پښتنو په دريو مرکزونو (غور، د کسي غر او ملتان) کې رامنځته شوي دي. په غور کې غوري پښتانه اوسېدل. د غور له پاچاهي کورنیو څخه یوه د غور سوري شاهي کورنۍ وه چې په تاریخونو کې د شنسبانيانو په نامه مشهوره وه. ددې کورنۍ یو مشر نیکه شنسب (شین اسپ) نومېده چې د یارانو یې خرنګ و. دا شنسب د حضرت علي (رض) په زمانه کې مسلمان شوی او د غور پاچا منل شوی و. د شنسب زوی امیر پولاد و. هغه وخت چې ابو مسلم مرزوي د بني امیه امیران له خراسان څخه شړل او د بني عباس په پلوۍ ودرېد نو امیر پولاد له خپلو لښکرو سره دده ملاتړ وکړ.

د امیر پولاد د پاچاهۍ مرکز د غور په منډیش کې و. په پټه خزانه کې راغلي دي چې د امیر پولاد تر مړینې وروسته د هغه زوی امیر کروړ د غور په منډیش کې په ۱۳۹هـ کې پاچا شو. امیر کروړ د خپلې پاچاهۍ په دوران کې دوه مرکزونه درلودل چې یو یې منډیش او بل یې زمیندار و. امیر کروړ ډېر غښتلی پهلوان و چې په یوازې ځان له سلو تنو سره جنگېده. ده هم د عباسي دعوت په جنگونو کې گډون درلود او ډېرې بریاوې ترلاسه کړې.

امیر کروړ یو عادل پاچا و. په پښتو یې شعرونه هم ويلي دي. په ۱۵۴هـ کې د پو شنج په جگړو کې مړ شو او پر ځای یې دده زوی امیر ناصر پاچا شو. امیر کروړ چې د خپلو سوبو په پایله کې کوم شعر ويلي دی، هغه پټې خزاني تر مورز رارسولی دی.

زه یم زمری پر دې نړۍ له ما اټل نسته
پر هند و سند و پر تخار او پر کابل نسته
بل په زابل نسته له ما اټل نسته
غشي د من مې ځي برېښنا پر میرڅمنو باندي
په ژوبله یونم یرغالم پر تښتیدونو باندي
پر ماتېدونو باندي له ما اټل نسته

زما د بربو پر خول تا وېرې هسک په نمځ او په وياړ
 د آس له سوو و مې زمکه رېرېدې غرونه کاندم لټار
 کوم اېوادونه او جاړ له ما اټل نسته
 زما د تورې تر شپول لاندې دې هرات و جروم
 غرچ و باميان و تخار بولې نوم زما په اودم
 زه پېژندوم په روم له ما اټل نسته
 پر مرو زما غشي لوني داري دېبن راڅخه
 د هرواد رود پر څنډو ځم تينتي پلن راڅخه
 دېي زړن راڅخه له ما اټل نسته
 د زرنج سوبه مې د توري په مخسور وکړه
 په بادارۍ مې لوراوی دکول د سور وکړه
 ستر مې ترېور وکړه له ما اټل نسته
 خپلو وگرو لره لور پېرزوينه کوم
 دوی په داوښه بيه بامم بيه يې روزنه کوم
 له ما اټل نسته تل يې ودنه کوم
 پر لوبو غرو مې وينا درومي نه په ځنډو په تال
 نړۍ زما ده نوم مې بولې پر دريځ ستا بوال
 په ورځو شپو مياشتو کال له ما اټل نسته
 د امير کرو سوري دغه وياړنه د پښتو تر ټولو پخوانی شعر دی چې د اسلامي عصر
 په دويمه هجري پېړۍ کې ويل شوی دی. د شکلي جوړښت له مخې لرغونو اريايي
 سندرو ته نژدېوالی لري.

په محتوا کې يوه وياړنه ده چې د خپلو سوبو يادونه کوي او له خپلو خلکو سره د
 خپلې مينې اظهار هم څرگندوي. پر دې شعر د نورو ژبو تاثيرات نه ليدل کېږي او د پښتو
 سوچه کلمات يې استعمال کړي دي. په دغو کلماتو کې ځينې داسې کلمات هم شته چې

اوس په عامه ژبه کې نه ويل کېږي.
دويم مرکز د کسي غر يا د سليمان د غرو لمنې دي، هغه اثار چې د کسي غر په لمنو کې ايجاد شوي، له دريمي هجري پېړۍ نه پيلېږي او تر پنځمې پېړۍ پورې رسېږي.
په دغه مرکز کې نو ماند شخصيت شيخ بيتنی دی چې د ژوند زمانه يې د دريمي هجري پېړۍ شاوخوا ټاکل کېدای شي. د شيخ بيتني يو مناجات سليمان ماکو په تذکرة الاوليا کې راوړی:

لويه خدايه، لويه خدايه ستا په مينه په هر ځايه
غر ولاړ دی درزاوي کې ټوله ژوي په زاري کې
دلته دي د غرو لمنې زمونږ کېږدی دي پکې پلني
دا وگړي ډېر کړي خدايه
لويه خدايه، لويه خدايه

دلته لږ زمونږ اور بل دی ووړ کورگی دی ووړ بورجل دی
مېنه ستا کې مونږ مېشته يو بل د چا په مله تله نه يو
هسک او مخکه نغښته ستا ده د مسرو وده له سا ده
دا پالنه ستا ده خدايه
لويه خدايه، لويه خدايه

په دغه مرکز کې په دريمه او څلورمه هجري پېړۍ کې دوه نور شاعران هم تېر شوي چې يو يې شيخ اسماعيل او بل خزيمون دی چې په پټه خزانه او تذکرة الاوليا کې يې د شعر نمونې راغلي دي.
کله چې خزيمون خپل کور او کلی پرېږدي او رو انېږي نو شيخ اسماعيل يې په جديايي کې دا پارکي وايي:

که يون دی يون دی مخکې بهتون دی له کسي غره څخه څي خزيمون دی
که وروړه وروړه خزيمونه وروړه ته چې بهتون کړي زما ويرته گوره

خړښبون يې په ځواب کې، دا ناره له خولي باسي:

بېلانه ناره مې و سوه په کور باندي نه پوهېږم چې به څه وي پېښ په وړاندي
له خپلوانو به بېلېږم په سرو سترگو دواړه سترگي مې په وينو دي ژړاندي
درېم مرکز ملتان دی چې د اسلام په دوو لومړنيو پېړيو کې پښتانه د سليمان د غرو
له لمنو څخه کوچېدلي او د سند او پنجاب لور ته تللي دي. د پنجاب په غربي برخو
ملتان کې له دغو پښتنو څخه شيخ حميد لودي د ۳۷۰ هجري په شاوخوا کې له ملتان نه
نيولې تر لغمان پورې سيمو حکمران و. همدغه سړي د څلورمې هجري پېړۍ په دويمې
نيمايي کې د لوديانو د حکمرانۍ بنسټ کېښود. په شيخ حميد پسي دده زوی نصر او بيا
يې لمسي داود د ملتان د لودي کورنۍ، حکمرانان وو.

د ملتان په لودي کورنۍ کې دوه تنه شاعران تېر شوي چې يو د شيخ حميد زوی نصر
لودي او بل يې وراه شيخ رضي دی.

شيخ رضي د حميد لودي د پاچاهۍ په وخت کې د اسلام د مقدس دين د تبليغ لپاره
پښتونخوا ته لاړ. دوه کاله د کسي غره په لمنو کې وگرځېد او ډېر خلک يې مسلمانان
کړل. شيخ رضي له کسي غره څخه خپل يو شعر د ليک په ډول نصر لودي ته استولی و
چې د پيل بيتونه يې داوي:

د الحاد په لور دي تر پل

گروه دي زموږ وکوراوه

موږ روڼلۍ په زيارنه

تاپه تور و توراوه

کله چې دا ليک په ملتان کې نصر لودي ته ورسېد نو هغه يې په ځواب کې وويل:

د الحاد په تور تورن سوم

زه لرغون خو ملحد نه يم

زما ديننه هسسي تور راکړی

که ملحد يم د ديننه يم

شیخ رضی د خپل تره زوی ته وایي چې ته له سنت او له خپلي لارې نه او وښتی یې خو نصر ورته په ځواب کې وایي چې زه پر سنت ټینګ ولاړ یم او کوم تورونه چې پر ما لگول شوي هغه دروغ دي.

د ملتان لودی کورنۍ د غزني له پاچاهانو سره په رقابت کې وه، مورخین وایي چې د غزني پاچاهانو د ځان لپاره دا بهانه ونيوله او پر لودي کورنۍ یې د الحاد تورونه و لگول او په دې توګه یې د ملتان لودیان وټکول، حال دا چې د ملتان لودیان مسلمانان وو. په دریمه هجري پېړۍ کې په پښتو کې د نثر لیکل او ژباړه پیل شوه. ابو محمد هاشم سرواني (۲۳۳ - ۲۹۷ هـ) د بست په سروان کې زېږېدلی او هلته یې ژوند کړی دی. په (۲۹۴ هـ) کال عراق ته تللی او په بغداد کې یې د خپل استاد ابن خالد سره ډېر عمر تېر کړی دی.

د هغه یو عربي شعر یې په پښتو ژباړلی چې داسې پیلېږي:
ژبه هم ښه وینا کاندې چې یې وینه
د خاوند په لاس کې زر او درهمونه
دا په پښتو کې د ژباړې پیل دی. ابو محمد هاشم په نثر کې یو کتاب ((د سالدو وږمه)) لیکلی و چې د عربي اشعارو د فصاحت او بلاغت په اړه دی.

په پنځمه هجري پېړۍ کې په پښتو ادب کې قصیده رامنځ ته شوه چې لومړنۍ قصیده وینوکی شیخ اسعد سوري دی. شیخ اسعد سوري د غور د پښتنو پاچاهانو په لړ کې د امیر محمد سوري هم مهاله و او د هغه پر مړینه یې یو قصیده ویلي ده چې داسې پیلېږي:
د فلک له چارو څه وکرم کوکار
زموږ لوي هر گل چې ځاندي په بهار
هر غاږول چې په بېبیا غوړېده وکا
ډېر ژوي یې پانې کاندې تار په تار

بل قصیده وینوکی شاعر ټیکالندوی غوري دی چې په غزني او بست کې اوسېدلی او د سلطان شهاب الدین غوري معاصر و.

کله چې سلطان شهاب الدين د اسلام دين د خپرو لو لپاره پر هند لښکرې کولې، نو دی ورسره و . ښکارندوی د سلطان شهاب الدين د سوېو په اړه يوه اوږده قصيده ويلې چې پټې خزانې خوندي کړې ده:

د پسرلي ښکلونکي بيا کرل سينگارونه
بيا يې ولونل په غرونو کې لالونه
مخکۀ شنه، لالښونه شنه، لمنې شني سوي
طيلسان زمردې واغوسته غرونه

ښکارندوی د غور او سپدونکي او د فبروز کوه کوتوال و . دغه دواړه قصيدي په غور کې د غوري پښتنو پاچاهانو په وخت کې ويل شوي دي.

په شپږمه هجري پېړۍ کې چې د غور پښتانه پاچاهان په هند کې د اسلام د مقدس دين د خپرو لو لپاره لښکرې کوي نو د اسلام د خپرېدو په ملاتړ هم په پښتو کې شعرونه ويل شوي دي.

ملکيار غرشين چې د سلطان شهاب الدين غوري همعصره دی، کله چې سلطان شهاب الدين پر هندوستان لښکرې کوي نو ملکيار غرشين هم ورسره دی چې يوه رزمي سندره يې په دې ډول ويلې ده:

اوس مو يرغل دی	هېواد د بل دی
غزبانو گورۍ	څښتن مو مل دی
توري تېرې کړۍ	دېښ مو پرې کړۍ
څله به تښتو	څښتن مو مل دی
که ټينگ کرو زرونه	په بري يونه
اسلام راڅخه دی	څښتن مو مل دی
غازبانو راسۍ	تول شاوخوا سۍ
د شهاب په ملا سۍ	د شهاب په ملا سۍ

دېښ مو غوڅ کړۍ

په شپږمه هجري پېړۍ کې د ميني او محبت سندري ويل شوي دي چې يوه نمونه يې

د شیخ تیمن کاکړ یوه عشقي سندره ده:

گهیڅ زباد لمر خیره شوه زما پر کور د ویرناره سوه

د بهلتون ورځ توره تیاره سوه بیخ سو ناخاپه چې بهلتون راغی

په (۱۲هـ) کې د نثر یو بل کتاب د سلیمان ماکو له خوا لیکل شوی چې تذکره الا و لیاة نومېږي. په دې کتاب کې یې د او لیا و او و ځینو پښتنو شاعرانو احوال او د کلام نمونې راغلي دي. ددې کتاب هغه پاڼې چې زموږ په لاس کې شته، مور ته د شیخ بیټیې، شیخ اسماعیل، ملکيار غرشین او قطب الدین بختيار کاکړي احوال راکوي.

د او و مې هجري پېړۍ په درېیمه لسيزه کې عرفاني افکار پښتو ادب ته لاره پیدا کوي. شیخ متي د خپلو اشعارو کتاب چې (د خدای مینه) نومېږي بشپړ وي.

د شیخ متي د یو مناجات نثر بیټونه په دې ډول دي:

زه چې خرگند په دې دنیا سوم د ښکلي مخ په تماشا سوم

ستا پر جمال باندي شیدا سوم له خپلې سټي راجلا سوم

په ژرا ژارم چې بهلتون دی

یمه پر دېسی بل مې تون دی

د او و مې هجري پېړۍ په دویمه لسيزه کې (۱۷هـ) زموږ پر هېواد د چنگیز حملي پیلېږي. د چنگیز او دده د اولادونو د حملو پر وړاندې د مقاومت موضوع په پښتو شعر کې پیلېږي. په دغه وخت کې مور د بابا هوتک یوه سندره لرو چې د مقاومت خورا ډېره په زړه پورې نمونه ده.

د مغلو لښکرو به د ارغنداو پر غاړو لوټ کاوه. د انغر او بولان سیمې په بې لوتلې بابا هوتک خپل خلک راټول کړل او سره غره ته نژدې یې له مغلو سره سخت جنگ وکړ. په دې جنگ کې پښتانه لږ او غلیم ډېر و، خو کله چې بابا هوتک په لور غر دا سندره وويله، نو سوره د پښتنو په نصیب شوه.

بابا هوتک د بارو زوی په (۱هـ ۶هـ) دکلات په انغر کې زېږېدلی، د خپل قوم مشر و، په (۴۰هـ ۷هـ) کال وفات شوی دی، د شعر یوه برخه یې داسې ده:

وگړپه جوړ راته پیغور دی
هم په غزني هم په کابل راغی
مغل راغلی په تلوار دی
پرکلي کور باندې مغل راغی
پرکلي کور باندې مغل راغی
د اثمې هجري پېړۍ په دویمه نیمایي کې نور شعري ډولونه په پښتو ادب کې راڅرگندېږي
لکه غزل او مثنوي چې په دغه وخت کې د اکبر زمينداري له خوا ويل کېږي:
د مثنوي نمونه يې داده:

زه عاشق یم یار هم نيز
يو پر بله عاشقان يو
يو په بل پسې زنجور يو
عشق که ښه دی که بلا دی
د اکبر زمينداري د غزلي يوه برخه داده:

د خپل ځان له حیراني څه ويل کړم
ما مدام لکه بورا پر گلو گشت کړ
د غمناز لرمون به زه په لمبه کېږدم
زما د یار د مینې او ربه زړه کې بل دی
د عشق وير به تل پخپله پتول کړم
اوس به څم په سرتور سر فراق دگل کړم
ځینې هېر به د یار بزم گل او مل کړم
زه به سر و مال ښنډم دید به حاصل کړم

د بېلتون له ویره ژاړم اوښکې وینې
زه اکبر په خپل اشنا د سرښندل کړم

په نهمه هجري پېړۍ کې په پښتو شاعرۍ کې رباعي پېلېږي چې د لومړنیو رباعیو
وېونکي خلیل خان نیازی او سلطان بهلول لودی دی. سلطان بهلول (۸۵۰ - ۸۹۴هـ)
په دهلي کې افغان پاچا و. په دربار کې به یې شاعران او عالمان پالل. پخپله هم شاعر و.
خلیل خان نیازی دده د دربار شاعر و چې دا رباعي یې ويلي ده:

خبري وريخي ژاري له پاسه كويله بڼخ كا بيلتون له لاسه
په هغه لوني گوهر په خول ستا دا مرجيا كا ستا زمور: مواسه
د خليل خان نيازي په خواب كې سلطان بهلول لودي سم د لاسه دا رباعي وويله:

ملك به زرغون كرم په وركه راسه گوره وريخي د داد له پاسه
خول مي د عدل په درو روڼ دي جهان به زيب مومي زما له لاسه
د همدې نهمې پيرۍ په جريان كې پښتو ادب ته (ساقې نامه) هم راغله. دا ساقې نامه
پتي خزاني تر مور: رارسولې ده. ساقې نامه د خمربه اشعارو يو ډول دی چې د ساقې،
جام، گل، مل او صراحي صفتونه پکې بيانېږي. دا ډول اشعار د مثنوي په قالب کې وبل
کېدل. د پښتو لومړنۍ ساقې نامه زرغون خان نورزي ويلي ده.

زرغون خان د نوزادو له نوزو وڅخه دی. په (۱۲۹۱ هـ) دده پښتو ديوان بشپړ شوی
دی. زرغون خان په (۲۱۹۱ هـ) په دبير اوت کې وفات شوی دی.

د زرغون خان نورزي د ساقې نامې پيل دادی:

ساقې پاڅه پيال له راکړه مرو ريار مي پخلا کړه
اوبه توبې په لمبو کړه اور مي مړ په دې اوبو کړه

د پښتو ادبياتو په لرغوني دوره کې يو شمېر مېرمنې شاعرانې هم تېرې شوې دي چې
يوه يې زرغونه کاکړه ده. د نهمې هجري پېړۍ په دويمه نيمايي کې زېږېدلې ده، چې يو
حکایت يې پتي خزاني راوړی دی:

اورېدلې مې قصه ده چې له شانو هم خوږه ده
د اختر په ورځ سهار بيايزد چې و رويدار
له حمامه راوتلې په کوڅه کې تېرېدلې
ايرې خاورې چاله بامه راچپه کرلې ناپامه
مخ او سر يې سو ککر په ايلرو په څکاوو خړ
بيايزد په شکر کښتو سو د خيل مخ په پاکېدو سو
چې زه وړ يم د بل اور چې په اور کې سم نسکور

د زرغوني پښتو بوستان لومړنی اخلاقي اثر دی چې تر دې دمخه يې کومه بېلگه په پښتو ادب کې نه لرو. همدا رنگه له فارسي څخه د ادبي اثارو د ترجمې تاريخ هم له زرغوني څخه پيلېږي.

زرغونه د پښتو ژبې شاعره، ژباړونکې او ښه خطاطه وه. په زرغوني پسې بله مېرمن رابعه ده چې د ظهير الدين محمد بابر د زماني شاعره وه. په کندهار کې او سپده. د اشعارو ديوان يې درلود. يوه رباعي يې پتي خزاني راوړې ده:

ادم يې ځمکې وته راستون کا
په اور د غم يې سوی لرمون کا

دو زخ يې روغ کا پرمخ د ځمکې
نوم يې د هغه، دنته بېلتون کا
په دې دوره کې درېمه مېرمن نکېبخته نومېږي. د شيخ الله داد لور او د شيخ قدم مېرمن وه. پالار نيکه يې په اشغور کې او سېدل. عالمه، زاهده او پرهېزگاره ښځه وه. په (۹۶۹هـ) کال کې د (ارشاد الفقرا) په نامه يو کتاب ليکلی و چې درې ټوټې ترې

محمد هوتک په پټه خزانه کې راخيستي دي. د يوې ټوټې څو بيتونه يې په دې ډول دي:
په زړه ښاد شي اې مؤمنه په ظاهر په باطن سپينه
ظاهر زهد په اخلاص کړه په زړه ټينگ شه له يقينه
شکر صبر په هر حال کړه خود نماي مه شه خو دينه

په حکايتي اثارو کې په دغه دوره کې د دوست محمد کاکړ يو حکايتي اثر معلوم دی چې (غرغښت نامه) نومېږي او په (۹۲۶هـ) کال يې په ژوب کې نظم کړی دی. له دې کتاب څخه د پتي خزاني مؤلف محمد هوتک يو حکايت تر مورې را رسولی دی چې يو څو بيتونه يې دادي:

له نيکانو روايت دی هسي توگه حکايت دی
نور محمد کاکړ راوي دی چې يې فيض تل جاري دی
د نيکونو له خولې وايي چې منښت يې راته ښايي
چې کاکړ نيکه زاهد و لوی څښتن له تل عابد و

د غرغښت نامې حکایات په پښتو مثنوي نظم شوي و .
په لسمه هجري پېړۍ کې په پښتو شعر کې عرفاني مضامین پراختیا مومي . دغه وخت په هندوستان کې درې شاعران پېرتنو چې درې واړه صوفیان ، عابدان او زاهدان و . دا شاعران ، شیخ عیسی مشوانی ، شیخ علي سرور لودی او شیخ بوستان بربخ دي . له دغو شاعرانو څخه شیخ عیسی مشوانی د هندوستان د افغان پاچا شېرشاه سوري معاصر و . د ژوند زمانه یې د (۹۵۰ هـ) شاوخوا ټاکل شوي ده . په پښتو ، فارسي او هندي ژبو یې یوه منظومه رساله لیکلې ده .

د کلام نمونه یې په لاندې ډول ده :

په خپله کار کړې په خپل انکار کړې
کله بادار یم کله مې خوار کړې
ته خو قادر یې په صفتمونو
کله مې نور کړې ، کله مې نار کړې
عیسی حیران دی په دې شمیونو
کله مې یار کړې کله اغیار کړې

د یو و لسمې پېړۍ په لومړیو کې په کندهار کې شیخ صالح محمد الکوژی یو عارف شاعر تېر شوی چې یوه نمونه یې پتې خزاني تر موبډ رارسولې ده . شیخ ډېر عابد او عالم سړی و . خپل وخت یې طالبانو ته په تدریس تېراوه او خلکو ته به یې د سمې لارې لارښوونه کوله .

د متن لندیز :

د پښتو ادیبانو لرغوني دوره له دویمې هجري پېړۍ څخه پیلېږي او د یو و لسمې پېړۍ تر لومړیو کلونو پورې رسېږي . یا په بله وینا د امیر کروړ سوري څخه پیل او د بایزید روښان تر ظهور او پاڅون پورې رسېږي . د لرغوني دورې اثار د ریگ ویدا ، اوستا له سندرو سره ورته والی لري ځکه چې موضوعگانې او قالبونه یې یو ډول

دي.

د لرغوني دورې موضوعات د نماينځني سندري، وياړني، وېرني، مينه، پلټون او اخلاقي بڼو وني دي. شعرونه يې ساده او روان دي. پېچلي تخیلات او لفظي صنايع نه لري. د غوربانو په دوره کې د قصيدو جوړول يو نوی پړاو دی. ددغې دورې اثار لږ دي او يا تر موربه په محدوده توگه رارسېدلي دي او نور يې د زمانې په تېرېدو سره له منځه تللي دي، ځکه د هر شاعر او ليکوال محدودې نمونې په لاس کې لرو. زياتره کتابونه او ډيوانونه د پرديو يرغلگرو (چنگېز، تیمور او نادر افشار) د حملو په پايله کې له منځه تللي او لوت شوي دي. يوازي د سليمان ماکو د تداکرة الا و ليا خو پانې تر موربه رارسېدلي دي.

په دې دوره کې پښتو ادبي اثار د بدلون، ودې او پراختيا په حال کې دي؛ ځکه په همدغه دوره کې د خپلو ملي اوزانو ترڅنگه قصيده، قطعه، غزل او مثنوي هم رامنځته کېږي. د محتوا له اړخه پښتو شعر د ژوند بېلابېل موضوعات خپلوي لکه د رزم و بزم خبرې، ديني او عرفاني موضوعات، اخلاقي بند و نصايح، و عظونه او نور... د شعر ځينې ځانگړي معنوي ډولونه لکه وياړنه، ساقی نامه، حکایتي اثار هم په دې دوره کې رامنځته کېږي.

د درېيمې هجري پېړۍ په دوران کې له عربي څخه پښتو ته ژباړه پيلېږي، ورپسې له فارسي ادبياتو سره پښتو ادبيات اړيکې پيدا کوي.

د سعدي بوستان په لسمه هجري پېړۍ کې د يوي پښتني مېرمنې له خوا ترجمه کېږي، په دې توگه له فارسي څخه ژباړه په لسمه هجري پېړۍ کې پيلېږي. ددغې دورې اثار په غور، سليمان غر او ملتان کې رامنځته شوي، يعنې دغه وخت پښتانه له پښتنو نځوانه نيولی تر هندوستان پورې او سېدل. د دې دورې اثار په دوو لرغونو تذکرو پتي خزاني او تذکرة الا و ليا کې راغلي دي. ددې دورې په اثارو کې د پښتو خپل زاړه لغتونه او ترکيبونه شته چې ځنې يې او س په محاوره کې نه استعمالېږي. ددغې دورې اثار په وروستيو کې له عربي او فارسي څخه په کلماتو کې اغېز قېلوي.

- ۱- زده کو ونکی دی لاندی پو بنیتو ته خو ابونه و وایی.
 - د پښتو لو مړنی شعر څه وخت او د چاله خوا وبل شوی دی؟
 - په لرغوني دوره کې پښتو قصیده و یونکی څوک و و؟
 - د لرغوني دورې آثار تر مور ب پورې چا رارسولي دي؟
 - د لرغوني دورې کومې ښځينه شاعرانې پېژنئ؟
- ۲- ښو ونکی دی زده کو ونکی په څلور وډلو و وپشي یوه ډله دی د لرغوني دورې د شاعرانو نومونه، بله ډله دی کتابونه، بله ډله دی د شعر د ځانگړنو او څلورمه ډله دی د پښتو ادب اړیکې له تورو ژبو سره په څو کرښو کې و لیکي.
- ۳- د مقاومت شعر څه وخت او د چاله خوا پیل شو؟
- ۴- زده کو ونکی دی په متن کې عام او خاص نومونه پیدا او و لیکي، بیا دی یې په وار سره په ټولگي کې و وایی.
- ۵- په لرغوني دوره کې نثر لیکل څه وخت پیل شول، له دغې دورې څخه مور ب د نثر کومه نمونه لرو؟
- ۶- زده کو ونکی دی لاندې لغتونه معنا او په جملو کې استعمال کړي:

لټار	ابو اډونه	دښمن	پلن	زرن	مخسور
دریځ	ستا یوال	سوبه	گروه	رونلی	مهجور
پښدم	کوبله	خول	مواس	مرحبا	

کورنۍ دنده

زده کو ونکی دی په کور کې لوست په غور سره و لولې او ددغې دورې په مهمو ټکو دی خپل نظر و لیکي، په بله ورځ دی یې په پښتو درسي ساعت کې و لولې.

بښځې او لنډې

تاسې په تېرو درسونو کې و لوستل چې د پښتو شفاهي منظوم ادبيات په دوو ډلو وېشل کېږي. يوه ډله يې عامې سندرې دي او بله ډله يې خاصې سندرې دي. خاصې سندرې هغه دي چې د نالوستو و لسي شاعرانو له خوا جوړې شوي دي. لکه چاربيتې، بدلې، بگتې، لوبې، داستان، مقام، کسرونه او نور... عامې سندرې هغه دي چې ويونکي يې نه دي معلوم او په ټول ولس پورې اړه لري. لکه لنډې، سروکې، نارې، د بڼلې بدلې او نورې. د عامو سندرو يو ډول لنډې دي چې د پښتو په منظومو شفاهي ادبياتو کې يو مشهور ډول دی. له لنډيو سره ټول پښتانه اشنا دي. لنډۍ دوه مسرېزه منظومه ده چې لومړۍ مسره يې لنډه نهه سپلايه او دويمه يې اوږده ديارلس سپلايه ده. په دغه لنډه منظومه کې يو بشپړ مضمون ځایدار شې. لنډۍ په مختلفو سيمو کې په مختلفو نومونو يادېږي، لکه: لنډۍ، ټپه، ټيکې، مسره او نور...

په دې لوست کې به هغو لنډيو غږېږو چې د بښځو له خوا ويل شوي دي.

— ولې بښځې لنډۍ وايي؟

لکه څنگه چې مخکې مو وویل د لنډیو ویونکي معلوم نه دي. لنډی د عام ولس دي. یو شیون، یو اوښه، یو بزگر او په زیاته اندازه زموږ کلیو الو ښځو ډېرې لنډی وېلي دي. یا په بله وینا ښځې د لنډیو په ایجاد کې ډېره برخه لري.

په ټولنه کې د ښځې د ژوند شرایط په خاصه توګه سخت دي، تر هر څه دمخه دا ټولنه د نارینه و و ده او نارینه و د ځان لپاره جوړه کړې ده. د ټولني اساسي ارزښتونه د نارینه ب ارزښتونه دي. په دې ټولنه کې په ښځې باندې دوه ډوله فشارونه راځي، فزیکي او اروايي. په فزیکي لحاظ د کور ټول درانه کارونه د ښځې په غاړه دي. د کرورنډي یو څه برخه په نارینه و و پورې اړه لري خو نور ډېر وخت يې هسې تېرېږي. ښځه له سهار نه تر ماخو سسته یوه شېبه کراه نه کېږي. د فصلونو په وخت کې هم ښځه له نارینه و و سره د قوليې، لو او درموندنو په راتلونو کې پوره مرسته کوي. برسېره پر دې په ورځ کې دوه ځلې د اوبو راوبل، د اولادونو روزنه، ډوډۍ پخول، کتې پخول او جامې گڼل او پرېمخل او نور داسې ډېر کارونه ښځې سرته رسوي.

هغه څه چې ښځه خوروي هغه ددې روحي فشار دی او احساس کوي چې ددې انساني ښځینه طبیعت د پښو لاندي کېږي او یا ورته په سپکه سترګه کتل کېږي، همدغه د روحي فشارونو له کبله د مقاومت ترڅنګه عکس العمل ښکاره کوي او د خپل عکس العمل لپاره د سندري (لنډی) لاره غوره کوي او په لنډیو کې د خپل اعتراض غږ پورته کوي او هغه څه چې په ښکاره ډول يې نه شي وېلي په لنډیو کې يې بیانوي.

لنډی د پښتو د ولسي ادب روح دی او د ژوند ټولو اړخونو پکې انعکاس موندلی دی. ښځې چې په عنعنوي توګه له ډېرو پانډیو سره مخ دي او په ډېرو موضوعاتو کې د وینا، مشورې او تصمیم حق نه لري نو خپل دغه تاثرات په لنډیو کې څرګندوي چې د دوی دغه څرګندونه بیا ډېر ژر په ټولنه کې خپرېږي.

دوی په لنډیو کې د هرې موضوع څرګندونه کوي. ټولنيزې پانډۍ، غنډې، د خپلې مینې، غم او خوښۍ، د وصال خوښي او د فراق غم او غوسې، فخر او ویاړ، ننگ او غیرت او د ځينو ټولنيزو عنعناتو او دودونو څرګندونه کوي. د ژوند حقیقتونه یو په

يو بيانوي او ناوړه خو او ته يې په انتقادي توگه گوري. زموږ په ټولنه كې اكثره ښځه د
عنعنوي او رواجي زنجيرونو په كېږو كې بنده ده او ددې انساني نفس يې قيد كړى دى.

خداايمه په څه څه گناه كړېږم

لكه سستې په سرو لمبو كې ناسته يم

په لنډيو كې يې شماره كړاوه تر سترگو كېږي چې يو مهم كړدار يې ښځه ده. ښځه
لكه څنگه چې په ټولنه كې ده، همغسې له هر موقف نه لكه خور، ماندينه، مور، خورزه،
ورېره او مينې په توگه راڅرگندېږي.

د ښځو د لنډيو عامه موضوع د دورى مظلوميت دى او دا مظلوميت مختلف ډولونه
لري. د پلار په كور كې مظلوميت، د مېړه په كور كې مظلوميت او په ټولنه كې د دورى
مظلوميت.

پر مخ مې مه وهه ظالمه

د اوښكو ډكې سترگې چاته ورومه

كوم تاوترېخوالى چې له ښځو سره كېږي او يا جبري وده نو ته اړ ايستل كېږي او يا
د واور په وړاندې په جبري توگه د زيات عمر خاوند ته نكاح كېږي، دا ټول په هغو لنډيو
كې ويي چې د ښځو له خوا ويل شوي دي.

د ښځو لنډۍ د دورى د ژوند هغه رښتيني هنداره ده چې زياتې او كمې پكې نشته.

چې ډوډۍ خورم داا قارېږي

چې روپۍ شرنك كړي داا شين له خدا شينه

مينه يم منكره نه يم

كه شينكى خال مې د چرو په څوكو ځينه

صورت زما واك يې د نورو

رښه ته واخلي دا بې واكه صورتونه

سوال د الله په در کي وکړه
پلار مي سودي دی ما مالدار ته ورکوننه

زما بي بي دادا ته وایه
خوشحاله نه يم له ناکامه ناسته بیه

مسافري دي روزي مه شه

زه دي په سپینه خوله ویده پرې اښيي بیه
لکه څنگه چي بڼځي د تاریخ په اوردو کي د وطن او استقلال ساتني په وخت کي
له خپلو نارینه ورونو سره څنگ په څنگ درېدلي دي د خپلو مېرانو او کارنامو یادونه
بي په لنډيو کي کړې ده. په دغسې حساسو حالتونو کي بي نارینه و ته روحیه ورکړي او
د دوی د هڅونې له کبله هم بری تل زموږ د خلکو په نصیب شوی دی. د میوند په جگړه
کي د ملالي لنډۍ یوه تاریخي بېلگه ده:

که په میوند کي شهید نه شوي
خدایوړو لالیه بي ننگي، ته دي ساینه
نور مثالونه بي هم ډېر دي لکه:

که تور وړل مې میراثېري
په وطن جنگ دی جانان نه ایسار مه

جانانه داسې وخت به راشي
چي توپک واخلو لاس تر لاس مورچل ته څونه

جانان به څنگه توره نه کړي
تر نیمايي مورچله زه ورسره ځمه

ځينې څېر و نكي وايي چې لنډۍ د يوې نيمې مسرې شعر دى. په دې يو ه نيمه مسره كې پوره او بشپړه معنا پرته ده. په دې يو ه نيمه مسره كې د مطالبو يو سمندر په غورځنگونو دى. په دې شعر كې د تېر وخت د يوې پېښې شوي حادثې سببونډه او پايلې بيانېږي. چې ددغسې يوې لنډۍ په يادولو سره لوستونكي ته په ذهن كې د تېرې پېښې يو بشپړ انځور رامخته كېږي:

د خپله لاسه مې پرې مړ كړې
چې دزې وشوې زه پر پام دروخته

په لنډيو كې ښځو د پښتني ټولني كمزورى اقتصادي حالت ډېر ښه څرگند كړى دى. نو كړي او مسافري چې دواړه سره تړلي دي او دې دواړو خواو چې ښځې خورولي دي نو بيا يې دا درد په لنډيو كې داسې بيان كړى دى:

په تا بڼه كوم وطن اباد وي
زه د بهتون په ترورمى كې ناسته يم

نيسستي پېغور نه دى جانانه
زه د چربانگ مېچنه ستا لپاره كومه

سبا مې بيا د كلوي وار دى
په سر پندونه چلوم په زړه غمونه

خدايه د قطر بازار وړان كړي
په شتو مېرو كې جونې كړنډې ناستې دينه

مسافرې په بې غمۍ كړه
ترله دې خپله په نامه دې ناسته يم

د متن لنډيز:

لنډۍ د منظومو شفاهي ادبياتو يو مشهور ډول دی چې ويونکي يې معلوم نه دي او د ټول ولس گډ مال دی. لنډۍ د شفاهي ادبياتو په عامو سندرو کې راځي چې د ښځو برخه پکې ډېره زياته ده. لنډۍ دوي مسرې لري چې لومړۍ يې لنډه نهه سيلابه او دويمه يې اوږده ديارلس سيلابه ده.

په لنډيو کې ټول پښتانه او په تېره بيا ښځې د خپل ژوندانه خوښۍ او ناخوالي يو په يو بيانوي.

د ژوندانه ډېر هغه اړخونه چې دوی يې د ويلو حق نه لري په لنډيو کې څرگندوي. لنډۍ د ښځو لپاره د تسکين يوه وسيله ده چې خپل دردونه، احساسات او خپلي غوښتنې پکې بيانوي. په عامه توگه د ټولو پښتنو ژوند او په تېره د ښځو د ژوندانه داسې کوم اړخ به نه وي چې په لنډيو کې نه وي څرگند شوی. انساني مينه، خواري، مزدوري، مسافري او جلا وطني، پښتني عنعنات، وطن ساتنه او مېړانه، تاريخ او تاريخي پېښې، گودر او ريار، ستاينه او غندنه او د ورځني ژوند ټول اړخونه د لنډيو موضوعات دي.

لنډۍ په مختلفو سيمو کې په مختلفو نومونو يادېږي، لکه: لنډۍ، ټپه، مسره، ټيکۍ او نور... لنډۍ د ښځو د اظهار يو ازبڼۍ و سيله ده چې خپل هر ډول احساسات پکې په رښتيني ډول څرگندوي او وجه يې داده چې د لنډيو ويونکي معلوم نه وي او د چانوم وربورې تړلی نه وي.

د لنډيو له مطالعې څخه زموږ د خلکو ژوند، تاريخ، دود دستور، کره وړه او د دوی ځانگړي خصوصيات څرگندېدای شي.

۱- زده کو ونکی دی متن په وار سره و لوړي او بیا دی په متن کې راغلي یوه، یوه لنډی، معنا کړي.

۲- زده کو ونکی دی د لاندې لنډیو مفهوم په خپلو کتابچو کې ولیکي او بیا دی یې په ټولګي کې و اوړوي.

که په میوند کې شهید نه شوي
خدایو و لایه بې ننگی، ته دی ساینه

د خپله لاسه مې پرې مړ کړي
چې دزي وشوي زه پر پام در وختمه

زما بې بې دادا ته وایه
خو شحاله نه یم له ناکامه ناسته یمه

۳- زده کو ونکی دی په وار سره یوه یوه لنډی، له خپله ځانه و وایي، موضوع او مفهوم دی پخپلو خبرو کې څرګند کړي.

۴- زده کو ونکی دی لاندې بوښتنو ته څو ابرونه و وایي:

- لنډی، د جوړښت له مخې څه ډول شعر دی ؟
- لنډی، په کو مو نو مو نو یادېږي ؟
- لنډی، په کو مو سندر و کې راځي ؟
- لنډی، د چا له خوا نه ویل کېږي ؟

۵- په متن کې راغلي لنډۍ په غور سره ولولئ. په دغو لنډيو کې نومونه، صفتونه او فعلونه په نښه کړئ او په وار سره يې په ټولگي کې ولولئ.

۶- زده کوونکي دې په وار سره د لاندې لنډيو مفهوم په خپلو خبرو کې ووايي:
که سبزني فصلونه وشول
ماته لالي د سره سالو ويلي دینه

سترگې دې وې وتلې نه وې
چې په مالت دې لويدم نه دې ليدمه

فعل هغه کلمه ده چې له درې گونو زمانو څخه په يوه کې د يو کار کېدل څرگند کړي.

لکه: خوړل، تلل، کول، کړل.
زه کتاب لولم، هغه ولاړ، ملالي تللي وه.

۷- زده کوونکي دې د لنډيو موضوعات وليکي او ودې وايي چې لنډۍ زموږ د ژوند کوم موضوعات راجاېپروي، بيا دې په وار سره په ټولگي کې ولولي.

زده کوونکي دې په خپل کور کې، له خلکو، په تېره بيا د کور له ښځو او نجونو څخه) يا له خپل شاوخوا خلکو څخه لس لس لنډۍ چې په دې لوست کې نه وي راغلي، په خپلو کتابچو کې وليکي او بله ورځ دې يې په ټولگي کې واوروي او خبرې دې پرې وکړي.

افضل خان او تاريخ مرصع

په پښتو ادب کې ډېر نو ميالي ليکوال تېر شوي چې پخپل وخت کې يې د قدر وړ آثار

ليکلي او پښتو ادب يې پخپلو ليکنو بهای کړی دی.

له ورو بيايانو نيولی، بيا تر څو شحال کوزی، پوزی او له دوی راوړوسسته د پښتو ادب خلاونده او غني دوره ده چې پښتو ادب پرې ښکلې دی.

د خټکو په کورنۍ کې ډېر شاعران او ليکوال تېر شوي چې موږ ته يې د شعر و نوډيو انونه او نور کتابونه پاتې دي. ددغې کورنۍ يو نو ميالی ليکوال افضل خان خټک دی چې پخپله يې هم پښتو ادب ته د پاملرنې وړ خدمتونه کړي دي او نور يې هم دغه خدمت ته هڅولي دي. په دې درس کې به تاسو د افضل خان خټک په اړه يو لړ معلومات و لولئ چې دده له ژوند او کتابونو سره اشنا شئ.

— د تاريخ مرصع په اړه مو دمخه اړېدلې و، که مو اړېدلې وي په اړه يې خبرې وکړئ.

— د افضل خان نوم مو دمخه اړېدلې و، که مو اړېدلې وي په اړه يې خبرې وکړئ.

تاریخ مرصع په پښتنو تاریخونو کې یو مهم او ارزښتمن کتاب دی چې افضل خان خټک لیکلی دی. تاریخ مرصع په پښتو ژبه کې د پښتنو لومړنی تاریخ دی چې د پښتنو په اړه ډېر معلومات لري. افضل خان خټک په ۱۰۷۵هـ. کې پیدا شوی او تر ۱۱۶۱ یا ۱۱۶۴ پورې یې ژوند اټکل شوی دی.

افضل خان خټک د اشرف خان هجري زوی او د خوشحال خان خټک لمسی دی. له کوچنیوالي نه هوښیار او بیدار و. خوشحال خان هم پخپله کورنۍ کې ده ته زیاته پاملرنه کوله او زیاته هیله یې ورته لرله. دی هم له خپل نیکه سره په ځینو سفرونو او کله کله د ښکار کولو په وخت کې ملگری و. خوشحال خان په خپل ژوند کې د قوم مشري دده پلار اشرف خان هجري ته و سپارله، خو اشرف خان د خپل ورور بهرام په اختلاف کې د مغلو د حکومت په لاس کې ولوبېد او هند ته زنداني ولېږل شو چې له څوارلس کاله زندان نه وروسته په هند کې مړ شو.

کله چې اشرف خان هجري د بهرام خان په لمسه د اورنگ زیب حکومت بندی کړ، نو بهرام خان د قوم د مشرتابه واکې پخپل لاس کې واخیستلې او د خوشحال خان له خوا هم مشري افضل خان ته و سپارله شوه.

د بهرام خان تر مړینې وروسته افضل خان په مستقلة توګه د خپل قوم سردار شو. ویل کېږي چې یو شپيته کاله یې د خپل قوم مشري وکړه.

افضل خان د قوم د مشرۍ تر څنګه پښتو ادب ته هم ډېر خدمتونه وکړل. ښه شاعر و او په تاریخ لیکلو کې یې لوی لاس درلود. همدارنګه یو ښه ژباړونکی و. د شعرونو دیوان یې نه دی راپاتې.

د افضل خان خټک له مهمو اثارو څخه یو هم (تاریخ مرصع) دی چې قلمي نسخې یې په (برېتیش) موزیم، هند، بنگال او لاهور کې شته.

د تاریخ مرصع په لومړۍ برخه کې د ملک کالوت او خالد بن ولید بیان راغلی دی. ورپسې اووه دفترونه په دې ډول دي:

لومړی دفتر د لودی پاچاهانو حالات بیانوي. دویم دفتر د سوریانو په باره کې دی. درېم

دفتر د لویو پښتنو امیرانو حالات بیانوي. څلورم دفتر د کابل د صوبې پښې څرگندوي. په پنځم دفتر کې د سربېني او نورو پښتنو قومونو بیان راغلی دی. شپږم دفتر د خټکو د قبیلې حالات او جگړې بیانوي.

په اووم دفتر کې د پښتنو بزرگانو حالات او د ژوند پښې راغلي دي. د کتاب په وروستی برخه کې د پښتني قبایلو نسب نامه راوړل شوي ده.

افضل خان خټک ددې تاریخ په لیکلو کې د خواجه نعمت الله هروي د (مخزن افغاني)، د اخوند دروېزه له (مخزن الاسلام) او (تذکره الأبرار) او د خوشحال خان له (بیاض) څخه گټه اخیستي ده.

په دې کتاب کې تر ۱۳۶ هـ.ق. پورې واقعات راغلي دي خو دا نه ده معلومه چې د کتاب لیکل یې څه وخت پیل کړي او په کومه نېټه پای ته رسېدلی دی. تاریخ مرصع په اصل کې د پښتنو تاریخ دی خو په ضمني توگه د هندوستان د تاریخ پښې هم پکې راغلي دي.

د تاریخ مرصع نثر روان او ساده دی. جملې یې لنډې لنډې او د پښتو سوچه کلمات استعمالوي. ځای، ځای پښتو متلونه هم راوړي.

مشکل او نا اشنا لغتونه نه کاروي. ځینې ترکیبونه یې فارسي ژبې ته نژدې دي، تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مومند په مقابله او سربرزه په ۱۹۷۴م کال کې خپور شو.

د کتاب د مخونو شمیر (۱۴۹۴) ته رسېږي.
د تاریخ مرصع د نثر نمونه:

((میرزا بله چاره یې له صالحې ونه لیدله، سړي یې تر میان کړل. راوې بلل، ورته یې وویل چې د ماکور هم ستاسو خپل دی. پښتانه چې په عقل کې سازوار دي ځکه ډېر نفساني دي. په لږ سو د مقصود ډېر بهبود تر شا کوي. ورځ په ورځ به مشرانو د اولس میرزا ته امد و رفت کاوه.

یوه ورځ اته سوه کسه راغلل. همگي یې وسلي. یو محمود د محمد چغوزي زوی یو چروکی په خپله بده وړې وه. چې ورننوتل، د میرزا بندښتي یې ولیدله.

هغه دې نورو ته ووي چې که وايي زه به مرزا مړم. هغو نورو منع کړ چې حق د نمک ساتلي بويه. موره سره بد نه کا. دا چو غلي جنگا گيگياني کړې و ده چې دا هومره ډېر به يو ځلي بيا نه مومي او له دوي نه په نيکي، خلاص نه شي. دا وخت غيبت وگڼه او واره قتل کا.

واره بې وترل، يو، يو بې و واره. په هغه وخت يو لوی ملک د ميرزا په خدمت عرض وکړو چې دوه التماس ارزو کم قبول شي. ميرزا ووي چې قبول دي. اول بېي دا ووي چې وراه زما ملک احمد له قيده خلاص شي. بادشاه بېي خون معاف که، بل دي د اولس اطفال بند نه شي. بلکه پېرېرې هر لور ته چې درومي، ميرزا قبول کړ. ميرزا ورته ووي چې زما گمان و و چې ته به خپل سر غواړي يا به دوه کسه خو انا غواړي. ده ورته ووي چې تر دې و اړو زه بښه نه يم. که دومره عزيزان مې مري زه به خپل خان په څه خلاصوم.)

د افضل خان بل کتاب علم خانه دانش دی چې د فارسي دکليله و دمته پښتو ژباړه ده. د لرغوني هند د څه کتاب (پنج تنتر) په (۲۰۰ ق.م) کې حکيم بيدايي په سنسکرت کې ليکلی و. دغه کتاب بيا وروسته په پهلوي، عربي، يوناني، فارسي ژبو وژباړل شو. د اکبر پاچا په وخت کې د هغه يو درباري عالم او ليکوال ابو الفضل داکيسي په فارسي ژبه د (عيار دانش) په نوم ترجمه کړې وي، چې افضل خان له همدې کتاب څخه د (علم خانه دانش) په نوم پښتو ته وژباړه.

افضل خان د دې کتاب د ژباړلو په هکله وايي: ((ويو هېره چې کتاب دکليله او دمته جمع کړی د هندوستان دانشورانو دی. هميشه به دانايان او عالمان د يونان د فارس په دا فکر و و چې يو کتاب د ملوکانو د پاره دستور العمل ساز کړو. اما دا له چا ونه شوه. مگر د هندوستان په حکيمانو ساز شو، لوی لوی خبرې يې د بې زيانو جمع کړې. فايدي يې پکې ملاحظه کړې، حکمت د پند خبرې د حکيمانو چې دارو د رنځ د نادانانو او غذا و قوت د دانايانو دی. په طريق د هنرل مطايي دواړه چې دانايان يې د حکمت نه پند و اخلي او نادانان يې رغبت قصي او افسانې ته وکړي. په رغبت په محبت يې ياد کړي او خور د

سلطان چي په مقام د تحصیل د علم کي دي په گومان د علم و پند یادول په دوی گران نه دي چي په عقل تجربه و رسي. هغه چي دوی یاد کړي دي له هغو افسانو نه نفع و اخلي او د عقل په خزانه دانشمند شي.

مثال ددي خبري داسي دی لکه څوک په هلاکو الی کم عقل وي او په مرتبه د عقل و رسي، په خزانه پېښ شي چي پلار دده د پاره ساتلی وي. په هغه توانگر شي او باقي عمر له ترده فارغ شي.)

افضل خان خټک سربېره پر دي چي يو مورخ، ژباړونکی، لیکوال او شاعر و د خپلي ژبي سره يې ډېره مينه درلوده او د همدغې مينې پر بنسټ يې پښتو ژبي او ادب ته ډېر خدمتونه وکړل.

دده پر غوښتنه له عربي او فارسي څخه پښتو ژبي ته ډېر کتابونه و ژباړل شول، لکه: د گوهر خان خټک (قلب السيس) د محمد مظفر تاريخ اعثم کوفي او د عبدالحميد اختيارات بديعي. د فرهنگي زېرمو د غني کولو او خوندي کولو لپاره يې هم کتابونه دنده و سپارله چي د پښتو اثارو څخه څو نقلونه وليکي. همدارنگه د خپل نيکه خوشحال خان خټک خواره واره اثار يې راټول او ترتيب کړل.

د خوشحال خان د کليانو او نورو اثارو يې څو، څو نسخې ترتيب کړي، افضل خان پخپله هم کتابونه ژباړل او نور يې هم هڅول چي د پښتو ژبي د بډايټوب په کار کي ونډه واخلي.

د افضل خان خټک نثر د خوشحال خان خټک او عبدالقادر خان خټک له نثر نه وروسته د خپل وخت يو ښه او غوره نثر گڼل شوی دی. د تاريخ مرصع نثر تاريخي نثر دی او د علم خانه دانش نثر قصه يي نثر دی. لکه څرنگه چي مخکي يادونه وشوه د افضل خان خټک د نثر جملي او ترکيبونه اسان او روان دي. وري او لنډي جملي کاروي چي مطلب ترينه په اسانۍ اخيستل کېږي خو دغه نثر د هندي او فارسي ځانگړي اصطلاحات او کلمات ډېر لري.

د نثر ادبي ښکلا يې کمه ده او ادبي ارزښت يې لږ دی. يو زړي د پښتو په تاريخي نثرونو

کې د پاملرنې او مطالعې وړ نثر دی ځکه چې د پښتنو لومړنی موجود تاریخ دی. د تاریخ مرصع په نثر لیکنه کې افضل خان د خوشحال خان خټک د نثر لیکني د سبک پیروي کړې ده.

د خوشحال خان بیاض بې هم کت مټ په تاریخ مرصع کې را اخیستی دی. افضل خان خټک شعرونه هم ویل خو د شعرونو د دیوان شرک بې تراوسه نه دی لگېدلی. د افضل خان د شعرونو یوه نمونه په تاریخ مرصع کې او بله په علم خانه دانش کې راغلې ده:

کاروبار مو همگي راته عیان دی
و عیان ته څه حاجت د بل بیان دی
سیلابونه د خلاف شول و بله جمع
بیا لنډی د آب سیند غونډي روان دی
آینه چې له زنگاره مصفي وي
که زنگي مخ په کافور و نمایان دی
(له تاریخ مرصع څخه)

صورت مې هر څو که ډېر زبون دی
که مې د ځمکې د لاندې یون دی
زه به په لوري د اشنا خوځم
که یون مې هر څو په شو اخون دی
(له عیار دانش څخه)

د متن لنډیز:

افضل خان خټک د خټکو د کورنۍ یو روښانه ستوری و. د اشرف خان هجري زوی او د خوشحال خان خټک لمسی دی. په ۱۰۷۵هـ کې زېږېدلې او تر ۱۱۶۱ یا ۱۱۶۴هـ پورې ژوندی و. دی له خپل پلار نه وروسته د قوم مشر او سردار و.

مشهور اثار يې (تاريخ مرصع) او (علم خانه دانش) دي. تاريخ مرصع د پښتنو يو لوی او جامع تاريخ دی چې د لوديانو، سوريانو، خټکو، پښتنو اميرانو او پښتنو بزرگانو احوال پکې راغلی دی. د هندوستان د مغليه حکمراني کورنۍ احوال او پېښې پکې هم راغلي دي.

په تاريخ مرصع کې تر ۱۳۶هـ. پورې حالات او پېښې راغلي دي. د افضل خان خټک بل کتاب علم خانه دانش د فارسي (عبار دانش) پښتو ترجمه ده چې په ۱۲۸هـ. کې يې کار تمام شوی دی.

د افضل خان د شعر دوي نمونې تر موره رارسېدلې او نور شعرونه يې لاس ته نه دي راغلي. د افضل خان خټک په غوښتنه ډېر کتابونه له عربي او فارسي څخه ژباړل شوي دي. د خپل نيکه اثار يې راټول او ترتيب کړي دي. د خوشحال کليات او نور اثار يې د کاتبانو په واسطه په څو نسخو کې ترتيب کړي دي. په پښتو ژبه او ادب کې دده مورخ، ژباړونکی، ليکوال او شاعر کارونه د ستاينې وړ دي.

څرگندونه

ميرزا الغ بيگ د تيمور له کورنۍ څخه د کابل والي و. (۸۵۶هـ.).

فعاليتونه

۱- زه کورنکي دي يو ځل متن له ځان سره ولولي او بيا دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- افضل خان له کومې کورنۍ څخه و پلار او نيکه يې څوک و ؟
- افضل خان د کومو اثارو خاوند دی نومونه يې واخلئ ؟
- د افضل خان په کورنۍ کې کوم شاعران پېژنئ نومونه يې واخلئ ؟

• د افضل خان له پلار سره څوک مخالف و او څه يې ورسره وکړل؟

۲- زده کوونکي دې د تاريخ مرصع د نشر نومونه په وارسره په ټولگي کې په لور غږ ولولي او بيا دې د متن مفهوم په خپلو خبرو کې وړاندې کړي.

۳- زده کوونکي دې د افضل خان مهم ادبي خدمتونه په يو پراگراف کې وليکي او بيا دې يې په ټولگي کې په وارسره ولولي.

۴- زده کوونکي دې په وارسره لاندې پوښتني ځواب کړي:

- تاريخ مرصع له څه شي نه بحث کوي؟
- افضل خان د تاريخ مرصع په ليکلو کې له کومو کتابونو څخه گټه اخيستي وه؟

۵- زده کوونکي دې ځواب ووايي چې د افضل خان په غوښتنه کوم کتابونه ترجمه شوي دي؟

۶- د علم خانه دانش له ترجمي څخه د افضل خان مقصد څه و؟

۷- زده کوونکي دې په وارسره د افضل خان خټک د شعرونو نمونې په لور غږ ولولي او مفهوم دې په خپلو خبرو کې بيان کړي؟

زده کوونکي دې هر يو پخپله خوښه د خټکو د کورنۍ په يو تن شاعر څو کرښې وليکي او په بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

پښتو لنډه کيسه

د شلمې پېړۍ په راتگ سره د شعور تر څنگه د پښتو نثر لمن هم پراخه شوه، له پېچلتيا او تکلف نه ووت او د رواني، ساده گۍ او عام فهمۍ لاره يې غوره کړه. له زرو شکونو سربرېره يې نوي شکلونه هم پخپله غېږه کي ومنل. په دې معنا چي نوي صنفونه او دولونه يې خپل کړل.

لکه لنډه کيسه، ناول، ډرامه، سفرنامه، تکل او نور دولونه په پښتو ادب کي رواج شول، وده يې وکړه او پراختيا يې وموندله. ددغو نويو ادبي ژانرونو هر يو يې ځانته ځانگړی جوړښت او چوکاټ لري چي د خپلو ځانگړتياو له مخي يو له بله جلا کيږي. مور په دې لوست کي د لنډي کيسې په تاريخچه باندې لنډي خبرې لرو او د لنډي کيسې د جوړښت او توکو په اړه به هم يو لړ لنډ معلومات و لرو چي تاسې ته يې گڼې نه دي. — لنډه کيسه څه ده وايي؟

— په پښتو کي کوم ليکوال پېژنئ چي لنډي کيسې يې ليکلي دي؟

له کومې ورځې نه چې د انسان ژوند پیل شوی دی، له هماغې ورځې نه کیسې هم پیل شوي دي. پخپله انسان د ژوند په اوږدو کې کیسې جوړې کړي دي او د ژوند په زړه پورې پېښې یې د کیسو په بڼه یو بل ته لېږدولي دي. دا کیسې په لومړي سر کې په شفاهي ډول وي خو کله چې خط منځته راغی نو ددغو کیسو یو څه برخه په لیکلي بڼه خوندي شوه. د نننۍ لنډې کیسې فکر هم له دغو فولکلوري کیسو نه رازېږېدلی دی. نننۍ لنډه کیسه چې په انگرېزي ژبه کې ورته شارټ سټوري (Short Story) وايي لومړی په غرب کې رامنځته شوه.

په ختیځ کې کیسه ډېره زړه او لرغونې ده. د اریایي کیسو مجموعه د (پنجانترا) په نامه له دوه زرو کلونو نه زیات عمر لري. دا کتاب د نړۍ په ډېرو ژبو ژباړل شوی چې په پښتو کې یې ژباړه درې سوه کاله د مخه افضل خان خټک کړې ده. له لسمې پېړۍ نه راوروسته په پښتو کې د احمد اخوند لنډ، لنډ حکایتونه هم شته چې او سنیو لنډو کیسو ته یو څه ورته والی لري؛ خو کومه نننۍ لنډه کیسه چې په غرب کې یې شارټ سټوري بولي په نو لسمه پېړۍ کې پیل شوه. لنډه کیسه په اوسني بڼه امریکایي لیکوال اډگار لن پوه پیل کړه او په ۱۸۴۲م. کال کې یې ورته ځانگړي اصول وټاکل. یو بل امریکایي لیکوال او کره کتونکی براندر ماتیوز په (۱۸۸۵م.) کال کې په انګلیسي ژبه کې د لنډې کیسې د نوم وړاندیز وکړ. اډگار لن پوه د لنډې کیسې بنسټگر دی او د لنډې کیسې د پلار لقب یې هم گټلی دی. لنډه کیسه لکه څنگه چې وویل شول په اروپا کې رامنځته شوه او بیا یې د نړۍ ادبیاتو ته لاره پیدا کړه. له انگرېزي ادب څخه په تقلید په اردو ادب کې لنډه کیسه پیل شوه.

په اردو ادب کې لنډه کیسه په (۱۹۰۴ - ۱۹۰۷م.) کلونو کې رامنځته شوه او لومړنی لیکوال چې په دغو کلونو کې یې لنډه کیسه و لیکله پریم چند نومېده. د اردو ادب په تقلید په پښتو ادب کې هم لنډه کیسه د لومړي ځل لپاره د شلمې پېړۍ په دویمه لسيزه کې پیل شوه. په پښتو ادب کې سید راحت زاخیلی لومړنی لیکوال و چې په (۱۹۱۷م.) کال کې یې د (کونډې نجلۍ) په نوم لنډه کیسه و لیکله. په کره پښتو نڅو کې په راحت پسې بیا نورو لیکوالو د لنډې کیسې په لیکلو پیل وکړ چې د ادب دغه ډول

ته يې وده او پراختيا ورکړه. په راحت پسې چې کوم ليکو الان د لنډې کيسې په ميدان کې ځلېدلې دي، نومونه يې په دې ډول دي: ميا ازاډ گل، سريلند خان، سمندر خان سمندر، عبدالروف نو شهر وي، ماستر عبدالاکرم، مير مهدي شاه مهدي، قلندر مومند، گل افضل خان، زیتون بانو او نور...

په افغانستان کې د لومړي ځل لپاره لنډه کيسه پوهاند عبدالحي حبيبي وليکله او په (۱۳۱۵ هـ.ل.) کال يې د (طلوع افغان) په اخبار کې خپره کړه. دا کيسه (توريالې پښتنه) نومېده. له پوهاند عبدالحي حبيبي نه وروسته يو شمېر نورو ليکوالو لنډې کيسې وليکلې او دغه نوي ادبي ژانر ته يې وده ورکړه. هغو ليکوالو چې په دې برخه کې کار کړی دی نومونه يې په دې ډول دي: موسی شفيق، ميراجان سيال، گلاب ننگه هاری، حبيب الله تری، ابراهيم عطايي، محمد دين ژواک، امين افغانيور، عبدالمنان ملگری، مصطفی جهاد او نور...

د لنډې کيسې ځانگړتياوي:

اډگار الڼ پوه د لنډې کيسې تعريف داسې کوي: لنډه کيسه هغه نثري داستان دی چې لنډ وي او له نيم ساعت څخه تر دوو ساعتونو پورې ختم شي.

خو دا بايد په ياد ولرو چې اوس لنډې کيسې له دې څخه هم لنډې شوي دي. د لنډې کيسې د رامنځته کېدو علت په دې کې دی چې څومره بشري ټولني د پرمختگ پړاوونه وهل، نو په هماغه اندازه د انسانانو ضرورتونه او مصروفيتونه هم زياتېدل. لکه څنگه چې پروني انسان ډېر وزگار و ختونه درلودل او اوږده اوږده رو مانونه به يې لوستل، نو ننني انسان د ډېر مصروفيت له کبله دا کار نه شو کولای، خو ددې اړتيا يې هم محسوسوله چې خپله ادبي تنده ماته کړي. همدغه وجه وه چې اوږدو کيسو خپل ځای لنډو کيسو ته پرېښود او په داستاني ادب کې لنډه کيسه خلکو ته ډېره په زړه پورې شوه. د لنډې کيسې يو ستر ارزښت د هغې لنډون دی چې د وخت د ضايع کېدو مخه نيسي.

لنډه کيسه يو پالات يا خاکه لري. په پالات کې د پېښو تسلسل راغلی وي يا په بله وينا يو ستر ارزښت د هغې لنډون دی چې د غوتې خلاصېدلو ته رسېږي. د لنډې کيسې پيل، منځ او پای پکې وي. چې په پای کې د غوتې خلاصېدلو ته رسېږي. د لنډې کيسې پالات کېدای شي کومېډي، تراژيډي، رومانتيک او يا طنز ډوله وي. د کيسې روايت به

يا په لومړي شخص يا دريم شخص باندې ولاړ وي.

د لنډې کيسې د جوړښت توکي په دې ډول دي: ۱- پېښه، ۲- پلاټ يا طرحه، ۳- د کيسې پيلا مه، ۴- کرکټرونه، ۵- تلو سه يا ذهني هڅونه، ۶- مکالمې (خبرې اترې) او د مناظر و انځور، ۷- تخیل، ۸- د کيسې اوج يا لوړ ټکی، ۹- د کيسې پايله.

هره لنډه کيسه پر يوه پېښه باندې ولاړه وي که پېښه نه وي نو کيسه نه رامنځته کېږي. طرحه د پېښو تسلسل دی چې يو له کيسه په دغه طرحه يا خاکه باندې درېږي. پيلا مه هم په کيسه کې مهمه ده او دا په ليکوال پورې اړه لري چې کيسه له کوم ځای نه پيلوي او څنگه يې پيلوي. دا په ليکوال پورې اړه لري چې کيسه له منځه پيلوي، له پېښې او يا له پاڼه څو مهمه داده چې منطقي تسلسل او ارتباط يې وساتي او داسې يې پيل کړي چې لوستونکي جذب کړي.

تلو سه هم د ليکوال په مهارت پورې اړه لري چې څنگه ليکوال د پېښو جزئيات داسې ترتيب کړي چې لوستونکي ته تلو سه پيدا شي چې اوس به څه کېږي؟ کرکټرونه د کيسې شخصيتونه دي چې په کيسه کې خوځېږي او عمل کوي. په دې کرکټرونو کې يو اصلي کرکټر يا هېرو وي چې پېښې په هغه پورې اړه لري او له مختلفو حالتونو او پړاوونو سره مخامخ کېږي. مکالمې يا خبرې اترې په کيسه کې مهمې دي. د کرکټرونو حالات او د پېښو تداو و م ترې څرگندېږي او کيسه مخ پر وړاندې بيا يې او خوند يې هم زياتوي. منظر کشي هم ضروري ده، ځکه چې يوه پېښه په يو ټاکلي ځای او ټاکلي وخت کې رامنځته کېږي او ليکوال دې ته اړ چې د مکان يا ځای سم انځور وړاندې کړي.

له تخیل نه په کيسه کې د پېښو په انځورولو او د کيسې په بيان کې کار اخيستل کېږي. ليکوال د تخیل په ځواک سره د کيسې پېښې او بيان لوستونکو ته داسې وړاندې کوي چې کت مت ورته رښتيني ښکاري.

د کيسې لوړ ټکی هغه دی چې ستونزې او درېي د حل پړاو ته رسې او غوټې يو په بل پسې خلاصېږي. دلته کيسه د منطقي پايلې په لور روانېږي. د کيسې پای هغه پړاو دی چې دلته بايد د ليکوال هغه ټول مقصد، اغېز يا پيغام چې ليکوال يې لوستونکي ته رسول غواړي، بشپړ شي او بيا لوستونکي پخپله قضاوت وکړي نه دا چې پايله برېښده وي.

په لومړي سر کې چې لنډه کیسه رامنځته شوه نو موضوعات یې محدود و و، په دې معنا چې یا به کیسه کرداري وه یعنې دا چې ټوله کیسه به د یو مخصوص کردار یا کرکتر په شاوخوا چورلېده. یا به د پېښې کیسه وه چې په دې کې به د کیسې اصلي موضوع پېښه وه. همدارنگه به یا د چاپېریال کیسه وه چې د چاپېریال ژوره عکاسي به په الفاظ کې کېدله او پېښه او کرکتر به پکې ضمني و و خو په راوړسته وختونو کې د کیسو د موضوعاتو لمن پراخه شوه او د ژوندانه له ټولو موضوعاتو نه یې غېږه راچاپېره کړه.

د متن لنډیز:

لنډه کیسه په غرب کې په نولسمه پېړۍ کې رامنځته شوه. امریکایي لیکوال اوگارالن یوه لومړنۍ لیکوال و چې لنډې کیسې یې و لیکلې او هم یې د لنډې کیسې اصول و لیکل. په شلمه پېړۍ کې لنډه کیسه اردو ادب ته راننوتله او لومړنی لیکوال یې منشي پریم چند و چې لنډه کیسه یې و لیکله. د شلمې پېړۍ په دویمه نیمايي کې په پښتو ادب کې لنډه کیسه پیل شوه. لومړنۍ لیکوال راحت زاخلی و چې په (۱۹۱۷م) کال کې یې دکونډې بچلی، په نوم لنډه کیسه و لیکله.

لنډه کیسه هغه نثري داستان دی چې لنډ وي او له نیم ساعت څخه تر دوو ساعتونو پورې وخت ونیسي. لنډه کیسه هغه نثري داستان دی چې په هغه کې یو چاپېریال یا یو کردار یا یوه کیسه د نورو کردارونو یا پېښو په مرسته داسې بیان شوي وي چې د مکان او زمان پوره یو والی پکې موجود وي. لنډه کیسه منظمه او مشخصه طرحه لري، یو اصلي کرکتر لري، یوه پېښه لري چې کرکتر په پېښه کې وړاندې کېږي. ټولې برخې یو له بل سره متقابلې اړیکې لري، یوه اغېزه په لوستونکو باندې ښکې، پیل او پای لري او څرگنده ده چې لنډه به وي. لنډه کیسه خپل موضوعات له روان ژوند نه اخلي او د موضوعاتو لمن یې پراخه ده. په پښتو کیسه لیکنې کې یو لړ مشهورې څېرې لرو چې ځینې یې دادي:

راحت زاخلی، ماستر عبدالاکرم، میر مهدي شاه مهدي، قلندر مومند، موسی شفیق، میرا جان سايل، محمد دین ژواک، گلاب ننگهاری، امین افغانپور، منان ملگری او نور...

۱- زده کو ونکی دی متن په چوپه خوله و لولې او بیا دی لاندې پوښتنو ته ځوابونه و وایې:

- لومړنۍ پښتو لنډه کیسه چا په کوم وخت او په کوم نامه ولیکله؟
- په افغانستان کې لنډه کیسه چا ولیکله او په کوم نامه وه؟
- د لنډې کیسې کوم لیکوال پېژنئ نومونه یې و اخلئ؟
- لنډه کیسه ولې رامنځته شوه؟

۲- زده کو ونکی دې له ښوونکي څخه وروسته د متن یوه برخه په لور اوواز ولولې او بیا دې د لنډې کیسې د جوړښت توکي په کتابچه کې ولیکي او په وارسره دې یې په ټولگي کې واوروي.

۳- هغه زده کوونکي چې کومه کیسه یې زده وي، نورو ټولگوالو ته دې یې په شفاهي توگه و وایې نور زده کوونکي دې پرې بحث وکړي.

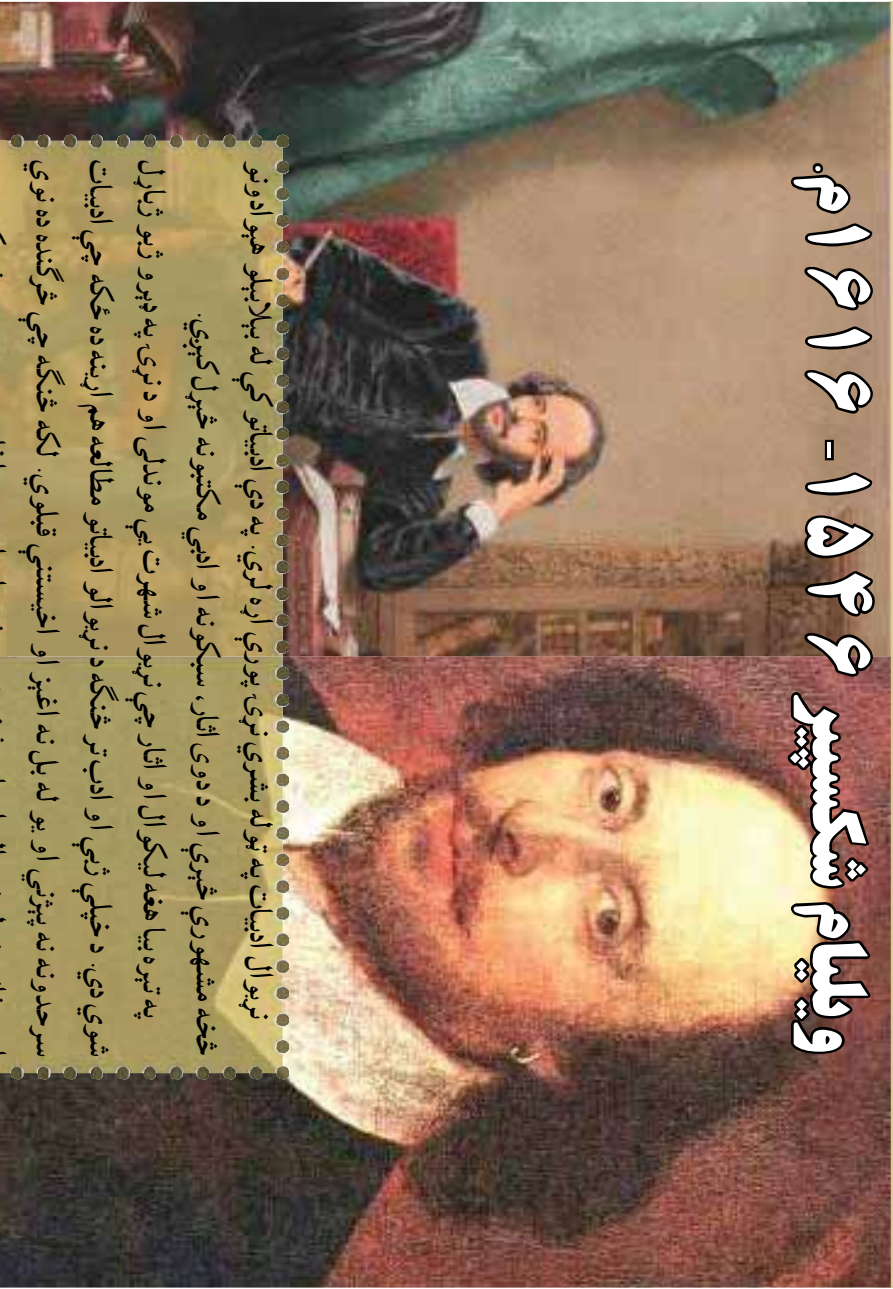
۴- زده کوونکي دې په وارسره د هغو کیسو او لیکوالو نومونه و اخلې چې دوی لوستي دي او د کیسې لنډیز دې پخپلو خبرو کې وړاندې کړي.

زده کوونکي دې د کورنۍ د غړو په مرسته یوه موضوع انتخاب کړي او په خپل قلم دې په هغه موضوع باندې یوه لنډه کیسه ولیکي او بله ورځ دې یې په ټولگي کې واوروي.

ويليام شكسپير ۱۵۴۶-۱۶۱۶م.

نړيوال ادبيات په ټوله بشري نړۍ پورې اړه لري. په دې ادبياتو کې له بېلابېلو هېوادونو څخه مشهورې څېرې او د دوی آثار، سبکونه او ادبي مکېبونه څېړل کېږي. په تېره بيا هغه ليکوال او آثار چې نړيوال شهرت يې موندلی او د نړۍ په ډېرو ژبو ژباړل شوي دي، د خپلې ژبې او ادب ترڅنګه د نړيوالو ادبياتو مطالعه هم اړينه ده ځکه چې ادبيات سرحدونه نه پېژني او يو له بل نه اغېز او اخيستنې قېلوي. لکه څنګه چې څرګنده ده نوي ادبي ژانرونه له نړيوالو ادبياتو څخه زموږ ژبې او ادب ته راغلي دي. په پښتو ژبه کې هم د نړيوالو ادبياتو ژباړې شوي دي. همدغه ژباړه ده چې د نورو ادبياتو سره زموږ اړيکې پيدا کوي، خو څومره چې لازمه ده هغومره د نړيوالو ادبياتو ژباړه په پښتو کې نه ده شوې. موږ يې ته اړ چې د نړۍ له ادبياتو خبر شو او د نړيوالو ادبياتو له تحريرونو څخه گټه واخلو چې ددې گټه د ادب په غښتوب کې يې اغېزې نه ده.

— تاسې د نړيوالو ادبياتو کو مه خبره پېژنئ؟

— تراوسه مو د نړۍ د ادبياتو کو مه نمونه لوستي ده؟

د نړۍ نامتو لیکوال او شاعر شکسپیر د بریتانیا د ستراتفورد په ښار کې په یوه برگره کورنۍ کې سترگې وغړولې. د ژوندانه په اړه یې ډېر معلومات په لاس کې نشتنه. په خپل پلرني کلي کې ښوونځي ته لاړ او لاتیني او یوناني ژبې یې څه ناڅه زده کړې.

څه موده یې د ښوونکي دنده ترسره کړه. شکسپیر په (۱۵۸۲م) کال کې چې اتلس کلن و، له یوې بڼځې سره یې واده وکړ چې تر ده کاله مشره وه. له تیلر سره یې زیاته مینه وه او د همدغې مینې له کبله په (۱۵۸۵م) کال لندن ته لاړ. په (۱۵۹۴م) کال کې د تیلر له یوې مشهورې ډلې سره یوځای شو چې د (لردچمبرلین) په نوم یادېده. زیاتي پیسې لاس ته ورغلي او په (۱۵۹۷م) کال کې یې د ستراتفورد په ښار کې ځمکې واخیستلې.

په (۱۵۹۹م) کال کې د نوي جوړ شوي کلوب برخه وال شو چې د (لردچمبرلین) بنسټ و. دغه تیلر بیا د خپل وخت مشهور تیلر شو. په همدې تیلر کې د شکسپیر ډېرې ډرامې وښودل شوي او ډېره گټه یې ترلاسه کړه.

شکسپیر په (۱۵۹۲م) کال کې مشهور ډرامه لیکونکي او لوبغاړی شو. خپل لومړني اثر یې چې چاپ کړل، هغه منظوم داستانونه و.

تر دې وروسته شکسپیر تر (۱۶۱۳م) پورې په ستراتفورډ کې پاتې شو. دلته یې یو لړ نندارې ولیکلې چې د نړۍ مشهورې ډرامې شوي. د شکسپیر لومړني اثر تاریخي نندارې وې، لکه: شپږم هانري، دریم ریچارد او دویم ریچارد.

لومړنۍ مشهوره تراژیدي یې (روميو او ژوليت) وه، دغه داستان چې د یوې غمجنې مینې بیان کوي په له نړۍ کې مشهور شو. په دې داستان کې له دوه ډینمنو کورنیو څخه ددو و مینانو مینه ښودل کېږي چې د دوی په مړینه پای ته رسېږي.

شکسپیر یو لړ کومېډي ډرامې هم ولیکلې دي چې ډېرې مشهورې دي، لکه: تېروتنې، دوه نجیب زاده، د مینې بېهو ده رنځ او نورې...

شکسپیر له (۱۶۰۰م) نه تر (۱۶۰۹م) کلونو پورې مشهورې تراژیدي نندارې ولیکلې چې په لاتدې ډول دي:

(هملت) یې په (۱۶۰۱م) کال کې ولیکله. د شکسپیر دا ننداره د نړۍ له مشهورو نندارو څخه یوه ده. په دې ډرامه کې (هملت) د ډنمارک شهزاده د خپل پلار له مرگه وروسته د سودا په ناروغۍ اخته کېږي.

هغه گومان کوي چې کاکا يې چې دده له مور سره واده کړی پاچا شوی دی او دده د پلار قاتل دی. (هملت) د انتقام په فکر کې لوېږي.

په انډينينو کې وي او له يو ډول ترديد سره مخامخ کېږي. ډېر فکر کوي خو نه شي کولای چې عمل وکړي. د ډرامې راز دده په عجيبه طبيعت او انډينينه کې دی او د څنگه او ولې پوښتنې دي چې دی ورسره مخامخوي.

(اتللو): دا ډرامه يې په (۱۶۰۴م) کال کې وليکله. د اتللو د ژوند داستان ښکاره کوي چې يو پوځي قوماندان دی او ښځه يې (دزدمونا) نومېږي. اتللو يو عسکر رکاسيو) ته يوه رتبه ورکوي يو بل سپاهي (ياگو) چې ډېر شريف انسان دی، کيننه اخلي. اتللو ته په دروغو وايي چې رکاسيو) او ستا مېرمن نامشروع اړيکې لري. اتللو په غوصه کېږي او خپله مېرمن (دزدمونا) وژني. کله چې پخپله اشتباه پوهېږي نو له خلكو نه غوښتنه کوي چې د بې پامه سخت مين په نوم دې ياد شي.

(مکېت): دا ډرامه يې په (۱۶۰۶م) کال کې وليکله. د ډرامې اصلي شخصيت (مکېت) دی چې درې جادوگري ورته په مرموزه توگه وړاندوينه کوي چې ته به په راتلونکي کې د سکاټلېنډ پاچا شي. (مکېت) د پادشاهي د لاس ته راوړلو لپاره هلې ځلې پيلوي. د خپلې ښځې په مرسته پادشاه په ناڅوانه توگه وژني. خو په هيڅ وجه وښي رنگ دده او دده د ښځې له لاسونو څخه نه ځي. په پای کې همدغه وينه د دوی گريوان نيسي او سزا مومي.

(اتنوني او کلوپاترا) يې په (۱۶۰۷م) کال کې وليکله. دا د شکسپير يوه بله تراژيډي وه چې کيسه يې د روم د سردار اتنوني او د مصر د ملکې کلوپاترا په مينه څرخي. له (۱۶۰۰م) نه تر (۱۶۰۹م) پورې يې يو لړ طنز ډوله ډرامې هم وليکلې. وروستۍ نندارې يې دوي کوميدې وي چې د (ژمي داستان) او (توپان) نومېږي. شکسپير (۳۸) نندارې وليکلې او په نړۍ کې يې د لوی ډرامه ليکونکي نړيوال شهرت گټلی دی. دده شعر ونه د انگليسي ژبې په مشهورو شعرونو کې حسابهېږي.

شکسپير د لويو غنايي شاعرانو له ډلې څخه دی. د هغه غزلې چې له (۱۵۹۳م). نه تر (۱۶۰۱م) کال پورې يې ويلي دي، د نړۍ له ښکلو غزلو څخه دي. له انسان سره د شکسپير همدغې ژوره وه او دغه احساس د هغه د ډرامو په اشخاصو کې ځلېده. د هغه شعرونو به د نندارو اشخاصو ته تلپاتې ژوند ورکاوه. دلته د شکسپير د يوې منظومې پښتو ژباړه د بېلگې په توگه راوړو:

اي زما مجموعي ا!

ڊبر خله د خپل بخت له ستم او رسوايي نه د خلكو په منځ كې يوازې پر خپلې بڼوالي او بڼسكي
خخو م او د اسمان كاڼه غوږونه په خپلو بېهوډه فريادونو خوروم. پر خپلې طالع نفرت و ايم چې
ولي د فالاني غوښدي نه يم چې زړه يې زما له زړه نه هيله من دی او يا مې ولي خبره د هغه بل په
شان نه ده چې ټولو ته په زړه پوري او د خوښي وړ دی.

په دغه حال كې له ځانه سخت بېزاره كېږم او هغه څه چې لرم يې، په هغه باندې خوشحاله كېږم،
خو كله چې سستا په ياد كې و لوېږم، نو بېدرېغه مې روح لكه د مرغۍ غونډې له توياني ځمكې نه
والوزي او سستاد ميني له يادولو نه يو داسې دولت په لاس راشي چې دغه وخت يې له پادشاهانو
سره په بدلېدو راته ننگ درېږي.

هر كله چې د تېرو وړغو ياد د خپلو افكارو په خاموشي باندې راچاپېر و ونېم، نو ډېر خپرونه
دي چې د هر يو په غوښتلو زيات زېڅېږم. په پاى كې ناهيلې شم. پخواني غمونو او گران ياران چې
په يو ه يې نښانه شپه كې په مرگ پټ شوي دي، يو ځل بيا زما سترگو ته تبغ و درېږي او زما سترگي
چې په ژړا نه دي امرخته، يو ځل په اوښكو كې ډوبې شي. بيا د عشق په هغو انډېبنو كې و لوېږم
چې كلونه پخوا ما له خپله خاطره ايستلي دي.

هغه ستمونه مې چې په تېر وخت كې لېدلي او هېر كړي دي، له سره ورته په گيلو شم. د تېر
وخت يو په شېبه شمارم او هرې يوې ته اوښكې خخو م، داسې لكه دا دنده چې مې پخوا سرته
نه وه رسولي.

خو اې زما مهرباني مجموعي ا! كه په دغه وخت كې تا ياده كړم، نو هر ستم مې چې ايستلى هغه
جبران كېږي او ټول غمونو مې پالې ته رسي.

مرمر او د شهزادگانو مجسمې به له دې قوي شعرونه اوږد ژوند ونه كړي او سستونوم به په
دې كړينو كې د تل لپاره ځلېږي. د هرې تېرې نقش به د زمان ناپاك لاسونه سولوي او د هرې قوي
ماني، بنسټ به په جنگ ويچار او له خاورو سره خاورې شي، خو سستا نښان به په دې دفتر كې د
جنگ له گټې او زمان نه خوندي وي.

مرگ او دښمني چې ټول خپرونه د هېرو لو څاه ته غورځوي، سستونوم ته زبان نه شي رسو لاي.
ټول راتلونكي نسلونه چې د نړۍ تر وروستي ساه پوري به په دې جهان كې وي، سستا ستاينه به

په شونډو لري.
نو ارامه کېښه! د حشر تر ورځې چې بيا له سره ژوند پيلوي. په دې شعر کې به ژوندي پاتې
وي او د عاشقانو په سترگو او زړونو کې به ځای ولري.

لکه څنگه چې بې اختياره څپې د ساحل خوا ته شړل کېږي، زموږ د عمر شېبې هم د مرگ پر لور
منډې و هي. هره شېبه چې د پخوانۍ شېبې ځای نيسي، نو په دې سخت يون او زيار کې هېڅکله
ځنډ او پالی نه قېلوي.

نوی زېږېدلی ماشوم چې د روښنایۍ له چينې نه يې ژوند اخیستی، په پرله پسې توگه مخ ته
ځي چې بلوغ ته ورسېږي خو ډېر ژر بد زړې تيارې له هغه سره په جگړه پيل کوي چې د ځوانۍ
تاج يې له سره وټيټوي.

روږگار د عمر پسرلی په توپانې خزان اخته کوي او د مرگ په لور د هستۍ ټول درمندونه لو کوي. خو
کوي. د طبيعت نادره شيان خپله مړۍ کوي او د مرگ په لور د هستۍ ټول درمندونه لو کوي. خو
ته اې زما محبوبې! له هر ډول ضرر نه په امن کې يې ځکه چې د هغه د ستم لاس زما له شعر نه
لنډ وي. زما کرښې به تر ډېره تلپاتې وي لکه ستا د بنسټل سايڼه چې تا تلپاتې ساتي.

د متن لنډيز:

د نړۍ له نامتو څېرو څخه يو هم ويليام شکسپير دی چې له (۱۵۶۴م) کال نه تر
(۱۶۱۶م) کال پورې ژوندی و. دی د انگلستان د سترانفورد په ښار کې زېږېدلی و. په
ښوونځي کې يې لايېني او يوناني ژبې زده کړې.

کله چې په (۱۵۸۵م) کال لندن ته لاړ نو بيا د تياتر له يوې ډلې سره وتړل شو او
د نندارو په ليکلو يې پيل وکړ. د نړۍ لوی ډرامه ليکونکی شو او ډرامو يې هم نږدې ۱۵
شهرت وگاڼه.

شکسپير (۳۸) نندارې وليکلې چې په دې ډرامو کې تاريخي، تراژيکي، کوميډي او
طنز ډول نندارې هم وې. د شکسپير ټولې نندارې مشهورې دي خو ډېرې مشهورې يې
روميو او ژوليت، هملت، اټللو، مکبث، اتونوي او کلوپاترا او نورې دي.

شکسپير د انگرېزي ژبې وتلی شاعر هم و چې ډېرې نندارې يې منظومې دي. دهه
غزلونه خورا زيات مشهور دي او په لوړو غښايي اشعارو کې حسابېږي.

۱- زده کو و نکي دي د شکسپير ژباړل شوي منظومه په وار سره و لولي او پر مفهوم دي وڅېړئ.

۲- زده کو و نکي دي د شکسپير د مشهورو تراژيديو نومونه و اخلي او د هري نندارې د موضوع لنډيز دي و وايي.

۳- د شکسپير د شعر خوا درنه ده او که د نثر؟ زده کو و نکي دي خپل نظر په څو کرښو کې وليکي او په ټولگي کې دي يې و لولي.

۴- زده کو و نکي دي د شکسپير د پېژندگلوي په اړه لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- شکسپير د کوم هېواد و؟
 - د شکسپير ډرامې د مضمون له پلوه په کومو برخو وېشلاى شى؟
 - شکسپير شاعر و که ډرامه ليکونکى؟
 - د شکسپير لو مړۍ تراژيډي څه نوم لري؟
 - تاسې ته د شکسپير په تراژيډيو کې کومه يوه په زړه پورې ده؟
- په وار سره خپل نظر ټولگيو الو ته څرگند کړئ.

په کور کې ټول متن په غور سره و لولئ. له لوستلو وروسته د شکسپير د ژوند او هنر په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ او په بله وړخ يې په پښتو درسي ساعت کې ولولئ.

مېرمن سپينه

پښتني د ټولني نيمه برخه جوړوي او د تاريخ په اوږدو كې له نارينه و سره څنگ په څنگ د ژوندانه په بېلابېلو ډگرونو كې ځلېدلي دي. زموږ تاريخونه ددغسې اتلو مېرمنو په كارنامو ډك دي. د دوى اتلولى، سرښندنې او له وياړه ډكې كارنامې زموږ د تاريخ برخې دي. كله چې د هېواد تماميت او استقلال ته خطر پېښ شوى، نو دوى د خپلو غازيانو ورونو په څنگ كې درېدلي دي او تر سنگرونو د دوى مرستندوى شوي دي.

كله كله بهي د زلمو د هڅونې او د دوى د احساساتو راپارولو لپاره نارې، لنډې، او شعرونه هم وېلي دي چې په ډېرو حساسو شپږو كې اغېزمنې واقع شوي دي. په ادب كې د پښتو برخه ډېره درنه ده او بيا په ځانگړې توگه د وطني او ملي شعرونو برخه بهي ډېر ارزښتمنه ده، ځكه چې له يوې خوا ادبي رنگ لري او له بلې خوا ملي.

زموږ په پښتانه شاعرانو كې يوه هم سپينه ده چې په دغه كتار كې راځي او ملي وطني اشعار بهي تاريخونو تر موره را رسولې دي. دادى په دې لوست كې د مېرمن سپينې په اړه لنډو معلومات لولئ.

– د سپينې په اړه مو څه اورېدلي يا لوستلي دي؟

– كومې پښتانه شاعرانې پېژنئ چې هېوادني شعرونه بهي وېلي دي؟

مېرمن سپينه يوه پښتنه شاعره وه چې د وزير يار محمد خان الكوزي د حكومت په وخت كې د هرات په شاوخوا كې او سېدله. دا پښتنه مېرمن د نور محمد خان الكوزي لور وه. هغه وخت چې ايراني لښكرو په (۱۲۵۵هـ.) كال كې هرات كلابند كړ او د هرات پښتنو له دوى سره په مېړانه مقابلې كوله، نو زموږ دغه پښتنه شاعره ژوندۍ وه. د هرات محاصره يو كال او اته مياشتې اوږده شوه، خو پښتنو ځانو نه تسليم نه كړل او هرات يې پرې نه ښود.

په دې جگړو كې د پښتنو سرداران شاه كامران سدوزي او وزير يار محمد خان الكوزى وو. دوى په دې جگړو كې خپل رښتينى مقاومت څرگند كړ. زموږ دغه پښتنه شاعره هم په دې ملي جگړو كې ژوندۍ وه او د پښتنو توربايو د مېړانې په اړه يې د ملي احساساتو ډك شعرونه ويلي دي. له دغو شعرونو څخه د پښتني ښځو حماسي احساسات ښه څرگندېږي. سپينه ددغې كلابندۍ او جگړې په ټولو پېښو ښه خبره وه. ددې له شعرونو څخه څرگندېږي چې دا او ددې كورنۍ په دغه جگړه كې د افغاني اړخ په څنگ كې ولاړه وه.

سپينې ددغې جگړې ټول واقعات پخپلو سترگو ليدلي دي او پخپلو شعرونو كې يې انځور كړي دي. د نوميايي ليكوال او شاعر عبدالرؤف بېنوا د اټكل له مخې سپينه په دغه وخت كې پخه ښځه وه ځكه چې افكار او احساسات يې هم پاڅنه دي. نو د هرات د كلابندۍ په وخت كې به ددې عمر له ۳۵ نه تر ۴۰ كالو پورې و چې په دې حساب يې د زېږېدو كال د (۱۲۰۰هـ.) په شاوخوا كې اټكل كېداى شي. د سپينې له شعرونو څخه دا هم څرگندېږي چې ددې كورنۍ يا خو د وزير يار محمد خان له كورنۍ سره د خپلوۍ اړيكي درلودلې او يا يې ورسره د پېژندگلۍ اړيكي وې.

دې شاعرې په پښتو ژبه كې موز ته يوه مفصله كيسه پرې ايښې ده چې د هرات د محاصرې منظوم تاريخ گڼل كېږي.

په دې كيسه كې سپينه د خپلو ورونو مېړانه ستاينې او په ساده او سپېڅلو الفاظو

كې ددې جگړې مختلف مناظر ترسيموي. سپينې دغه پښتني د مثنوي په چوكاټ كې

راخيستي چي ځيني برخي يې بشپړي نه دي. سپينه ددي منثوي لو مړۍ برخه په حمد او نعت پيل كوي او ورپسې د حضرت محمد (ص) د يارانو ستاينه كوي. په د وريمه برخه كې د پاچا او وزير ستاينه كوي. په دريمه برخه كې د سدوزو د پاچاهۍ لنډه تاريخي يادونه كوي او په څلورمه برخه كې د كلابندۍ د جگړې حال انځوروي. دلته مور له هرې برخې نه ځيني شعرونه خوره كوو:

لو مړۍ برخه:

لو مړۍ څښتن د ټول عالم ستايمه بيا محمد رسول اكرم ستايمه
درو د په واړو اصحابانو دي وي د پاڪ نبي پر بنو يارانو دي وي

دويمه برخه:

اوس نو شروع كړم د پاچا په صفت زموږ شاهزاده دى تنگيالى په غيرت
دى دى ډيوه د سدوزو د تير په څړينو كې نن دى دى لكه لمر
د احمد شاه غازي پښتون له كوره نن دى كامران شهزاده كښلي توره
دريمه برخه:

راسه چي تاته حكاييت كومه د سدوزو د سلطنت كومه
پخوا تر دي و و د هرات پاچاهان د سدوزو ذوالفقار زمان خان

څلورمه برخه:

د هرات د كلابندۍ حال

غليم پر بهر بيا هچوم راوړى
مخ ته يې ولاړ دى يار محمد پياوړى
زموږ پښتانه لكه زمري جنگېږي
ولې د وينو پر حصار بهېږي
هرات په وينو د پښتون شو گلرنگ
پښتون زخمي دى د غليم په خدنگ

يار محمد وايي پښتنو زما زمر و
توله راو وځي وسله دار له كور و
په غلټيم وكړي يو هجوم گړنډي
هرات له لاسه په ژوندون مه باسي
دا خو زمونږ كور دى زمونږ وطن دينه
دا زمونږ ټاټوبى زمونږ مامن دينه
كفن په غاړه دا وطن وساتي
زمونږ د پلرو بڼكلى مدفن وساتي
دلته پراته دي ننگيالي نيکه گان
دلته به بڼي وينې تل د افغان
هرات زمونږ دى زمونږ كور دينه
زمونږ نغري دى زمونږ گور دينه
دينمن راغلى تر ديواله د كور
ولاړ سى دادى د پښتون لوى پېغور
كامران نكړي كړي چې پښتون قامه
توره راباسسه موره پرننگه نامه
مه بيايله ځان اوسه ولاړ پر حصار
د پښتانه پر ننگه ځان كړه ايشار
بويه غيټ چې مونا موس خوندي سي
نوم د پښتون د ولس خوندي سي
زلمو چې واورېږنډي نكړي غلبي
له يار محمده او كامرانه دلي
له كلا وواتكه زمريانو په څېر
پر دېمنانو يي چور كړ لټېر

سرونه يې غوڅ کړه د دښمن په توره
مور يې کړه پر غلامانو بوره
دښمن شو مات راغی دوران د کامران
د يار محمد د بري ستوری ځلان

د متن لنډيز:

سپينه د هرات يوه پښتنه شاعره وه. د يار محمد خان الکوزي په وخت کې يې ژوند کاوه. دا د نور محمد خان الکوزي لور وه. کله چې په (۱۲۵۵ هـ.) کې ايرانيانو د هرات ښار محاصره کړ او پښتنو د کامران سدوزي او وزير يار محمد خان الکوزي تر مشرۍ لاندې په مېړانه و جنگېدل نو دې شاعره ددغې جگړې حالات د مشغولي په بڼه چې د پښتو ژبې يوه حماسه ده، انځور کړل. دا حماسه په سلگونو بيتونو کې ويل شوي ده خو مور ته يې ډېره کمه برخه رارسېدلې ده. د سپينې پښتني شاعري حماسي احساسات په دغه حماسه کې ډېر بيا وړي دي.

وينا يې د حماست يوه ټوټه ده. د سپينې نور اشعار مور ته نه دي رارسېدلي. يوازې ددغې منظومې ځنې ټوټې تر مور په رارسېدلي دي. ددې د شعرونو له مضامينو څخه داسې ښکاري چې سپينه يوه عالمه او فاضله ښځه وه او هم د پښتنو په حال او تاريخ خبره مېرمن وه. که څه هم اشعار يې ټول تاريخي دي خو تاريخي پښتني د حماسې په بڼه بيانوي. شعرونه يې روان، خو اړه او د پوهېدنې وړ دي.

فعاليتونه

- ۱- زده کونکي دې د درس له لوستلو څخه وروسته لاندې پوښتنې ځواب کړي:
 - سپينې څه وخت او چېرته ژوند کاوه؟

- د سپينې شعر په کوم شعري چوکاټ کې ويل شوی او موضوع يې څه ده؟
- تاسې د سپينې د شعر په څېر له کوم بل شعر سره اشنا ياست؟ د شاعر نوم او موضوع يې روښانه کړئ.

۲- زده کوونکي دې له ښوونکي څخه وروسته شعر په لور او از ولولې او مفهوم دې يې پخپلو خبرو کې څرگند کړي.

۳- زده کوونکي دې دغه پېښه او د شعر مهم ټکي په څو کرښو کې وليکي او بيا دې يې په ټولگي کې واوروي.

- ۴- زده کوونکي دې لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروي:
- غليم، هجوم، پياوړی، حصار، ټاټوبي، مامن، مدفن، ايتار، لټير، بوره.
- ۵- په شعر کې خاص نمونه او صفتونه په ښه کړئ.

خاص نوم: هغه دی چې خاص څيز او خاص نوم نوموي لکه رحمان بابا، خوشحال خان خټک، مېرمن ملاله.

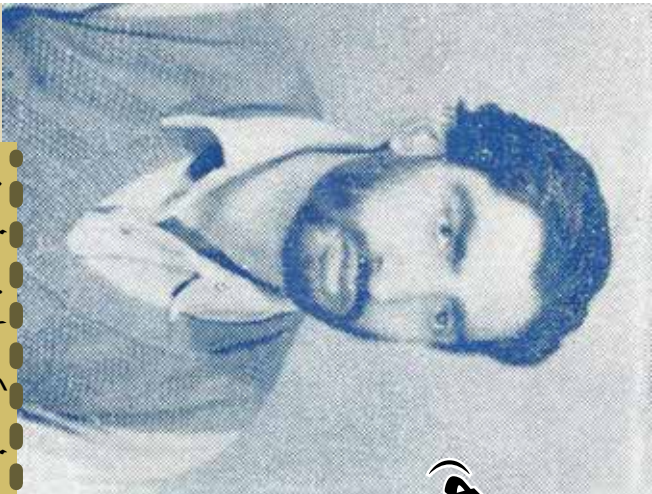
صفت: د نوم څرنگوالی څرگندوي. لکه: تور، سپين، ښه، بد او نور...

۶- د سپينې له حماسې پرته په پښتو ژبه کې نورې کومې کومې حماسې پېژنئ نومونه يې له ويونکو سره واخلي؟

۷- تاسې له سپينې پرته نورې کومې اېلي مېرمنې پېژنئ، نومونه يې له کارنامو سره بيان کړئ؟

زده کوونکي دې په ټولنه کې د ښځو د رول په اړه يوه لنډه ليکنه وکړي او په بله ورځ دې يې په پښتو درسي ساعت کې خپلو ټولگيوالو ته واوروي.

کاخه (لنډه کیسه)

دشمنان

(مهدي)

په پښتو ادب کې لنډه کیسه د شلمې پېړۍ په دویمه لسیزه کې پیل شوه. لومړنی بنسټ ایټوډونکی یې سید راحت زاخېلی دی. بیا وروسته د لنډې کیسې لیکلو لړۍ وغزېده او ډېرو لیکوالو لنډې کیسې و لیکلې، لکه: ماسټر عبدالکریم، میر مهدي شاه مهدي، قلندر مومند، موسی شفیق، حبیب الله تږی، محمد دین ژواک، امین افغانيپور او نور...

اوس په پښتو ادب کې د لنډو کیسو په سلگونه مجموعې شته او له یوې ورځې نه بلې ته وده او پراختیا مومي. لنډه کیسه د هنري نثر یو په زړه پورې ډول دی چې د ژوندانه بېلابېلې پېښې انځوروي. که د کیسو لوستل له یوې خوا د وخت تېرو لو سره تړاو لري نو بنسټیز مقصد یې ښوونیز دی. موږ باید له کیسې لوستلو څخه پند واخلو. ښه اړخونه یې په ژوند کې پلي کړو او له بدو اړخونو څخه یې ځانونه وژغورو. دلته د (کاڼه) په نوم د میر مهدي شاه مهدي یوه لنډه کیسه تاسو ته وړاندې کوو:

– تاسې د کوم لیکوال کومه کیسه لوستي ده؟

– تاسې کولای شئ د خپل ژوند یوه کیسه ټولگولو ته په شفاهي ډول و وایئ؟

دومره مې ياد شي چې ډاکټر و ويل : دده محرقه ده.
نو رښا هغه وخت پوه شوم چې زما نظر يې انتها تيز شو . د ليدو او او رږېدو طاققت مې
له اول نه يو په لس زيات شو . خو حيران په دغه و م چې گېر چاپېره په کوټه کې د ښځو ژړا
وه . څوک خو لا په ما راپرېوتی و او په سانډو کې به يې ويل : خدای دې وبخښه!
تا له دې خدای اته واړه جنتونه درکړي.

ما به ورسره په زوره امين وکړو ، خو ما به داسې محسوسه کړه لکه چې دوی زما
امين نه وي او رېدلې.

خدای خبر چې دغه سلسله به څومره جاري وه چې په دې کې زما د کورنۍ يو څو
کسان زما کټ ته مخامخ کېناستل او هغه يو کس پکې و ويل :

– هسې د غورځو لو سړی نه دی ، ښه ياد سړی دی چې مړی درنه سپک نه شي .
يو بل پکې اواز وکړو : ده هم ډېره موده د خلکو خوړلې ده . نن به ورله دا ټول بدل
په يو ځل خلاصو و .

همدغه شان په لږ ساعت کې ټولې جرگې دا فيصله وکړه چې څومره کېدای شي نو
مړی به يې درنو و .

دغشته زما په زړه نوره نه ځایېده . په اوچت اواز مې دغې جرگې ته و ويل :

– اې زما خپلو خپلوانو مسلمانانو تاسو ته معلومه ده چې زما په کور کې يوه پېښه
هم نشته . په قرضونو کې تر سره ډوب يم . بچي مې ماشومان دي . ښځه مې کونډه شوه .
زما غونډې غريب د پاره چې څنگه د اسلام فيصله ده ، هغه شان وکړئ او هغه دا چې په
کفن ضروري کې مې ښځ کړئ چې زما جامې دي . د قرضونو له وجې تاسې زما لازمه
فديه نه شئ ادا کوئ نو خيرات خو لا لويه خبره ده . زه لا لگيا و م نورې خبرې مې هم
کولې ، خو په دغه کې د بوي زنانه په ژغورني اواز کې و ويل شو : لالا هر چا چې پېښې
و لگولې نو يو ازيې ډاکور يې پاتې دی . دا به په قرض کې ورپسې وليکم . خو اوس درنه
مړی بې عزته نه شي .

ما خپل اواز نور هم په زوره کړ چې د وړو مور بې و اوري خو زما دا خيال راغلو
چې دا ټول کابنه دي . زما جنازه چې اوچتېده نو دومره مې و او رېدل چې د حلو او ورثو
ډېگونه پاڅه دي .

هغه وخت هم ما يوه چيغه و وهله چې: دغه هر څه حرام دي.

خو دغه خلك هم ټول كاڼه و .

كوم وخت چې جنازه وشوه، نو سخات ته خلك كېناستل او كله چې سخات وپشل كېده نو ما او از وكړو:

— زه مرض و صيت ته نه يم پرېښى او كه لږه موقع راته په لاس راغلي واى نو ما به د قرضونو په رڼاكې و صيت كولو. خو اوس تاسې څه كوى!

ولي زما بچي خواروى؟

خو دلته هم زه پوره شوم چې دا ټول خلك كاڼه و . ځكه چې ما خبرې كولې او هغوى يو بل ته سخات پخپلو او كوم وخت يې چې سخات تقسيمولو نو عجيبه خبره پكې دا وه چې غريبانو ته لس روپۍ او مالدارو ته پكې پنځوس روپۍ وې. د سخات د تقسيم نه وروسته چې زما جنازه اوچته كړى شوه او د قبر په څنډه كېښودل شوم، نو ماته خپله تور سړي او واره بچي او د دوى غريبي رامخكې شوه. ما لا د دوى په غريبي او بې وسۍ ژړا كوله چې په دې كې زه په قبر كې كوز كړى شوم او په لږ ساعت كې راباندې د خاورو غر جوړ كړاى شو. خو زه حيران په دغه م چې ماته په قبر باندې بېل بېل سړي ښكارېدو . د هغوى خبرې مې اورېدې. ما بالاكل خپل ځان د هغوى په منځ كې ولاړ ليدو. كوم وخت چې په قبر د قرآن كريم تلاوت شروع شو نو زما زړه خوشحاله شو .

ما ويل اوس به دغه ټول مسلمانان د قرآن كريم د هداياتو په رڼا كې زما د غريبانو بچو او تور سړي لپاره څه بندوبست وكړي او هغه وخت خو نور هم ډېر خوشحاله شوم چې په ټولو كې يو مشر عالم مسئلي ته پاڅېده. په دغه وخت كې دا او از هم وشو چې: تاسو خدای وبخښه! فاتحه به د خيرات په ځاى كې اخيستل كېږي.

خدای خبر چې ما به ددغه تقرير په هكله نور څومره سوچ كولو چې په دې كې ملا صاحب د ميراث په مسئله شروع وكړه او وې ويل:

— كه چېرې مال يې پاتې نه وي نو تجهيز تكفين د مړي اول د ده په نژدې خپلوانو دى، كه خپلوان يې نه وي او يا يې وسه او غريبان وي، نو په بيت المال باندې او كه بيت المال نه وي، نو بيا په ټولو مسلمانانو دى.

هغه لا خپل تقرير كولو چې زما زړه را ډك شو. صبر مې ختم شو او چې په ځان

پوهېدم نو هغه مې د مړۍ نه نیولی و او ما ورته په غوصه کې وبل چې: ولې دا زه درته مو من مسلمان نه بېکاربدم څه؟
گور کفن مې په تاسو کېدو او کور مو زما لوت کړو.
زه هم لگیا و م او هغه هم لگیا و خو زما خبره نه هغه اوریږده او نه نور و خلکو.
او چې یو څو ورځې پس زه خبر شوم چې زموږ د کلي غریب الله کاکا مړ شو او بچو ته یې په څیر د قرضونو او لوږو نور څه پرې نینودل نو د نورو خلکو خوندي زه هم د هغه په قبر کونډ و لار و م.

د لیکوال پېژندګلوي:

سید میر مهدي شاه مهدي د پښتو ژبې له نو میالیو کیسه لیکوالو څخه دی. دی د پښتونخوا د داودزو د سیمې کنکو له نومې کلي کې په درني علمي کورنۍ کې وزېږېد. د زېږېدو نېټه یې ۱۹۲۶ م. کال دی او په (۱۹۹۴ م.) کال یې له نړۍ سترګې پټې کړې. د پلار نوم یې سید عبدالنواب شاه دی چې د خپلې سیمې مشهور عالم و. مهدي شاه د خپل وخت مروجه علوم ولوستل او له لیکوالي سره یې د ژورنالیزم په ډګر کې کار پیل کړ. مهدي شاه د ژوند تر وروستیو شپږو پورې په مختلفو جریدو او مجلو کې د لیکوال او مدیر په توګه کار وکړ. دی د خدایي خدمتګارانو د غورځنګ یو فعال غړی و او د مبارزې په لړ کې یې ډېر زندانونه ګاللي دي. دده د کار اصلي برخه کیسه لیکنه وه، خو ددې تر څنګه شاعر هم و. دده داستانونه د پښتنو د سیاسي او تاریخي ژوند عکاسي کوي چې ټولې کیسې یې د انګرېزي بېکېلاک او په راوړسته کې د جابر و حکومتونو په وړاندې د پښتنو د مبارزو او قربانیو څرګندونه کوي.

د مهدي شاه مهدي د لنډو کیسو یو شمېر کتابونه چاپ شوي دي، چې په لاندې ډول دي: نشان، د بوی ټال، پت، لاله گلونه، تور داغونه. د شعرونو مجموعه یې د (رون سحی) په نوم ده. مظلوم امام یې د کربلا د پېښې تاریخي بیان دی. د قرآن کریم د فاتحې د سوري ژباړه یې هم په پښتو کې چاپ شوې ده.

د متن لنډيز:

د مهدي شاه مهدي په دغه لنډه كيسه كې هغه دودونه غنډل شوي چې اسلامي شرعي بڼه نه لري او په خلكو كې د يو دود په ډول راروان دي. له دغو دودونو څخه يو هم هغه بي ځايه او اضافي لگښتونه دي چې د مري په وخت كې يې خلك د سيالۍ له مخې كوي. په دغه وخت كې د مري خپلوان خپله غږيږي او بي وسي له پامه غورځوي خو په زياتو لگښتونو غواړي چې خپل مري دروند وښيي او په سيالۍ كې له چانه وروستو نه شي. په داسې حال كې چې د مري درنښت د هغه په اعمالو پورې اړه لري.

په دې وخت كې د كورنۍ غړي يا وارانان كه غريب هم وي ځانونه پوروري كوي او د مري سخات او خيراتونه په لور شان كوي. پايله يې دا وي چې پچي يې خوار و زار كېږي او تر عمره له پوره نه خلاصېږي. مهدي شاه هم دې خبرې ته گوته نيولې او ويلي يې دي چې د مري په مراسمو كې د اسلامي شريعت سره سم عمل وكړئ او بې ځايه دودونو ته څاره مه برؤئ.

دا كيسه په فني لحاظ هم يوه بشپړه كيسه ده چې پېښه يې زموږ د روان ژوند نماينده گي كوي. د ويلو ژبه يې خوږه او روانه ده. كركټرونه يې هم بېگانه نه دي او تلو سه هم پكې شته.

۱- زده كوونكي دې په وار سره كيسه معلومه وي او يا يې په چم او گاونډ كې خپلو خبرو كې څرگند كړي.

۲- كه زده كوونكو ته ورته كومه كيسه معلومه وي او يا يې په چم او گاونډ كې تېره شوي وي په ډېر لنډيز سره دې په خپلو كتابچو كې وليكي او په ټولگي كې دې يې

واوروي.
۳- زده کو ونکی دي د کیسه متن په غور سره و لولي او نومخري دي په نینه کړي.
بیا دي بي په تو لگي کي و لولي.

ضمير: هغه کلمه ده چې د نوم پر ځای استعمالېږي يا د نوم د تکرار مخه نیسي، لکه: زه، ته، هغه.
ملکي ضمير ونه: هغه دي چې د ملکیت څرگندونه کوي، لکه: ستا، زما، د دوی.
استفهامي ضمير ونه: هغه دي چې پوښتنه کوي، لکه: څوک، چېرې، کوم او نور...

- ۴- زده کو ونکی دي لاندې پوښتني ځواب کړي:
- په پښتو ژبه کې کوم کیسه لیکونکی پېژنئ نومونه يې واخلئ؟
 - د کیسو لوستل څه گټه لري؟
 - تاریخ او کیسه څه توپیر لري؟
 - د مهدي شاه د لنډو کیسو د ټولگو نومونه کوم دي؟

۵- د مهدي شاه ددغي کیسي په اړه خپل نظر څرگند کړئ او ستاسي د خوښي وړ ټکی خپلو ټولگيو الو ته و وایاست.

زده کو ونکی دي د کورنی له غور یو کیسه و اوري او بیا دي په خپل قلم ولیکي. په بله ورځ دي په پښتو درسي ساعت کي و لولي.

لفظي صنعتونه

- د بدیع علم د عباسیانو په وخت کې رامنځ ته شو چې بیا له عربي نه فارسي، پښتو او نورو ژبو ته راغی. له همدې کبله ټولې اصطلاحگانې یې هم عربي دي، لومړنۍ سړۍ چې بدیعي صنعتونه یې راټول کړل او کتابي بڼه یې ورکړه عبدالله بن معتمر و. تر ده د مخه د عربو شاعرانو دا علم نه پېژانده. عبدالله بن معتمر په (۸۴ هـ) کې په دې کار لاس پورې کړ او د (البديع) په نوم یې د بدیع د علم کتاب تالیف کړ. وروسته بیا نورو لیکوالو هم په دې برخه کې کتابونه و لیکل او دا علم وده شو. په پښتو ژبه کې هم په دې اړه ډېر کتابونه لیکل شوي دي. لکه د عبدالرؤف بېنوا ادبي فنون، د سید تسنیم الحق کاکاخیل روح ادب، د عبدالحمیم اثر سالارزي پښتو ادب، د سمندر خان سمندر د ادب مبارزه، د نور احمد شاکر بدیع او بیان او نور. دا دی په دې درس کې به د بدیع د علم او صنعتونو په اړه یو لړ معلومات ولولئ.

– د بدیع علم څه ته وايي؟

– د شعر لفظي او معنوي ښکلاوي څه ډول وي؟

بديع عربي کلمه ده. په لغت کې نوي شي ته وايي. په اصطلاح کې هغه علم دی چې د هغه په واسطه د کلام د بڼه والي وجه څرگندېږي. بديع دوه دوه له صنعتونه لري: لفظي او معنوي. لفظي بنکلاوي هغه دي چې له لفظ سره سروکار لري او معنوي هغه دي چې د معاصر عايت پکې کېږي. لفظي صنايع په لاندې ډول دي:

۱- توشیح: هغه ادبي صنعت ته ويل کېږي چې د شعر د بيتونو يا مسرو لومړي توري سره يوځای شي، له هغه څخه نوم، مسره، بيت يا کومه جمله جوړه شي، لکه په دې لاندې شعر کې:

گمراهانو سره مه گډوه ځان فرمايلي دي نبي اخر زمان
له فوضو لو بکارانو صحبت مه کړه بل خبرې ته غوږ مه برده د نادان
مدام گرځه په مجلس کې د نيکانو قايم اوسه په خپل دين کې مسلمان
له گناه به منزه وي هغه څوک چې ثنا صفت تل وايي په زبان
ورکول بل ته د خدای په نامه بڼه دي په قرآن کې داسې وايي پاک سبحان
که دې گنج لکه قارون په دنيا ډېر شي
بي کفنه توبڼه نشي وړی د ځان

پورتنی شعر گل ملوک پخپل نامه ويلی دی، که د ټولو بيتونو لومړي توري سره يوځای شي، گل ملوک ځنې جوړېږي.

۳- تجنیس: هغه صنعت ته وايي چې شاعر په خپل کلام کې داسې کلمې راوړي، چې شکل يې يو او معنا يې بېله وي، لکه داود خان چې وايي:

چې د چا په زړه کې اور د مينې بل شي په وړيل يې لمبي گډې حال يې بل شي
اور د مينې کله مري د زړه له مينې د وړيل مينه که تل د زړه په تل شي
د لومړي بيت په لومړۍ مسره کې (بل) د اور د لگېدلو په معنا دی او په دويمه مسره کې (بل) د بدل په معنا دی. دواړه کلمې په شکل کې يو ډول دي خو معناگانې يې بېلې دي. د دويم بيت په دويمه مسره کې لومړۍ (تل) د همپشه او دويم (تل) د بديع په معنا دی. تجنیس په اووه ډوله دی لکه: تام، ناقص، زائد، مرکب، مکرر، مطرف او خطي تجنیس. دلته يې د ځينو ډولونو مثالونه راوړو:

نام تجنیس: هغه تجنیس دی چې شاعر په خپل کلام کې داسې دوي کلمې راوړي چې شکل یې یو او معنا یې بېله وي لکه پیر محمد کاکړ چې وایي:
فراق په ما خوري د زرګي وښي اشنا مي نشسته الله مي وښي
په لومړۍ مسره کې (وښي) د وښو په معنا او په دویمه مسره کې (وښي) د لیدلو په معنا دی.

ناقص تجنیس: هغه تجنیس دی چې د متجانسو کلمو شکل یو او معنا بېله وي، خو په حرکتو کې توپیر ولري، لکه:
د یار غم راسره څه ولیم چې څه کړي تل مې وښي د زړه روي لکه روي
چې پخوا تر قضا خپله رضا غواړي بېهوده په لوتو ولې اسمان ولې
د لومړي بیت په دویمه مسره کې لومړی (روي) د رودلو په معنا او دویمه (روي) د یو ډول کوجني حیوان په معنا دی چې دا کلمې په حرکتو کې توپیر لري. په دویم بیت دویمه مسره کې لومړی (ولې) د پوښتني ضمیر دی او دویم (ولې) د وپشتلو معنا ورکوي چې دواړه کلمې په حرکتو کې توپیر لري.

مرکب تجنیس: هغه تجنیس دی چې د متجانسو کلمو څخه یوه کلمه بسیطه او بله یې مرکبه وي. مرکب تجنیس په دوه ډوله دی. متشابه مرکب او مفروق مرکب.
الف: متشابه مرکب: هغه دی چې بسیطه او مرکبه کلمه دواړه یو ډول شکل ولري. لکه احمد شاه بابا چې وایي:

ستا پر مخ باندي اوربل دی ځکه اور بل مې په گوگل دی
په لومړۍ مسره کې (اوربل) د تندي وښتانو یا پیکي ته وایي او یوه بسیطه کلمه ده خو په دویمه مسره کې (اوربل) له (اوربل) او (بل) څخه یوه مرکبه کلمه ده چې (اورل) او (بل) بېلې معناګانې لري.

ب: مفروق مرکب: هغه تجنیس دی چې بسیطه کلمه د بسیطې او مرکبه د مرکبې شکل ولري، لکه په لاندې بیت کې:
چې په سترگو خراغ وښي پتنگ خو ونه مري له ژوندونه وي په تنگ
په پورتنی بیت کې پتنگ بسیطه کلمه او (په تنگ) مرکبه کلمه ده.

قلب: قلب په لغت کې سرچپه کولو ته وایي، په اصطلاح کې د دوو یا زیاتو داسې

کلمو را وړل دي چې توري يې په بڼه (ډول) او عدد کې يو ډول او په ترتيب کې او بڼتې وي، لکه:

د دوران له انقلابه لا يقا شي اعتماد په دانا څه په دا اقبال کا

په پورته بيت کې د ((لا يقا)) کلمه په ((اقبال)) او بڼتې ده.

ترصیح: عربي کلمه ده. په لغت کې د جو اهر و کینو لو ته وايي، په اصطلاح کې که يو شاعر خپل يو بيت په څو برخو و وېشي او هره برخه يې د بلې په مقابل کې راوړي او په وزن کې سره يو وي ترصیح بلل کېږي.

دلبران يې خادمان خرقه بدوش شول
سروران يې ضالمان حلقه بگوش شول

* * *

څوک چې دنيا غواړي هغه زخور دی
څوک چې عقباً غواړي هغه مزدور دی
په پورته مثالونو کې گورو چې شاعر خپله وينا په متناظر و کلمو يا فورو باندې وېشلي او يو ه برخه يې د بلې په مقابل کې راوړې ده.

سجح: سجح په لغت کې دکوتري موزون او ازته ويل کېږي او په اصطلاح کې د جملو يا فورو وروستی هم اهنگي ته سجح ويل کېږي. سجح په نثر کې راځي او دغه ډول نثر ته مسجح نثر ويل کېږي.

د خوړ يا ژړا ده يا نېسرا

تضمين: هغه صنعت ته وايي چې شاعر د سند او مثال په توگه يا د خپل کلام د تقويې لپاره د مضمون اړوند د بل چا د نظم يوه توبه، نيم بيتي، يو بيت يا څو بيتونه راوړي، لکه:

دا دنيا ده خدای له عشقه پیدا کړي

دي چمن په دي نسيم ده پرده سپړي

په پورته بيت کې لومړۍ مسجح د رحمان بابا او دويمه مسجح د حميد مومند ده. حميد

پخپل دغه بیت کې د رحمان بابا نیم بیټي راخیستي او تضمین کړی یې دی.
د رحمان بابا اصلي بیت دای:
دا دنیا ده خدای له عشقه پیدا کړي
د جمله و مخلوقانو پلار دی دا

د متن لنډیز:

د بدیع علم د عباسیانو په وخت کې دود شو. ددې علم بنسټ ایښودونکی عبداللہ بن معتمر و. نوموړي د لومړي ځل لپاره ادبي صنعتونه راټول کړل او یو کتاب یې د (البدیع) په نامه تالیف کړ.

له ده نه وروسته نورو کسانو هم په دې برخه کې کتابونه و لیکل. بدیع هغه علم دی چې د هغه په واسطه د کلام د ټپه والي وجه څرگندېږي. په بدیع کې دوه دوه ادبي صنعتونه څېړل کېږي چې یو ډول یې لفظي صنایع دي او بل ډول یې معنوي صنایع. په لفظي صنایعو کې د لفظ رعایت کېږي او په معنوي کې له معنا سره سروکار لري.

په لفظي صنایعو کې مو ځینې ډولونه وپېژندل او معنوي صنایع په په جلا لوست کې و لولئ. لفظي او معنوي صنایع د منځنۍ دورې شاعرانو پخپلو شعرونو کې ډېرې راوړي دي او د پښتو کلاسیک دیوانونه پرې ډک دي. د ادبي فنونو په برخه کې پښتو لیکوالو او څېړونکو هم یو شمېر کتابونه لیکلي او د شعر د فنونو په برخه کې یې څېړنې کړي دي. لکه عبدالرؤف بېنوا، سمندر خان سمندر، سید تسنیم الحق کاکاخیل، عبدالحلیم اثر سالارزی، نور احمد شاکر او نور و... په اوسني معاصر شعر کې اوس دغو صنعتونو ته دوامه پاملرنه نه کېږي او په شعر کې په تخیل، انځور، وزن، اهنګ، مفکوره او عاطفه باندې حساب کېږي.

۱- زده کو ونکی دی له بنډو ونکی څخه وروسته په وار سره متن په لور غږ و لولې او بیا دې لار دې پوښتنې څو اب کړې:

- د بدیع د علم بنسټ ایښودونکی څوک و ؟
- د بدیع علم څه ته وایي او له څه شي نه بحث کوي ؟
- لفظي صنایع څه ته وایي ؟
- معنوي صنایع څه ته وایي ؟

۲- زده کو ونکی دې لاندې شعر په غور و لولې او په هغه کې دې ادبي صنعت پیدا کړې چې په کومو کلمو کې راغلې دی:

پلو واخله له سپوږمې، مخه مېرمې ستا بې مخه راته شپې دې ورځې سپینې
ستا له وره تللای نه شواى هورې دورې درته ناست يم په دربار پرې مې دې سپینې
درست بدن مې د بهتون په اوړکې وربت شو په گوگل کې مې وېلېږي تورې سپینې
زه پښتون يم نه وېرېږم له رقیبه ورته وپه کرم بیا ېې سپینې سپینې
مشرقي دې په تیاره د بهتون ژاړې

ورته لمر د مخ ښکاره کړه په مخ سپینې

۳- زده کو ونکی دې متن په چوپه خوله و لولې او په متن کې دې خاص نومونه، صفتونه او ضمیرونه په نښه کړې. بیا دې یې په وار سره په ټولگي کې واوړوي.

۴- زده کو ونکی دې د تجنیس تعریف وکړي او ودي وایي چې تجنیس څو ډوله دی ؟

زده کو ونکی دې په خپله خوښه له یو دیوان څخه یو شعر ولیکي او په هغه کې دې لفظي صنعتونه پیدا کړي، په بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ولولي.

هجري او د هغه حبسيات

حبسيات يا حبسيه شعر ونه په ادبياتو کې هغو شعرونو ته ويل کېږي چې شاعر په زندان کې وي. په دې شعرونو کې د زندان کړاو ونه، سختي او له کور کلي نه د لرېوالي ستونزې انعکاس مومي.

په پښتو کلاسيک شعر کې دا لړۍ خوشحال خان خټک هغه وخت پيل کړه چې د مغلي پاچا او زنگړب له خوا د هند د رښتور په زندان کې بندي شو. بيا وريسي دده زوی اشرف خان هجري چې د همدغه پاچا په حکم د گواليار او بيجاپور په زندانونو کې خوارلس کاله زنداني شو نو د حبسيانو دغه لړۍ يې پسې پراخه او غني کړه. اوس مور په پښتو ادبياتو کې د حبسيانو درنه برخه د هجري په ديوان کې مومي چې د خوارلسو کالو د زندان سوي نارې دي. يو خوا د زندان کړاو ونه او بل خوا له وطن او کورنۍ نه لرېوالي د هجري د شعر عامه موضوع ده. په دې لوست کې به د اشرف خان هجري د ژوند او دده د حبسيه شعرونو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

— تاسې ته د حبسيه شعرونو کومه نمونه زده ده؟

— حبسيه شعر ونه له نورو شعرونو څه توپير لري؟

اشرف خان هجري د خوشحال خان مشر زوی دی. په (۱۰۴۰هـ.ق.) کال د روژي په مياشت کې زېږېدلی دی. کله چې خوشحال خان زنداني شو نو اشرف خان د خپلې قبيلې سردار و. د اشرف خان بل وروږ بهرام خان غوښتل چې د قبيلې سردار شي، نو په دې توگه يې په دسيسو لاس پورې کړ. دا وخت خوشحال خان د مغلو له بند نه خلاص شوی و. بهرام خان له مغلو سره لاس يو کړ او د خپل پلار او وروږ په وړاندې يې سازشونه او دسيسې پيل کړې. څرنگه چې له يوې خوا د بهرام خان سازشونه و و نو له بل پلوه د کابل صوبيدار امير خان هم له اشرف خان نه خو اېدی و. د امير خان د خو اېدۍ دوه علتنونه څرگند دي، يو دا چې امير خان چې کله کابل ته روان و نو له اشرف خان نه يې غوښتنه وکړه چې له ده سره لار شي، خو اشرف خان يې غوښتنه ونه منله او ورسره لار نه شو. بله وجه دا وه چې د اشرف خان يو خېښ ازادگيانې د امير خان له حکم نه سرغړونه کړې وه او اشرف خان هجري دی په لاس ور نه کړ، بلکې دی يې سوات ته ولېږه او دده کورنۍ يې له ځان سره وساتله.

بل دا چې د مغلو د حکومت او امر و ته بهرام خان لاس په نامه ولاړ و، نو په دې توگه صوبيدار له پاچا نه د اشرف خان د بندي کېدو اجازه وغوښتله. پاچا اجازه ورکړه او صوبيدار اشرف خان هجري په ډېر نيرنگ د سيد بهو لا په کور کې په (۱۰۹۲هـ.) کال کې ونيو او هند ته يې بندي و استاوه. اشرف خان هجري لومړی په گواليار او بيا په بيجاپور کې څو اړلس کاله زنداني شو. هجري له ديار لسو کالو زياته موده په زندانونو کې تېره کړه او هماغلته په (۱۱۰۶هـ.) کې وفات شو.

اشرف خان هجري د خپل وخت منلی شاعر و. په پښتو او فارسي کې د شعر ونو ديو انونه لري چې چاپ شوي دي. دده په اشعارو کې د عشقي، اخلاقي او اجتماعي مضامينو تر څنگ د وطن ياد او له هېواده د جلاوالي حسرتونه او نارې تر بلې هري موضوع ډېر دي. هغه وخت چې دی نيول کېږي او د هند پر لورې يې بيلايې نو کله چې يې پر اټک اړوي دا چيغه کوي:

ما هاله ممانم د خان وک وکرو په وینو
چي اټک وته مې شاه کره په ټرا شوم
اشرف خان هجري پخپلو شعرونو کې خپل تخلص، هجري، روحي او اکرم راوړی دی.
د هجري شعرونه له درده ډک دي، د وطن یاد، د زندان مشقت او له خپلوانو لرې والی دده
شعر ته ځانگړی خوند ورکړی دی چې همدا رنگ يې په قصیدو کې هم تر سترگو کېږي.
په قصیده ویلو کې ډېر غښتلی دی او په پښتو ادب کې يې ساری لږ لیدل کېږي.
د حبسیانو برخه يې ډېره درنه ده او د څو اړس کلن زندان یو بشپړ انځور وړاندې
کوي.

د ده حبسیات له سوزه ډک دي او هر لوستونکی يې په لوستلو غمجن کېږي. دلته يې
د حبسیه شعرونو څخه یو یو بیت رااخلو چې څومره له درد او سوزنه ډک دي:
نن اغاز د لسم کال دی باور وکړه
چې په بند کې يې زېږېږم بې گناه
* * * * *

هجري تش صورت نصیب په دکن بند کړو
په خدمت يې د یار زړه دايم حضور وي
* * * * *

د ماهي په نس کې پروت لکه یونس يم
مگر خلاص مې په که کرم حق تعالی کا
* * * * *

هجري ته خو تل هوس د ولایت کړي
ولې ستا ورته محال مگر نصیب وي
* * * * *

د ځيگر وینې مې وڅښلې غمونو
مرگه جگې جگې راشه اوس رضا يم
* * * * *

قاصدان له روه نه راځي مدت و شو
سلام باد رارسوي منت يې تم دی
د اشرف خان هجري د اشعارو درنه برخه حبسيات دي چي د گواليار او بيجاپور په

زندانونو کي يې ويلې دي:
دغه شعر يې د کلام د نموني په توگه راوړو:

څو د يار د مستو سترگو نه جدا يم
لاهو کړی د حيرت خوڼي دريا يم
د ځيگر وينې مې وځوړې څمونو
مرگه جگي، جگي، راښه اوس رضا يم
که زما په خون مين يې نن دې وار دی
د يار غم مې سبا وژني درته و ايم
د کفن حاجت يې نشته شهيدان دي
چې په تبخ د هجر مړه دي زه گویا يم
زه په بند د اورنگ نه يم چې به خلاص شم
بندي کړی، شيخ رحکار زيری بابا يم
په دکن کې پارو نشته چې مې دم کا
زه څوړلی اژدهکا توري بلا يم
يا دکن د غم و وطن بڼادې يې نشته
يا په ما غمونو شپه کړه مبتلا يم
هر نفس په ماعشور و کاريزيدانو
گویا زه حسين د وخت په کرلا يم
هسي رنگ چدايي مه شه له مراده
لکه زه فلک بېل کړی په جفا يم

- ۱- زده کو ونکی دې د لوست له لوستلو څخه وروسته دغو پوښتنو ته څو اېونه و اېي:
 - هجري څه وخت بندې شو؟
 - هجري په کومو زندانونو کې بندې و؟
 - هجري چېرته او په کوم حالت کې وفات شو؟
 - په پښتو کې د حبسيه شعرونو ويونکي څوک دي؟
- ۲- زده کو ونکی دې له ښوونکي وروسته شعر په لور او از و لولي او مفهوم دې يې پخپلو خبرو کې څرگند کړي.

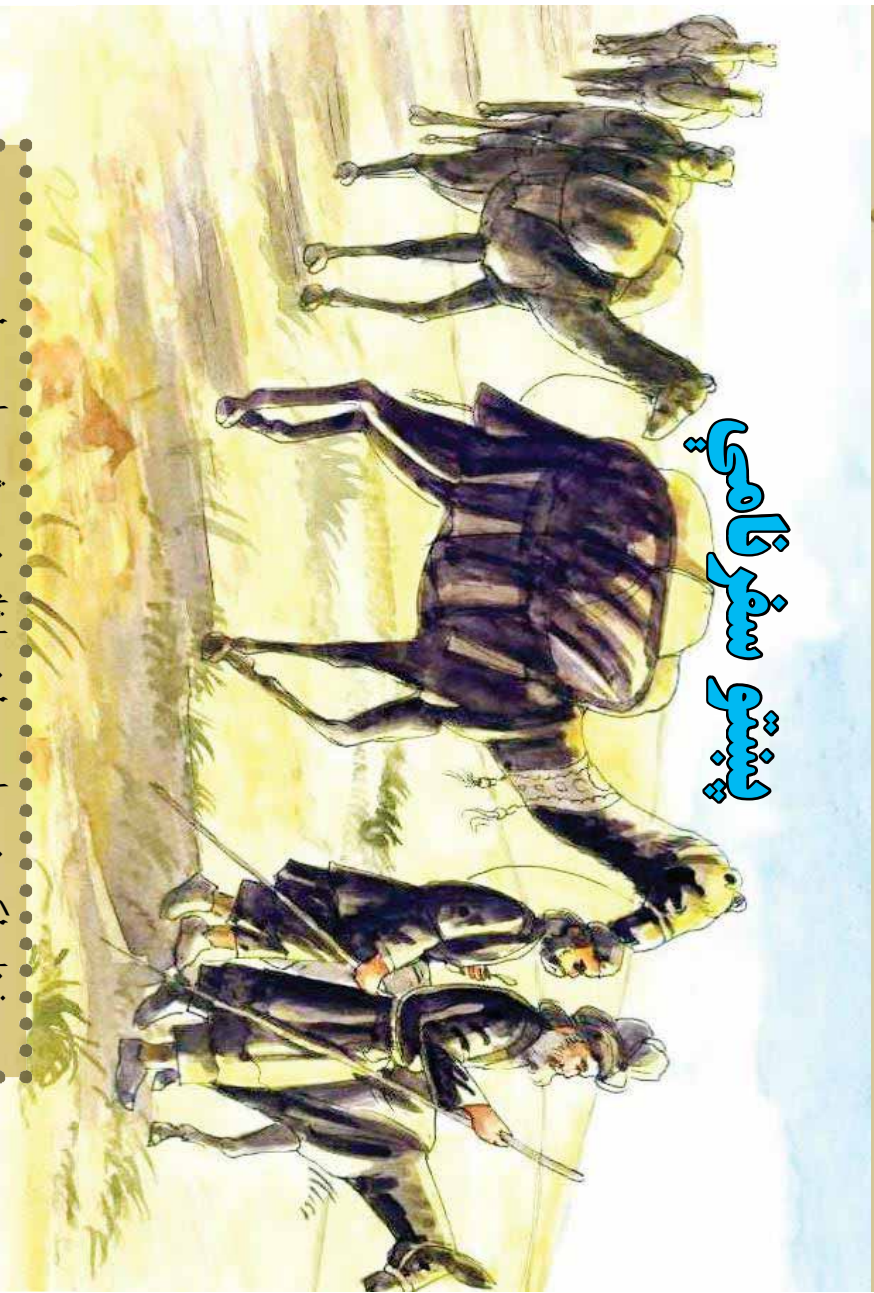
۳- زده کو ونکی دې په يو يا دوه پاراگرافه کې د هجري د زنداني کېدو عوامل په گوته کړي او په ټولگي کې دې يې په وارسره واوروي.

۴- زده کو ونکی دې و اېي چې په لاندې بيت کې کوم ادبي صنعت شته: هر نفس په ما عشور کا يژدانو
گويآ زه حسين د وخت په کربلا يم

۵- زده کو ونکی دې لاندې بيتونه و لولي او په مفهوم دې يې خبرې وکړي: زه په بند د اورنگ نه يم چې به خلاص شم
بندې کړی شيخ رحمکار زبيري، يابا يم
په دکن کې پارو نشته چې مې دم کا
زه څورلۍ اژده سا تورې بلا يم

زده کو ونکی دې لوست په کور کې په غور سره و لولي او د اشرف خان د ژوند او شاعرۍ په اړه دې دوه مخه ليکنه وکړي. بله ورځ دې يې په پښتو درسي ساعت کې خپلو ټولگيو الو ته و لولي.

پښتو سفرنامه‌ي

- سفرنامه لکه د نورو ادبي ډولونو يا ژانرونو په څېر يو ادبي ډول دی. په پښتو ادب کې د سفرنامې ليکل په شلمه پېړۍ کې پيل شول.
- په سفرنامه کې د سفر ټول حالات ليکل کېږي او ليکوال د هغو سيمو يادونه کوي چې دی يې د سفر په لړ کې ويني. سفرنامې منظومې هم وي او منثورې هم.
- پښتو ادب هم ډېرې په زړه پورې سفرنامې لري چې په دې لوست کې به يې دروېږنو.
- - سفرنامه څه ته وايي او له څه شي نه بحث کوي؟
- - تاسې د پښتو کومه سفرنامه پېژنئ؟

سفرنامه د داستاني ادبياتو يو ژانر (دول) دی چې داستان ته ورته دی. سفرنامه هم لکه د داستان په څېر پېښه او يا پېښې لري. ژبه يې هم لکه د داستان د ژبې غونډې ادبي وي.

لکه د داستان غونډې پکې تلو سه هم وي چې سفر کوونکي به د سفر له ستونزو څخه څنگه بريالی وځي. په سفرنامه کې ليکوال د خپل سفر حالات او پېښې بيانوي. ليکوال چې له کومو ځايونو څخه تېرېږي د هغو ځايونو او اوسېدونکو په هکله يې هم معلومات ورکوي. په سفر کې چې له چا سره مخ کېږي د هغه يادونه هم کوي. کله کله د سفر په اوږدو کې د تاريخي ځايونو په هکله هم رڼا اچوي. د سيمې د خلکو د روڼايو او عنعناتو سره هم په ليکنه کې اړيکې نيسي. سفرنامه داستاني رنگ لري خو د معلوماتو په اړه کله کله تاريخي، جغرافيايي او ټولنپوهنې په اړه هم معلومات ورکوي.

په پښتو ادبياتو کې د سفرنامو ليکل په معاصره دوره کې پيل شوي دي. په پښتو ادب کې لومړنۍ سفرنامه د ميا اکبر شاه ده چې د (آزادۍ تلاش) نومېږي. ميا اکبر شاه چې دغه وخت د پېښور د اسلاميه کالج زده کوونکی و او په ټوله پښتونخوا کې د انگرېزانو په وړاندې سياسي تحريکونه پيل شوي و نو دی هم د نورو زلميانو سره په دغه نهضت کې ملگري شو او د آزادۍ په تلاش دده سفر ټبر و غځېد او له ټبرو ملګونو تېر شو. ميا اکبر شاه د خپل سفر دغه سخته او کړاوونه په خپله سفرنامه کې وليکل او د آزادۍ تلاش نوم يې پرې کېښود. ميا اکبر شاه خپل دغه سفر په ۱۹۲۰م کال کې له پېښور نه پيل کړ او له دوو کالو نه يې زيات وخت ونيو.

ميا اکبر شاه په دغه سفر کې له کابل، بلخ، بخارا، سمرقند، تاشکند، ماسکو، باکو، قفقاز او ايران نه تېر شو او په ۱۹۲۲م کې بېرته راوغرځېد، خو د انگرېزانو حکومت ونيو او دوه کاله او اوولس ورځې يې په زندان کې تېرې کړې. ميا اکبر شاه په زندان کې خپله سفرنامه وليکله خو د چاپ اجازه نه د انگرېز حکومت ورکړه او نه د پاکستان له آزادۍ نه راوړسته حکومتونو.

دغه سفرنامه څلور پښت کاله وروسته په ۱۹۶۴م کال کې چاپ شوه. ميا اکبر شاه د خپلې سفرنامې په هکله داسې ليکي:

(په دغو ورځو کې افغانستان د خپل استقلال لپاره د انگرېز پر خلاف په جنگ کې

مشغول و. زموږ کالج د انگرېزانو د ظالمانه روڼي پر خلاف متواتر جلسې کولې. موږ موقع غښت وگڼله، صلاح مو وکړه چې د وطن د آزادولو ښه موقع ده. موږ څلور ملگري د خپل وطن د آزادۍ په تلاش کې ورتو. زموږ خیال و چې موږ به د افغانستان د حمله او رپوځ په ملگرتیا کې د آزادۍ په جنگ کې حصه واخلو، خو موږ ته نه وه معلومه چې زموږ د آزادۍ تلاش به تر افغانستانه محدود نه وي او د کابل، بلخ، سمرقند، تاشکند، ماسکو، باکو، قفقاز او ایران کې د مصیبتونو برداشت کولو نه وروسته به زه خپل وطن ته په ۱۶ اگست ۱۹۲۲م. راستون شم.)

په پښتو سفرنامو کې دویمه سفرنامه د عبدالاکبر خان اکبر ده چې د روسي ترکستان او افغانستان سفر نومېږي. د عبدالاکبر خان سفر هم د ميا اکبر شاه سفر ته ورته دی چې د آزادۍ د تحریک په لړ کې له پښور نه راوتلی او سفر یې تر تاشکند پورې اوږد شوی دی.

د عبدالاکبر خان دا سفر د افغانستان ځینې سیمې، تاشکند او د لارې په اوږدو کې مختلفې سیمې راجپېړوي. دده سفر هم لکه د ميا اکبر شاه غونډې له حیرانو و نکو پښو څخه ډک دی.

دادو اړه سفرونه په یو وخت کې پیل شوي او یو مقصد لري. له همدې کبله ورته ټکي لري ځکه چې د سفر تگلوری یو خواته او مقصد یې هم یو دی. خو د مروه توپیر لري چې د عبدالاکبر خان سفر تر ميا اکبر شاه لاند دی. همدارنگه د ميا اکبر شاه د سفرنامې ژبه د عبدالاکبر خان تر سفرنامې خوږه او روانه ده.

عبدالخالق خلیق د عبدالاکبر خان اکبر د سفر په هکله وايي:

راکړ صاحب په کالج کې سبق ويلو چې په ملک کې سياسي بيداري پيدا شوه. د انگرېزي حکومت خلاف زلمي د عمل ميدان ته راو وتل او چا فيصله وکړه چې د ملک نه هجرت وکړي او له بهر نه په يو منظم طاقت سره د غاصب حکومت نه ملک آزاد کړي. په هغه ډله کې اکبر صاحب هم له خپل خوږ وطن نه هجرت وکړو. افغانستان ته لاړ او له هغه ځای نه روسي ترکستان ته لاړو)

عبدالاکبر خان هم چې کله له سفر نه راستون شو د انگرېزي حکومت له خوا ونيول شو خو د خپلوانو په مرسته زنداني نه شو.

عبدالاکبر خان اکبر هم څلورېښت کاله وروسته دغه سفرنامه له خپلو يادښتونو څخه وليکله او چاپ شو.

په پښتو سفرنامو کې بله سفرنامه د پوهاند صديق الله رښتين ده چې د (هند سفر) نومېږي. د رښتين دا سفر د ۱۳۲۹ هـ. ش. کال د قوس په شلمه پيلېږي او د ۱۳۳۰ هـ. ش. کال د حمل په لومړۍ نېټه پای ته رسېږي. دا سفر درې مياشتې او درې ورځې وخت نيسي. سفر د موټر، رېل، الوتکې او کښتۍ په واسطه ترسره کېږي او د هند، ايران او عراق د مختلفو سيمو او ځايونو يادونه کوي.

پوهاند صديق الله رښتين دغه سفرنامه په خواره، روان نثر ليکلی او د سفر د ليدنې، کښتې او ټولنو کر او وړانځور يې په ډېره ښه توگه کړی دی.

د پوهاند رښتين سفرنامه په پښتو سفرنامو کې لومړنۍ چاپ شوې سفرنامه ده خو لومړنۍ دوي سفرنامې تر دې پخوا ليکل شوي دي.

په پښتو سفرنامو کې بل د پام وړ ليکوال امير حمزه شينواری دی. شينواری د خپلو سفرونو په لړ کې درې سفرنامې ليکلې چې يوه يې (د کابل منظومه سفرنامه) نومېږي او په ۱۹۴۸ م. کال کې چې کابل ته راغلی و دغه سفرنامه يې ليکلې وه. د حمزه شينواری دغه سفرنامه منظومه ده او د شعر بڼه يې ترکيب بند دی. له چاپ نه وروسته سانسور شوه. کابل ته په دويم سفر کې يې بله سفرنامه (د نوي پښتون) په نامه وليکله. په دغه سفرنامه کې حمزه شينواری د کابل د ليکوالو لکه محمد گل خان مومند، غلام حسن خان ساپي، عبدالرؤف بېنوا، صديق الله رښتين، قيام الدين خادم، ملک الشعرا بيتاب، نیک محمد پکتياني او دوست شينواری سره د ليدلو کتنو يادونه کوي. همدارنگه د افغانستان په بدلون او پرمختگ هم بحثونه لري.

د حمزه شينواری بله سفرنامه د (حجاز په لور) نومېږي او دده د حج د سفر حالات پکې راغلي دي. حمزه شينواری په ۱۹۶۹ م. کال کې حج ته لاړ او د خپل دغه سفر ټولې خاطرې او د ايران او عربستان د ښارونو، زيارتونو او حج مراسم يې په دغه سفرنامه کې انځور کړي دي. دا سفرنامه د اسلام د تاريخ په اړه هم يو لړ معلومات لري. د چاپ کال يې ۱۹۷۰ م. دی.

له دغو سفرنامو راوروسته په پښتو کې ډېرې سفرنامې وليکل شوي، لکه ناليدلی

سوات د محمد نواز ظاير، سفر په خير د ظاهر اثر ايريدې او نورې...
نن سبا په پښتو ادب کې د سفرنامو ليکوال زيات شوي دي او ډېرې سفرنامې ليکل
شوي او هم چاپ شوي دي.

د متن لنډيز:

په پښتو ادب کې سفرنامه په شلمه پېړۍ کې رامنځته شوه. لومړنۍ سفرنامه د ميا
اکبر شاه وه چې د (آزادۍ تلاش) نومېده. لومړنۍ سفرنامه په پښتونخوا کې د سياسي
تحرېکو نو د پيل پر بنسټ وليکل شوه. په دغه سفرنامه کې خو تنه زلميان د آزادۍ په
تلاش له خپل کور کلي نه وځي او ډېر ملکو نه په دې نيت گوري چې مرسته ترلاسه
کړي او د انگرېزانو پر خلاف و جنگېږي. دويمه سفرنامه د عبدالاکبر خان اکبر ده چې
د روسي ترکستان او افغانستان سفر نومېږي او لومړنۍ سفرنامې ته ورته مقصد
لري. سفرنامه يو داستاني ژانر دی چې ليکوال پکې د خپل سفر حالات ليکي. په سفر
پورې اړوند ټول مسائل په سفرنامه کې راځي. تاريخي، جغرافيايي او د ټولنيوهنې
په اړه هم معلومات لري. سفرنامه لکه د داستان غونډې پېښې هم لري. ژبه يې هم
داستاني وي خو داستان نه وي. په پښتو ادب کې ډېرې سفرنامې ليکل شوي دي خو
لومړني ليکوال يې ميا اکبر شاه، عبدالاکبر خان اکبر، امير حمزه شينواری او پوهاند
صديق الله رښتين دي. د سفرنامو او ډېرو والی او لنډوالی د سفر و نو په لنډوالي او
او ډېرو والی پورې اړه لري.

سفرنامه د يوې ورځې پر سفر هم ليکل کېږي او د څو ورځو او مياشتو پر سفر
هم خو دا په ليکوال پورې اړه لري چې سفرنامه ليکي او که رپوټ.

- ۱- زده کو ونکی دی لاندې پوښتنې ځواب کړې:
 - په سفرنامه کې کوم شیان راځي؟
 - د پښتو ژبې لومړنۍ سفرنامه کومه ده؟
 - د پښتو سفرنامو د څو تنو لیکوالو نومونه واخلئ؟
 - کومې سفرنامې پېژنئ په اړه یې معلومات ورکړئ؟
- ۲- لومړنۍ سفرنامې کومې او په څه ډول حالاتو کې رامنځته شوې؟

په اړه یې په خپلو کتابچو کې معلومات ولیکئ او بیا یې په وار سره په ټولګي کې ولولئ.

۳- که تاسې کوم سفر کړی وي، د خپل سفر حال له جزئیاتو سره په ټولګي کې نورو ته وولئ.

۴- لاندې لغتونه معنا او په جملو کې وکاروئ:
تولنپوهنه، تحریک، عنعنات، غاصب

۵- څو تنه زده کوونکي دې خپل نظر څرګند کړي چې د سفرنامو لوستل څه گټې لري؟

۶- څو تنه زده کوونکي دې په وار سره د هغو سیمو یادونه وکړي چې د آزادۍ تلاش په سفرنامه کې لیکوال لیدلي دي.

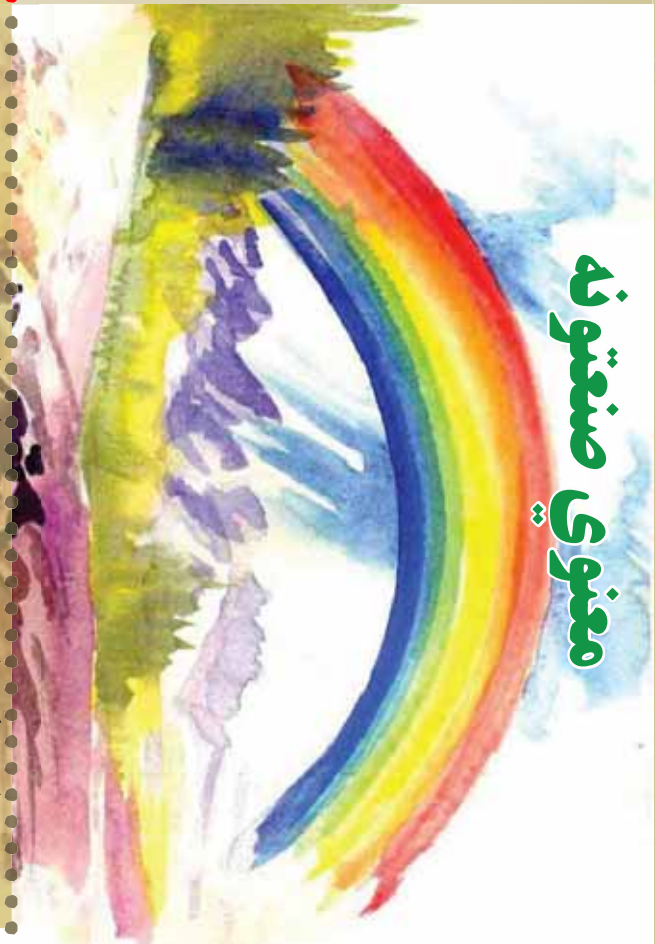
۷- زده کوونکي دې په وار سره د متن ځینې ټوټې ولولي او بیا دې د ویل شوي ټوټې مقصد او مفهوم په خپلو خبرو کې ټولګیوالو ته وولاي.

زده کوونکي دې د خپلو، خپلو سفرونو په اړه لیکني وکړي چې کوم ځای ته تللي دي؟ څه یې لیدلي دي؟ د ځای، خلکو او لارې په اړه دې معلومات ولیکي او بله ورځ دې یې په درسي ساعت کې ولولي.

معنوي صنعتونه

په تېر لوست کې تاسې د بديع د علم په اړه ولوستل چې د بديع د علم بنسټ ايټيودونکي عبدالله بن معتمر دی او د بديع په نامه يې د لومړي ځل لپاره کتاب هم ليکلی دی. دا مو هم ولوستل چې بديع دوه دوه له صنايع لري: لفظي او معنوي. د لفظي صنايعو ځينې دوه لونه مو په تېر لوست کې ولوستل. په دې لوست کې به معنوي صنايع ولولئ. معنوي صنايع هغه دي چې له معنا سره سرو کار لري.

زموږ په کلاسيکه شاعري کې د لفظي صنايعو ترڅنگه د معنوي صنايعو ټول دوه لونه شته او څرنگه چې هغه وخت د صنايعو کارولو دود و، نو هر شاعر هڅه کوله چې په خپل شعر کې لفظي او معنوي صنايع راوړي او په دې توگه د خپل شعر ښکلا زياته کړي. په معنوي صنايعو کې ډېر ډولونه راځي، لکه: سوال او ځواب، ارسال المثل، طباق، مراعات النظير، حسن تعليل، لاف و نشر، مبالغه، تجاهل العارف، کيسې، حسن مطلع، حسن مقطع او نور... په دې لوست کې يې ځينې نمونې ولرو.

— تاسې کوم معنوي صنعت پېژنئ؟

— معنوي صنعتونه څه ته وايي؟

۱- سوال او ځواب: هغه صنعت ته ویل کېږي چې شاعر په خپل شعر کې پوښتني او جوړبونه سره یوځای کړي. په یوه مسره کې پوښتنه وکړي او په بله کې ځواب ورکړي، لکه پیر محمد کاکړ چې وايي:

وي مې زلفې دې پرمخ ولې تا وېږي وي نوروز دی شپه او ورځ سره سمېږي
وي مې وروځې دې لېښی، بابه دې غشي وي ناوک دی د عاشق په زړه څرخېږي
وي مې سترگې دې ترکومه خونخواري کا وي دا باز د بیکار په وینو نه مېږي
وي مې ماته ستا د غاښو تعريف وکړه وي بزلی، ده په لاله کې چې ویلېږي
وي مې و وایه علاج د ژړا څه کړم وي باران د رحمت بڼه دی چې ورېږي

وي مې خوار شو پیر محمد په عاشقي، کې
وي پر ما چې مینه کړي هغه خوارېږي

۲- ارسال المثل: که شاعر په خپل کلام کې کوم مشهور مثل راوړي، هغه ته ارسال المثل وايي، لکه:

چې اوربشي کړي کله غنم کېږي
دې رښتیا چې څه کړي هغه اخلې
* *

وصل و هجر د یار دواړه وروړ خور دی
په دنیا کې بې زحمته راحت نه وي

۳- طباق: دې صنعت ته تضاد یا تقابل هم وايي. که شاعر په خپل کلام کې داسې کلمې راوړي چې یو د بل ضد وي، لکه: تور او سپین، شپه او ورځ، هجران او وصال، نو دې صنعت ته طباق وايي، لکه:

مرگ له تندي په مذهب زما بهتر دی
نه ژوندون د دون همتو په اوبو
* *

هر سهار سترگې د گل په اوبنکو دکې
په دا باغ کې بې ژړلو خندا نشته

۴_ مراعات النظير: دي صنعت ته تناسب او تالفيق هم واي او هغه دادی چي شاعر په خپل شعر کې داسې کلمې سره يو ځای کړي چې يو له بله سره تناسب او تړنپوالي ولري، مثال نه يې دادی:

ستا چشمان به څه نگاه کا په خاکسارو
چې له کبره دي بانه گوري اسمان ته

*

*

که هر څو يې په تندي بډي اري زلفي
ښانه نه پرېږدي د مستي خوري زلفي
۵_ حسن تعليل: هغه صنعت دی چې شاعر د کوم و صف لپاره يو مناسب علت راوړي، لکه:

په غرور د حسن لمر و خوت اسمان ته
زر راپرېوت چې يې ستا ښه بشر وليد

*

*

کعبې تور کميس اغوستی دی له غمه
مظلومان قرباني کېږي يې حسابه
لمر سهار راخېږي او ماښام پرېوزي خو شاعر د لمر پرېوتل له دي څخه گڼي چې زما
د محبوب په ليدو راپرېوت. په د ابل بيت کې شاعر دا دليل راوړي چې کعبې د مظلومانو
د وژلو له غمه تور کميس اغوستی دی.

۶_ لف و نشر: هغه صنعت ته واي چې شاعر په خپل شعر کې لومړی څو شیان ذکر کړي او وروسته بيا د هغوی تعريف او بيان وکړي، لکه:

په ځان او په جهان کې ما دوه څيزه دي وکښلي
په ځان کې دواړه سترگي په جهان کې واړه ښکلي

*

*

يا به دد يا به لمر يا به منگور يې
که دارل کړي يا چيچل يا په چا نېش يې
د لومړي بيت په لومړۍ مسره کې ځان او جهان ذکر شوی دی. په دويمه مسره کې په

ترتیب سره د هغوی بیان شوی دی. د دوهم بیت په لومړۍ مسره کې دد، لوم او منگور راغلی دی. بیا په ترتیب سره د هر یو تعریف شوی دی. په لومړي بیت کې مرتب او په دویم بیت کې غیر مرتب لف او نشر راغلی دی.

۷- مبالغه: که شاعر په خپل شعری د یو شی وصف تر اندازې زیات بیان کړي او یایې تصدیق او تکذیب ته شدت او قوت ورکړي، مبالغه ورته وایي. مبالغه په درې ډوله ده: الف: تبلیغ: چې مدعا او مقصد عقل او هم د عادت له مخې امکان ولري، لکه:

له خوشحال سره که کبني یو شو کاله
دا د غره خټک به واره شاعران شي
ب: انقراق: چې مدعا د عقل له مخې امکان ولري خو د عادت له مخې ناشونی وي، لکه:

زه رحمان په زړه نړۍ کوم هغو نجونو
چې یې ملا ده د وینسته په دود نړۍ
ج: غلو: چې مدعا او مقصد هم د عقل له مخې او هم د عادت له مخې ناشونی وي، لکه:

بې له تاهسي ضعیف یم گلرخساره
پر حباب باندي که پینه بدم نه ماتېږي *

و اسمان ته به د شعر زینني کېږدي
که حمید د غم له سره زنگون وکښن

۸- تجاهل العارف: هغه صنعت ته وایي چې شاعر یو معلوم او څرگند شی مجهول وگڼي او سره له دې چې په مطلب ښه پوه وي د کوم تراکت له مخې خپل ځان ناپامه اچوي، لکه:

دا د کوم گلرخ له غمه په گلشن کې
دي گلان په وینو سره لکه سالو *

دا بورا دی چې پر پانه د گل ناست دی

که پرمخ د گل رخسار ده توره زخه

۹_ کیسی (لغز) چې د یو شي خواص، صفات او نورې نښې وښودل شي او ددغو خواصو او نښو له مخې له مخاطب څخه د هغه شي د ښودلو پوښتنه وشي، لکه:

له پاسه راغی سور بلوڅ اغوستی یې پتڅه پتڅوس
سور دی صندوقک دی له سرو غميو ډک دی
له لومړۍ کیسی، څخه مقصد پياز او له دویمې څخه انار دی.

۱۰_ تلمیح: دا هغه صنعت دی چې شاعر په خپل کلام کې یوې مشهورې کیسې یا پېښې ته اشاره وکړي نو که لوستونکی په هغه کیسه او یا پېښې باندي پوه نه وي د شعر معنا ورته گرابېږي، لکه:

د دنیا په دینمنۍ کې عیسی و خوت و آسمان ته
په دوستی کې یې لاڅي تحت الشرا ته قارون هسې
* * *

د ماهي په نس کې پروت لکه یونس یم
مگر خلاص مې په کرم حق تعالی کا
په لومړي بیت کې د عیسی عليه السلام او قارون او په دویم بیت کې د یونس عليه السلام کیسې ته اشاره شوی ده.

۱۱_ تکرار حسن: هغه صنعت ته وايي چې شاعر په خپل کلام کې کومه کلمه د تدریج، تاکید، ډېروالي یا داسې نورو اغراضو له امله تکرار کړي، لکه:

ستا ملالو سترگو زړه له ما نه یو وړ اهو چشمه گلر خساره راشه راشه
چې همېش دي د اغیار په لور سفر دی یو ځل یار ته له اغیاره راشه راشه

بیا راتله دي و جهان ته بل وار نشته بل وار نشته بل وار نشته وار دی دا

د متن لندیز

د بدیع علم د عباسیانو په زمانه کې رامنځته شو. بنسټ ایبیدونو د نکی بی عبدالله بن معتمر و چې د بدیع په نامه یې کتاب تالیف کړ. وروسته نورو و لیکوالو هم په دې برخه کې کتابونه و لیکل. پینتنو لیکوالو هم په دې برخه کې بېلابېل کتابونه و لیکل. په افغانستان کې عبدالروف بېنواد ادبي فنون یو کتاب و لیکو او بیا وروسته نورو لیکوالو دا لړۍ پراخه کړه. بدیع هغه علم دی چې د هغه په واسطه د شعر د ښکلا وچه څرگندېږي.

بدیع دوه دوه له صنعتونه لري لفظي او معنوي. لفظي له لفظ سره سره و کار لري او معنوي له معنا سره. په دې لوست کې تاسې معنوي صنایع وپېژندل، ځینې نمونې یې لکه سوال و ځواب، ارسال المثل، طباق، مراعات النظیر، حسن تعلیل، لف و نشر، مبالغه، تجاهل العارف مو ولوستل. د بدیع د صنایعو په پېژندنې سره تاسې کولای شئ چې د پینتنو ژبې د کلاسیکو شاعرانو شعرونه په اسانۍ ولولئ او معنایې کړئ.

فعالیتونه

۱- زده کوونکي دې له ښوونکي وروسته د لوست یوه یوه برخه په وار سره ولولي او بیا دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- د بدیع په برخه کې د لومړي ځل لپاره چا کتاب تالیف کړ؟
- په پینتنو ژبه کې د بدیع په برخه کې چا کتاب و لیکه؟
- معنوي صنایع څه ته وايي؟
- د څو لفظي صنایعو نومونه واخلئ؟
- ۲- زده کوونکي دې په متن کې راغلي شعرونه په وار سره ولولي او بیا دې معنا کړي.
- ۳- په لاندې بیتونو کې کوم ادبي صنعتونه شته؟
وي مي زه د رقيب ظلم په عذاب کرم
وي پاداش د خپل عمل درتسه رسېږي

*

*

بي زحمته راحت نشسته زما و روره
که راحت غم‌اړي زحمت درلره بويه
* *

بنه مثل دی څه کړي هغه به ربيې
د عمل جزا موندی شي لاس په لاس

۴- زده کونکي دي لاندې بيتونه په غور سره ولولي او ادبي صنعتونه دي په نښه او په خپلو
کتابچو کې وليکي چې کوم ډول صنعتونه دي بيا دي يې په ټولگي کې ولولي:

زه په سرو سترگو ژړا کړم چې ته درومي
ته له ما چې رخصتېږي په خندا ځي
* *

هر ساعت شمه راکېښ دار و سنگسار ته
محبت قيام مقام کړم د منصور
* *

توري سترگي، توري وروځي توري زلفي
دا همه توري بلا دي زه يې خوار کړم
* *

چې نظر يې د گلرخ ساقي په مخ شو
د نرگس له لاسه جام پربت نسکور شو
۵- په لاندې بيتونو کې د لف و نشر، مبالغه، تجاهل العارف او طباق صنعتونه په نښه

کړي:

ستا له زلفو له رخساره له سرو شونډو
پيدا شوي شام، شفق و صبح دم دي
* *

دا د گلو په مخ وينم که د ټکلو
ملغلري که خولي که شينمونه
* *

په خندا خندا چي تلمه يي پيدار ته
اوس يي درو مسم په ژړا ژړا مزار ته
* * *

ستا له غمه مي په سر كي هومره شور دی
چي به نه وي هرگز شور د لاهور هومره

۶- زده کونکي دې لاندې شعرونه ولولي او ودي وایي چي کوم ادبي صنعتونه پکې
راغلي دي:

هر کله راشه تازه بهاره تا دي راوړي گالان بي شماره
نړی شمال دي دم د عیسی دی سحر چي راشي له جگ کهساره
* * *

نشته بوی د ستا کمیس په درست جهان كي
خه امکان لري په مصر او کنعان كي
* * *

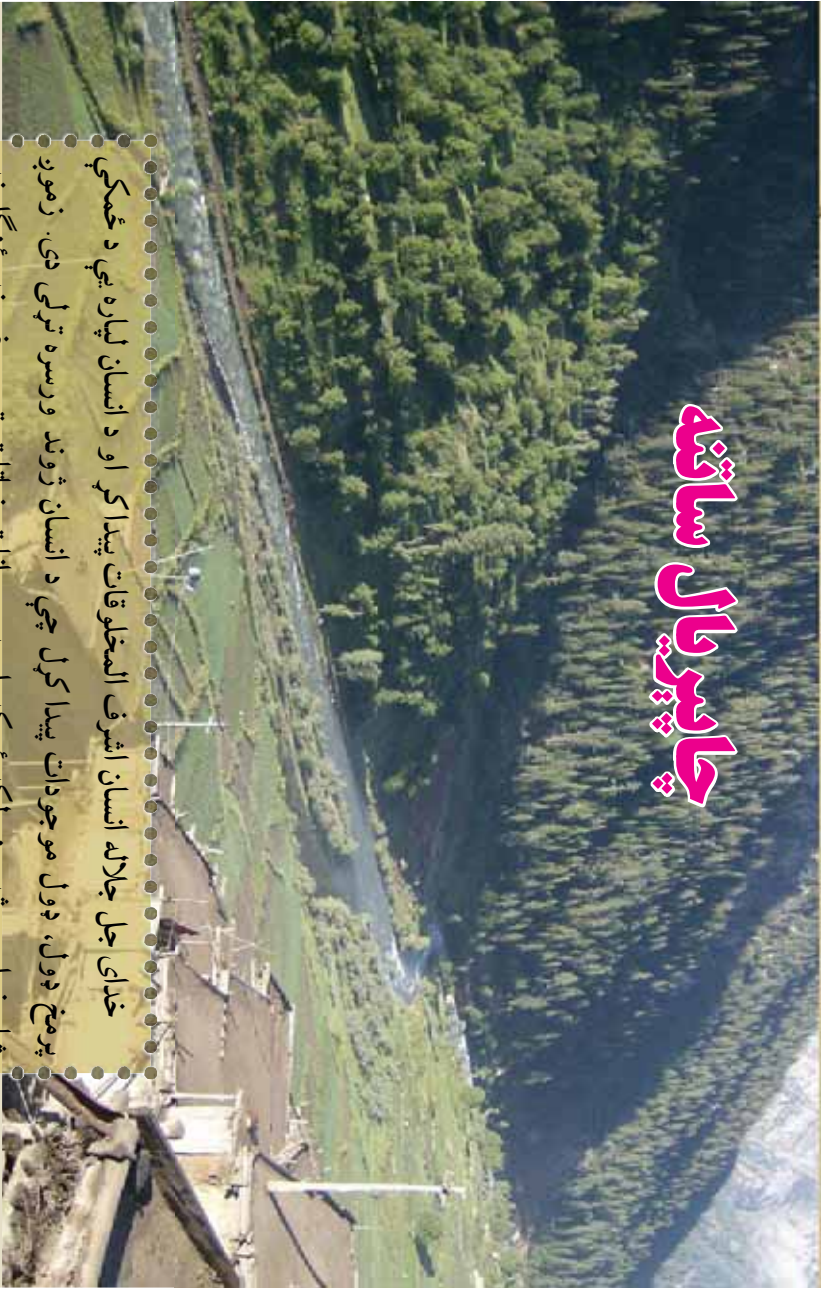
لار د محبت ده تل روغ سلامت نه يم
زه چي په دا هسي لاري تلمه تلمه تلم
خه وایي و ماته حال دي خه و په هجران كي
نور خبردار نه يم په زړه سومه، سومه سوم
خلق راته وایي رنگ دي بیا زېر شو عاشق شوي
هېڅ منکري نه کرم خلقه شومه شومه شوم
دود د عاشق دای چي په عشق كي ملامت وړي
ځکه زه خوشحال ملامت وړمه، وړمه وړم

زده کونکي دي پخپله خوښه یو شعر له کوم دیوان څخه ولېکي او په هغه کې دې
معنوي صنعتونه په نښه او په بل پښتو درسي ساعت کې دي يي ولولي.

چاپيريال ساتنه

- خدای جل جلاله انسان اشرف المخلوقات پیدا کر او د انسان لپاره یې د ځمکې پرمخ ډول، ډول موجودات پیدا کړل چې د انسان ژوند ورسره تړلی دی. زموږ شاوخوا چې څه وینو لکه ځمکه، اوبه، حیوانات، نباتات، تیږې، غرونه، ځنگلونه، ژوي او نور هر څه د چاپیریال توکي دي چې ټول په مجموع کې د چاپیریال په نامه یادېږي.
- موږ په چاپیریال کې ژوند کوو او د ژوند ضرورتونه هم له چاپیریال څخه پوره کوو. د چاپیریال ساتنه چې یوه ډېره جدي موضوع ده، زموږ په ژوند پورې تړلې ده.
- د چاپیریال ساتنه په ټولو انسانانو پورې اړه لري، بلکې دده وی دنده ده چې چاپیریال ته پاملرنه وکړي او چاپیریال له هر ډول ناوړه اغیزو څخه وساتلي.
- چاپیریال څه ته وایي؟
- د چاپیریال ارزښت په څه کې دی؟

زموږ د شاوخوا ټولو موجوداتو ته چاپېريال ويل کېږي. چاپېريال په درې ډوله دی لکه ژوندي چاپېريال چې په هغه کې انسانان، حيوانات او نباتات راځي، دويم غير ژوندي چاپېريال لکه هوا، تېري او اوبه. دريم فرهنگي چاپېريال چې د انساني اړيکو او فرهنگي اړيکو څخه بحث کوي.

انسان خواره، کالي او کور له چاپېريال څخه لاس ته راوړي. څښتن تعالی د طبيعت د نظام اجزاو په منځ کې يو طبيعي تعادل رامنځ ته کړی دی، که دغه تعادل له منځه لاړ شي نو په چاپېريال ناوړه اغېزه کوي. ژوندي موجودات لکه نباتات او حيوانات د غذايي موادو په توليد سره د تعادل په ساتنه کې او د انساني نسل په پايښت کې مهم ځای لري. نباتات د طبيعي اقتصاد اصلي بنسټ جوړوي. حيوانات له نباتاتو څخه او انسانان له ژويو او نباتاتو څخه گټه اخلي.

له نباتاتو پرته و اېښه خوړونکي حيوانات او هم انسانان ژوند نشي کولی. ځکه چې حيوانات پر نباتاتو او انسانان پر دواړو ژوند تېروي. د چاپېريال ساتني لپاره پر چاپېريال باندې پوهېدنه ډېره ضروري ده. د چاپېريال د تخريب يو عامل د چاپېريال له اهميت څخه د خلکو بې خبري ده. د چاپېريال ساتنه د ښکمرغی، دوام دی او تخريب يې د بشري تمدن پای ته رسېدنه ده. د چاپېريال د اجزاو ترمنځ اړيکې د زنجير کړيو ته ورته دي چې د يوې کړۍ له منځه تگ پر ټولو کړيو اغېزه کوي. د مثال په ډول که الوتونکي له منځه لاړ شي حشرات او مورگان زياتېږي. ډېر الوتونکي مرغان ملخان خوړي. بازونه مورگان خوړي او په دې توگه کرنيزه ځمکه ترې په امن کې پاتې کېږي او د حاصلاتو د زياتېدو سبب کېږي.

همدارنگه که څرځايونه له منځه لاړ شي مالداري کمېږي او يا يې په محصو لاتو کې کموالی راځي. د کرنيزو ځمکو او حيواني محصو لاتو کمښت د انسانانو ژوند په خطر کې اچوي.

ځنگلونه چې يوه طبيعي شتمني ده او د ټولو انسانانو طبيعي ميراث گڼل کېږي، که له منځه لاړ شي او يا تخريب شي نو په چاپېريال ناوړه اغېزه کوي. ځکه چې له ځنگلونو

نه د اړتيا وړ لرگي لاس ته راځي. همدارنگه هو ا تصفيه کوي. د سيلابونو مخه نيسي، طبيعي ښکلا رامنځته کوي. د ونو رښني ځمکه ټينگه ساتي او د سختو بارانونو مخه نيسي.

له بل پلوه د وحشي حيواناتو ځای دی چې د نشتوالی له امله له مرگ سره مخامخ کېږي. ځنگلونه له دغو گټو سره د هوا او تودوخې د درجې په تغير کې هم زياته اغېزه لري.

د چاپېريال مهم توکی چې پرته له هغه نه ژوند امکان نه لري هوا ده. د انسانانو او ژونديو موجوداتو لپاره د لوی خدای جل جلاله ستر نعمت پاکه او صافه هوا ده. د انسانانو په نه پاملرنې سره هو اککېږي او په ټولنه کې د ډول، ډول خطرناکو ناروغيو لکه ساه لنډي، د هډوکو درد، سرطان او نورو لامل کېږي. څومره چې صنعت پرمختگ کوي په هماغه اندازه هو اککېږي. د خاورو ذرې، لوگي، پوښنه او ډول ډول کيمياوي مواد، زهري گازونه هو اککړوي، چې بيا دغه ککړه هوا د انسانانو، حيواناتو او نباتاتو ژوند له خطر سره مخامخ کوي. د ځنگلونو سوځېدل، قوي بادونه، کارخانې، موټرې، د ډبرو سکرو سوځېدل، د سگرت څکول هو اککړوي. د هو اککړتيا د ځمکې د تودوخې درجه هم زياتوي.

د چاپېريال بل مهم توکی چې له هغه هم پرته ژوند نشي کېدای اوبه دي. په اوبو کې د عضوي او غير عضوي موادو زياتوالی د اوبو فزيکي او کيمياوي ځانگړتياو ته بدلون ورکوي چې بيا د خاصو ضرورتونو د استعمال لپاره وړ نه دي چې دې ته د اوبو ککړتيا وايي.

په اوبو کې د فضله موادو اچول اوبه ککړوي. د بيلرونو ناولتيا د کرنيزو ځمکو فضله مواد او د صنعتي موادو زياتوالی د اوبو د اکسيجن اندازه کموي. د چاپېريال بل مهم توکی خاوره ده چې د کاني موادو، عضوي موادو، هوا او اوبو څخه جوړه شوې ده. د کيمياوي سرو، حشره وژونکو داروگانو زيات استعمال د خاورې په خواصو باندې اثر کوي چې په پای کې د نباتاتو په وده اثر پرېباسي. د کانونو، سرکونو او ودانيو د جوړولو

لیاره د خاورې کیندل هم په خاوره ناوړه اغېزه کوي. چاودنې او د فضله موادو زیاتېدل هم پر چاپېریال باندې ناوړه اغېزه کوي. کثافات د جامد، مایع او نیمه جامد موادو پاتې شوني دي لکه ډول، ډول پلاستيکونه، کاغذونه، د اوسپنې توتې، شیشه یي بوتلونه، د مېوو، سبزیجاتو، خوراکی توکو، هوټلونو، ساختماني او صنعتي فابریکو د موادو پاتې شوني په هوا، اوبو او خاورې باندې ناوړه اغېزې لري. که چېرې دغه کثافات په مناسب ځای کې وانه چول شي په پایله کې به چاپېریال ته خطرناکې ستونزې پیدا کړي. د چاپېریال په وړاندې مهم خطرونه د نفوسو ډېروالی، د طبیعي سرچینو، څرخونو، ځنگلونو، وحشي حیواناتو، د خاورې تخریب او نباتاتو له منځه تگ دی. د چاپېریال ساتنې لپاره باید د چاپېریال سازمانونه او قوانین جوړ شي. خلکو ته د چاپېریال د ارزښت په اړه پوهه او خبرتیا ورکړي.

د بنسو ونځیو، پوهنتونونو، ورځپاڼو، جرېدو، راډیو، تلوېزیون، پوستونو او اعلانونو په واسطه د خلکو په خبرتیا او پوهاوی کې کار واخیستل شي. له طبیعي منابعو څخه معقوله گټه اخیستل د چاپېریال د ساتنې معنا لري، نه دا چې په خپل حال پرېښودل شي. له طبیعي زېرمو څخه باید ناوړه گټه وانه څیستل شي. ټول شیان یو له بل سره اړیکې لري که په یو جز کې لاسوهنه وشي نورې برخې متاثره کوي. په طبیعت کې هر شی یوه دنده لري، یو شی ته مضر او با مفید ویل د انسانانو د گټې له مخې ټاکل کېږي.

ددې لپاره چې خپل چاپېریال او خپل ژوند له خطره وژغورونو اړیو چې چاپېریال ته د ورپېښو خطرونو مخه ونیسو او هم د چاپېریال په پاک ساتلو کې زیار وباسو. د چاپېریال پاک ساتل د هر انسان دنده ده چې په ټولو پورې اړه لري. موږ هر یو باید له خپل کور او کوچې، بسونځې او لارو نه د چاپېریال په پاک ساتلو کې خپلې دندې په پام کې ونیسو. خپل کور پاک وساتو، د کور څخه پاکه وساتو، کثافات په خپل مناسب ځای کې واچوو. په سوک او لارو باندې د مېوو پوټکي او د پلاستیک کڅوړې ونه غورځوو. که بل څوک داسې کوي باید پاملرنه یې راوگرځوو. له طبیعي زېرمو او نورو منابعو نه

باید په معقوله او په مسلکي ډول گټه واخیستل شي او له بې ځايه لاسوهني څخه زموږ چاپېريال و ژغورل شي. د استوگني چاپېريال چې موږ او ناسي پکې ژوند کوو که پاک ونه ساتل شي نو له ډول، ډول خطرناکو ناروغيو سره مخامخ کېږو.

د متن لنډيز:

زموږ چاپېره ټولو موجوداتو ته چاپېريال ويل کېږي. د چاپېريال مهم توکي هوا، اوبه او خاوره ده. د طبيعت د نظام د اجزاو په منځ کې خدای جل جلاله يو طبيعي تعادل رامنځته کړی دی. که دغه تعادل له منځه ولاړ شي نو په چاپېريال ناوړه اغېزه کوي.

زموږ په شاوخوا کې د چاپېريال ټول توکي لکه اوبه، هوا، خاوره، نباتات، حيوانات، وحشي ژوي، ځنگلونه او نورې زېرمې او طبيعي منابع يو له بل سره داسې اړيکې لري چې که په يو توکي کې ناوړه لاس وهل کېږي په نورو توکو تاثير کوي او چاپېريال متضرر کېږي. د مثال په توگه که هوا، اوبه يا خاوره متضرره شي نو ژوند ستونزمن کېږي او يا امکان نه لري.

موږ په چاپېريال کې ژوند کوو، که چاپېريال ته پاملرنه ونه کړو نو ژوند ته مو خطر ونه پېښېږي. د بېلگې په توگه که ځنگلونه و وهل شي نو سېلابونه زياتېږي. ځمکه د بارانونو او سېلابونو له کبله خرابېږي، هوا تودېږي، ځکه چې ځنگلونه هوا تصفيه کوي او د سېلابونو مخه نيسي. موږ ته لازمه ده چې په چاپېريال کې په ناوړه توگه لاسوهنه ونه کړو خو په معقوله او مسلکي ډول په چاپېريال کې لاسوهنه بې گټې نه ده.

همدارنگه موږ ته لازمه ده چې موږ د استوگني چاپېريال پاک وساتو او له ډول، ډول مرضونو څخه ځانونه وساتو.

۱- زده کو ونکی دی متن په چوپه خوله ولولئ او بیا دی لاندې پوښتنې ځواب کړئ:

- د چاپیریال مهم توکي کوم دي؟
- د چاپیریال د توکو ترمنځ څه ډول اړیکې دي؟
- که ځنګلونډه ووهل شي څه زیانونډه رامنځته کېږي؟
- له طبیعي موادو څخه څه ډول گټه اخیستل په کار ده؟
- ۲- څو زده کوونکي دي په وار سره د استوګني د چاپیریال د پاکۍ په اړه خبرې وکړي.

۳- څو زده کوونکي دي چاپیریال ته د ورپېښو خطرونو په اړه خبرې وکړي.

۴- چاپیریال څنګه پاک وساتو؟ زده کوونکي دي په دې اړه یو پراګراف ولیکي او په ټولګي کې دي یې واوروي.

۵- د طبیعت د اجزاو ترمنځ یو تعادل موجود دی دا خبره دي زده کوونکي وڅېړي او بحث دي پرې وکړي.

۶- مور د چاپیریال په وړاندې څه مسټرولیتونه لرو؟

۷- زده کوونکي دي په وار سره په لاندینيو موضوعاتو باندې خبرې وکړي خپل کور، کوڅه، ښوونځی او ښار څنګه پاک وساتو؟

زده کوونکي دي د خپل ښار د چاپیریال په اړه په کور کې یوه لیکنه وکړي چې زموږ د کلي یا ښار چاپیریال څه ډول دی؟ بله ورځ دي یې په ټولګي کې واوروي.

د هوتکو ادبي دربار

د د و لسمې هجري پېړۍ د د وېمې لسيزې په پای کې په کندهار کې گرگین د صفوي

حکومت استازی حکمران و. داسې ظلمونه او ناروايې يې کولې چې ددغې سيمې ټول

خلک يې له ظلمه نارامه وو. تاسې په تېرو ټولگيو کې لوستي چې ميرويس نيکه خپل

خلاک پر خان راټول کړل او د کوکران او مانجې له جرگو وروسته يې د گرگین پر ضد ملي

قيام وکړ او په (۱۱۹۹هـ ق) کال يې کندهار دده له ظلمه خلاص کړ.

د ميرويس له مړينې وروسته دده زوی شاه محمود پاچا شو. کله چې شاه محمود

اصفهان ونيو نو پخپله په اصفهان کې پاتې شو او په کندهار کې يې خپل ورو شاه حسين

پاچا کړ. د هوتکو د دولت حدود له ملتان څخه پيل او د اوسني ايران د دجلې تر سيند

پورې رسېده. نيزه جات اوسنی بلوچستان، غزني، کندهار، گومل، هرات هم د دورې په

حکمرانۍ کې وو. شاه حسين چې پخپله يو فرهنگيالي کورنی، ته منسوب و او له ژبې

او ادب سره يې زياته علاقه وه نو فرهنگي کارونو ته يې خپله زياته پاملرنه و اړوله. په دې

لوست کې د شاه حسين په وخت کې تاسې ته د فرهنگي کارونو په اړه لنډې خبرې لرو.

— شاه حسين هوتک خپلې ژبې او ادب ته کوم کارونه کړي دي؟

— د ميرويس خان هوتک په کورنۍ کې کوم شاعران پېژنئ؟

د هوتکو د پاچاهۍ په دوران کې ډېر پښتانه شاعران او اديبان پالل شوي او روزل شوي دي.

د هوتکو کورنۍ د علم او پښتو ژبې او ادب د پاللو لپاره ډېر خدمتونه کړي دي. حاجي ميرويس خان هم د پښتو ژبې او ادب سره ډېره مينه درلوده. د رحمان بابا اشعار به يې لوستل او زياته عقیده يې ورته لرله.

په سختو حالاتو کې به يې د رحمان بابا ديوان ته مخه کوله. سيدال خان ناصر، ملا پير محمد، بابو جان بابي، داود خان او ملا نور محمد دده د دربار عالمان وو.

شاه حسين هوتک پخپله يوې ملي او فرهنگي کورنۍ ته منسوب و. د ميرويس نيکه مور نازو انا پخپله د پښتو ژبې ښه شاعره وه چې د شعرونو ديوان يې دوه زره بيته درلودل خو مور ته يې يوه څلوريزه پاڼې ده.

سحرگه وه د نرگس لښمه لاندۀ
خاشکي خاشکي يې له سترگو خښېده
ما ويل څه دي کښلی گله ولي ژارې
ده ويل ژوند مې دی يوه خوله خښېده
د ميرويس نيکه په اولادونو کې دده يو زوی شاه حسين او يوه لور زرينه د پښتو ژبې شاعران وو. د زينب يوه مړينه چې د خپل ورور شاه محمود هوتک په مړينه يې وېلې مور ته راپاڼې ده:

بنخ سو چې ورور تېر له دنيا سونا
کندهار واړه په ژرا سونا
دا روڼ جهان راته تورتېم دی نا
زړه د بېلتون په تبخ کرم دی نا
هوتک غمچن په دي ماتم دی نا
د پاچاهۍ تاج مو برهم دی نا
چې شاه محمود تېر له دنيا سونا
کندهار واړه په ژرا سونا

دغه مړينه ناسې په تېرو ټولگيو کې لوستلې ده شاه حسين چې کله پاچا شو نو د

هو ٽڪيانو دولت يي ترگو مله او کو ٻئي پوري پراخه ڪر. دی يو عادل او مدبر پاچا و. دربار بي له عالمانو، شاعرانو او فاضلاتو ڊک و. پخيله د پڻيتو ٿي شاعر و. محمد هوتک د ٻئي خزاني ڪتاب په ۱۲۱ھ ق. ڪي دده په سپارڻيمته تاليف ڪر او د پڻيتو د لرغونو شاعرانو شعرونه بي پکي خوندي ڪرل. ٻئي خزاني د شاه حسين يوه غزله خوندي ڪري چي خو پڻيتونه بي په دي ڊول دي:

بيلتانه دي د غمو په چپاو چور ڪرم په تيارو ڪي د هجران بي له تا دور ڪرم
بيلتانه دي هسي او ٻنڪي راڅيري ڪري ستا د فڪر په گرداب ڪي تل عبور ڪرم
د فراق پري مي ڪښنود و مري ته په جهان ڪي بي رسوا لکه منصور ڪرم
په وصال دي هم ناساد يممه دليري د بيلتون فڪر په زره ڪي ناصبور ڪرم
د بيو غشي مي وخور په ځيگر ڪي غمزانو په غمزو مهجور ڪرم

خلق ياد زما د عشق په ليونو ڪا

زه حسين محبت هسي مشهور ڪرم

د هوتکو له کورني سربره نور شاعران هم په دغه وخت ڪي وو چي شعرونه بي ويل. په دغه وخت ڪي د پڻيتو ادبياتو د ودي لپاره ښه زمينه برابره وه. شاه حسين پاچا به په خپل دربار ڪي عالمان او شاعران پال، دوی به بي په انعامونو او جوايزو لمانخل. د تاريخ په ماني ڪي بي د ادبي دربار بنسٽ ڪښنود. د ڪندهار په پاچاهي ارگ ڪي چي د تاريخ ماني بي بلله په اوني ڪي به يو حل په شاهي ڪتابتون ڪي دا ادبي دربار جو ڀرند. پخيله پاچا او نور و شاعرانو به پکي گڊون ڪاوه. محمد هوتک به ددي دربار د مڻشي په توگه هم حاضر و. پڻيتو حماسي هم په دغه وخت ڪي په منظم او بشپړ ڊول رامنځته شوي. حماسه د ادبياتو يو موضوعي ڊول دی چي په دي ڊول ڪي جنگي مسائل په حکايتي او داستاني ڊول بيانيري. په حماسه ڪي کله کله د رزم د خبرو ترڅنگه د بزم خبري هم څرگنديري. حماسه کېدای شي په نظم ڪي وي او يا هم په نثر ڪي وي. هغه اشعار چي جنگي او رزمي خبري پکي راڅلي وي او داستاني شکل ونه لري په حماسو ڪي نه حسابيري.

حماسي په دوي دو له دي: تاريخي حماسي، عشقي حماسي او مذهبي حماسي. په پښتو کې د حماسو ليکل د هوتکو د پاچاهي په دوران کې پيل شوي دي. په دغه دوران کې ډېره مهمه حماسه د ريدي خان مومند نظم کړې (محمود نامه) ده، په دې حماسه کې د ميرويس نيکه او شاه محمود هوتک د جنگونو کيسې راغلي دي. دا کتاب ريدي خان مومند تر (۱۱۳۶ هـ.ق.) وروسته په خواره نظم کښلی دی او شاه حسين ورته زر طلاوي د انعام په توگه ورکړي دي.

د ريدي خان مومند د حماسې بشپړ متن په لاس کې نشته. يوازي د گرگين د وژلو کيسه يې پتې خزاني تر موره رارسولې ده. ددې وخت بله حماسه (جگړه د محمود افغان او نيول د اصفهان) ده. ددې حماسې ليکوال محمد امين سرپرېکړی نو مېرېي. محمد امين په (۱۱۳۵ هـ.ق.) کال له شاه محمود هوتک سره د اصفهان د نيولو په جگړه کې شامل و. په دې حماسه کې د اصفهان د نيولو د جگړې ټوله کيسه راغلي ده.

د هوتکو په دوران پورې اړوند دريمه حماسه (قصه د برېښنا يا خدی) ده چې د محمد امين سرپرېکړي د زوی حافظ نور محمد ده.

دا حماسه په خواره نثر کې ليکل شوي ده. د هوتکو په دربار پورې نور ترلي يو شمېر شاعران و چې دلته يې په لنډيز يادونه کوو.

داود هوتک د قادر خان هوتک زوی د ميرويس نيکه د لښکرو مشر و. په (۱۱۳۶ هـ.ق.) کې وفات شوی دی. شعرونه يې ويل او د تجنيس په صنعت کې لوی لاس درلود. په پټه خزانه کې يې دوي رباعيانې راغلي دي چې يوه يې په دې ډول ده:

چې د چا په زړه کې اور د مينې بل سي په ورل يې لمسي گډې حال يې بل سي
او رد مينې کله مري د زړه له مينې د ورل مينه که تل د زړه په تل سي

ددغه دربار بل شاعر ملا محمد يونس توخي د ملا محمد اکبر زوی دی. د شاه حسين پاچا په وخت کې د کندهار د جامع جومات امام و. د شاه حسين په دربار کې بل عالم ملا زعفران تره کی و چې په طب او حکمت کې يې د (گلداسته زعفراني) په نامه يو کتاب ليکلی دی. دی د پښتو ډېر ښه شاعر و. کله چې د شال او ژوب سيمې فتحي شوي نو

شاه حسين پاچا ته يې دغه زيری په دې ډول وکړ:
د حسين بادشاه د بخت ننداره گورئ چې يې فتح په لښکرو بروب و شال کا
چې دا زيری يې راوړی دی حضور ته نو زعفران انعام پر سر زعفراني شال کا
شاه حسين پاچا ددې شعر په اورېدلو سره ډېر ژر زعفراني شال ورکړ او په مجلس کې
يې ټول حاضرین په يو يو زعفراني شال و نمانځل.

بابو جان بابي د کرم خان زوی چې د کلات حاکم و او د اصفهان په جنگونو کې د شاه
محمود هوتک ملگری و ددغه ادبي دربار بل شاعر و چې د پښتو ملي نکل (شها او
گلان) يې په پښتو نظم کړ چې دوه بيته يې په دې ډول دي:

عشق يو هسي توربالی دی چې پر هر خای يې بری دی
د عشق او ر هسي سوزان دی چې سسوځلی يې جهان دی

ددغه ادبي دربار بل غړی ستر سپه سالار شاعر سيدال خان ناصر و چې د هوتکو د
پاچاهی په ټوله دوره کې د لښکرو مشر و. په ټولو جنگونو کې يې برخه درلوده او د
نادر افشار په وړاندې د گندهار په دفاع کې په مېړانه وجنگېده.

سيدال خان ناصر د نادر افشار په امر روڼد کړای شو او پاتې عمر يې تر مړينې پورې
د کابل په شکر دره کې تېر کړ. د شکر درې د سپاه سنگ په هديره کې دفن دی. پټې خزانې
دده يوه ټيکلي بدله خوندي کړې ده چې د سر بيتونه يې ددې:

يار ماله هسي گران سو رابړ تر ټول جهان سو
نور نه وينم په سترگو جهان ټول راته جانان سو

ملا نور محمد غلجی د ملا يار محمد توحی زوی د هوتکو د کورنۍ د ښځو او نجونو
استاد او لوی عالم و. يو کتاب يې د نافع المسلمين په نامه ليکلی دی. دغه کتاب په کابل
کې چاپ شوی دی. يو مخمس يې چې پټې خزانې راوړی دی په دې ډول پيلېږي:
ته مؤمن ژوندی په دين يې زما ياره ته ژړا فرياد کوه په څوکو کاره
استغفار توبه کوه د ځان د پاره ته هم ځان ساته پناه غواړه له ناره
بیداري کړه په سهار زما دلداره

بهادر خان د شاه حسين د لښکرو لوی سالار و. د شال او بروب فتح دده په لاس

شوي. شاه حسين به ده ته د وروړ خطاب کاوه. بهادر خان هم د پښتو شاعر و. يوه بدله
بې پټې خزانې ثبت کړې ده.

بېلتون دې زور دی تر لېمو مي سهار نم خاڅي
لکه شبنم خاڅي
دا سره ياقوت مي په لمن کې ستا په غم خاڅي
په غم الم خاڅي
گوره لیلی باران د اوښو ستا په چم خاڅي
څنگه پر چم خاڅي

د هوتکو د ادبي دربار بله مشهوره څېره محمد هوتک د داود خان زوی دی. د هوتکو
د دربار منشي او کاتب و. د شاه حسين په هڅو نه يې د پښتنو شاعرانو ټاکنه (پټه خزانه)
ولیکله. بل کتاب يې د خلاصه الطب په نامه وليکو چې پاچا ورته سل طلاوي انعام
ورکړي. يو بل کتاب يې د خلاصه الفصاحت په نامه هم ليکلی و. محمد هوتک د هوتکو
د پاچاهۍ له سقوط نه وروسته د کلات سيوري ته راغی. هلته يې کاربز و واهه او کلی
بې جوړ کړ. په پټه خزانه کې يې د شعرونو نمونې راغلي دي. د يوې غزلې مطلع يې
داوه:

ساقې پاڅه د سرو ميو ډک يو جام را ستا له غمه نا ارام يمه ارام را
بې له ميو د بهار نندارې څه کړم پسرلی سو د خوښۍ بڼه پيغام را
د بېلتون په تاريخ کې مې زړه شين سو زيا لمر د جان د ميو په ظلام را
ناکاميو د دنيا مي کام را تريخ کا چې مې خوږ کا کام ترخه و ما ناکام را
نه نشاط سته نه مستي سته نه زندي سته چې سم زند هغه اوبه علی الدوام را
په اوبو مي سوږ زړگی لږ څه راتو د کا محمد ته د اور ډک يو هسي جام را

پير محمد مياجي چې د پير افغان په لقب ستايل شوی و. دی هم د هوتکو د دورې
عالم او شاعر و. دوه کتابونه يې ليکلي چې يو يې د (افضل الطریق) په نامه د اخلاقو
او عقايدو په بيان کې ليکلی دی. بل کتاب يې د (القریض في رد الرافض) په نامه دی.

د پير محمد د شعر نمونه هم په پټه خزانه کې راغلي ده. بل شاعر نصر الدين خان اندر دی چې د (پلار و بلي) په نامه يې يو کتاب په پښتو نثر کې ليکلی دی. په پټه خزانه کې يې نمونه راغلي ده:

د خوار عاشق ژړا مدام وي دا څه کار دی نا
که وي په پټه خوله، همدغه يې گفتار دی نا
د خوار عاشق مدعا داده که ژړا کې نا
چې ورنښکاره خپله زبا مخ دلړيا کې نا
په خپل وصال که يې خوشحاله محبويا کې نا
بل څه نه غواړي همدغه اميدوار دی نا

د متن لنډيز:

د هوتکو د پاچاهۍ دوران (۱۱۱۹ - ۱۱۵۰ هـ.ق) د پښتو ادبياتو د منځنۍ دورې يو غوره پړاو دی. په دغه دوره کې ادبي دربار ايجاد شو. عالمان او شاعران راټول شول. عالمان او شاعران به په انعامونو نمانځل کېدل. تحريري حماسي اثار په همدغه مهال کې رامنځته شول. تاريخي بشپړې حماسې او عشقي حماسي ددغه دوران لاسته راوړنې دي. ددې دوران نمونې د ولسي ادب ډبرې ښکلي نمونې دي. ددغه دوران د اثارو روحيه هېواد پالنه ده. د هنري ارزښتونو له پلوه ددغه دوران شعرونه په لوړه سطحه کې نه دي.

په دې دوران کې له نظم سرسېره نثري کتابونه هم کښل شوي دي. لکه پټه خزانه، جگړه د محمود افغان او نېول د اصفهان او ځينې کيسې او نکلونه چې د پښتو د نثر په تاريخ کې خاص ځای لري.

ددغه وخت بله مهمه حماسه د ريدي خان مومند نظم کړې (محمود نامه) ده. قصه د بربښنا يا خدی عشقي حماسه ده چې په نثر ليکل شوې ده. د هوتکو په شاهي کورنۍ کې ښځو هم شاعري کوله. د هوتکو د پاچاهۍ په وخت کې په لسگونو نور شاعران او عالمان هم و چې له دغه دربار نه لرې و او ادبي هستونې يې کولې.

- ۱- زده کو ونکی دی متن په چوپه خوله و لولې او لاندې پوښتنې دې ځواب کړې:
 - میر ویس نیکه په څه ډول هېواد له پرديو اشغلاگر و څخه خلاص کړ؟
 - ادبي دربار د چا په وخت کې جوړ شو او څه کارونه یې سرته رسول؟
 - د ادبي دربار کوم عالمان او شاعران پېژنئ نومونه یې واخلئ؟
 - د هوتکو په کورنۍ کې کومې ښځې شاعرانې پېژنئ؟

۲- زده کو ونکی دې ددغه دوران مهم ادبي کارونه په یو پراگراف کې ولیکي او بیا دې یې په ټولګي کې واوروي.

۳- څو زده کو ونکی دې د هوتکیانو هغه خدمتونه په شفاهي ډول و رايي چي ژبي او ادب ته یې کړي دي.

۴- زده کو ونکی دې په دوو ډلو و وېشل شي. یوه ډله دې ددغه وخت د شاعرانو نومونه واخلې او بله ډله دې ددغه وخت د کتابونو نومونه و رايي.

۵- د هوتکو د پاچاهۍ په وخت کې کومې حماسې د کومو شاعرانو له خوا را منځته شوي نومونه یې واخلئ.

زده کو ونکی دې په کور کې متن په غور سره و لولې او بیا دې د هوتکو د پاچاهۍ د وخت مهم ادبي کارونه یې دوه مخونو کې ولیکي او په بله ورځ دې یې په پښتو درسي ساعت کې ولولې.

د ماین خطر ونه

- افغانستان د نړۍ له هغو هېوادونو څخه دی چې زیات ماینونه او ناچاودې توکي پکې موجود دي، په افغانستان کې اوږد مهاله جگړه تېره شوې او د جگړې په دوران کې له مختلفو ماینونو څخه کار اخیستل شوی دی. څومره چې ماینونه زیات کارول شوي، هماغومره د ماین د قربانیانو شمېره هم زیاته ده. اوس هم ډېر ماینونه ترخاورو لاندې دي او په هره میاشت کې له پنځوسو څخه زیات کسان د ماین قرباني کېږي.
- ماینونه هغه چاودېدونکي توکي دي چې له لرگيو، او سپني او پلاستیک څخه جوړ او دننه یې ناچاودې توکي ځای پر ځای شوي وي. دا وسله هغه وخت چوي چې د انسان لاس یا پښه ورسره ولگي. دغه چاودېدنه د انسان د ټپي کېدو او یا مړینې سبب کېږي. مختلف دولونه او شکونه لري چې د انسانانو او لېږدېدونکو وسیلو د له منځه وړلو لپاره ترې کار اخیستل کېږي.

• که تاسې له ماین سره مخامخ شئ نو څه باید وکړئ؟

• که په یو ځای کې څوک په ماین والوږي نو تاسې باید څه وکړئ؟

ماینونه او ناچاوهی توکی په هر ځای کې پیدا کېدای شي . ماینونه د ځانګړو سیمو د ساتنې لپاره لکه نظامي پوسټو ته د تلو د مخنیوي لپاره او یا د دار او وحشت د رامنځته کولو لپاره کارول کېږي.

د جګړو په اوږدو کې زموږ په هېواد کې ډول، ډول وسلې استعمال شوي دي چې یو له دغو څخه ماین او ناچاوهی توکی دي. د ماینونو پېژندل سخت کار دی، ځکه چې زیات ماینونه په ځمکه کې ښخ شوي دي.

د ناچاوهی توکو پېژندنه د مرده ستونزمنه نه ده ځکه چې ناچاوهی توکی د ځمکې پر سر پراته وي، په دې توګه امکان لري چې یو وخت تاسې د ماین پر سیمه ورسېدلی شئ. که چېرې داسې پېښه شوه، نو تاسې باید و اړخپلنه شئ او یو خوا بلې خوا ته ونه تښتئ. په دغه وخت کې باید دا لاندې لارښوونې عملي کړئ او تل یې په نظر کې ولرئ:

- په خپل ځای ودرېږئ.

- نورو خلکو ته و وایست چې حرکت ونه کړي ځکه چې دا سیمه خطرناکه ده.
- له هغه کس یا کسانو څخه چې په خوندي ساحه کې موقعیت لري، مرسته وغواړئ چې هغوی د ماین پاکۍ دفتر یا سیمه ییزو مقاماتو (پولیسو، سپین بڼو، مشرانو...) ته خبر ورکړي.

- د مرستې تر رسېدو پورې باید صبر وکړئ، له خپل ځای نه ونه خوځېږئ. همدارنګه که چېرې په کوم ځای کې د ماین پېښه رامنځته کېږي او تاسې د ماین قرباني وینئ نو هڅه وکړئ چې قرباني ته نژدې نه شئ، ځکه ددې امکان شته چې د یو قرباني پر ځای دوه تنه قرباني شي.

- کله چې له داسې پېښې سره مخامخ کېږئ نو لاندې لارښوونو ته پاملرنه وکړئ:

- هېڅکله د خطر سیمې ته د ننوتلو کوښښ مه کوئ، ځکه ستاسې ننوتل دي سیمې ته د نورو چاودنو سبب کېږي. تاسو او قرباني ته نور زیان رسېدلی شي. دا مو باید په یاد وي چې په کومه سیمه کې چې د یو ماین پېښه رامنځته کېږي هلته د نورو

ماینونو د شتون احتمال هم شته.

- قرباني يا د ماین تپي ته داو وركړی، له هغه سره خبري وكری چي دده روحي حالت بيخي خراب نه شي.

- د مسلکي مرستو لپاره ماین پاكانو، پوليسو، كلنيكونو او روغتونونو ته خبر وركړی چي د ماین له تپي سره لازمه مرسته وكړي.

- تر هغه چي مسلکي مرسته نه وي ترلاسه شوي د خطر سيمي ته مه داخلېږی، له قرباني سره خبري وكری او هغه ته وړايست چي له خپل ځای څخه ونه بنورېږي. هېڅكله كوم شی د هغه پر لور مه غورځوی.

- که چيرې يې له بدن څخه وينه بهيرې مشوره وركړی چي د وينې بهېدل د لاس، پټكي او يا دستمال په واسطه بند كړي.

په دې توگه لازمه ده چي زده كوونكي دغه معلومات له خپلو خپلوانو او دوستانو سره هم شريك كړي چي هغوی هم د ماین له خطر ونو څخه په امن كي پاتې شي.

همدارنگه لازمه ده چي د ماین لرونكو او ناچاودو توکو سيمي چي د ماین پاكانو له خوا په سره رنگ نښه شوي دي هلته داخل نه شي، ځكه په سره رنگ نښه شوي تيرې دا معنا لري چي دلته ماینونه شته. كه كوم ځای په سپين رنگه تيرو نښه شوي وي نو دا معنا لري چي دغه ځای د ماین پاكانو په واسطه له ماینونو څخه پاك شوی دی. همدارنگه په ابي رنگ نښه شوي تيرې د هغه ځای څرگندونه كوي چي دلته ناچاودې توکي شته. دلته هم بايد د ننوتلو څخه مخنيوی و شي.

د سفر په وخت كي بايد په شاوړو لارو تگ ونه شي ځكه هغه لاري چي تگ رانگ پرې نه كېږي هم ددې معنا لري چي دلته ماینونه شته.

كه چيرې د سفر په وخت كي ياست او نه پوهېږی چي په كومه لاره لار شی نو د محل له خلكو نه پوښتنه وكړی او كومه لاره چي هغوی درته ښايي په هغه لاره لار شی. زړې كالاگاني او هم هغه سيمي چي جگړه پكې تېره شوي وي لكه پخواني نظامي مورچي او يا هغه ځايونه چي په اغزي لرونكو سيمونو پوښل شوي، هلته مه داخلېږی، ځكه چي

دلته د ماینونو خطر شته.

ماشو مان پوره کړئ چې د اوسپني پوتقي او د وسلو خو لونه ټول نه کړي ځکه چې په دې کې ناچا ودي توکي وي او د ژوند په بیهه یې تمامېږي.

ماینونه مختلف شکونه لري، که تاسې له یو نا اشنا شي سره مخامخ کېږئ لاس مه وروړئ خپل مشران یا چارواکي او یا د ماین پاکانو ډلي ته خبر ورکړئ.

ماین پټ دېمن دی دوست او دېمن نه پېژني، کو پېښ وکړئ چې د ماین له خطر ونړو څخه ځانونه و ژغورئ.

د متن لنډيز:

زهوړه هېواد په تېرو دېرش کلنو جگړو کې له ماینونو څخه ډک شوی دی. د اړوندو موسسو له خوا دغه ماینونه ایستل شوي او څه یې شننل شوي دي خو اوس هم تر ځمکې لاندې ډېر ماینونه پښخ دي چې مرگ او ژوبلې رامنځته کوي. که چېرې تاسې د ماین پر سیمه ورتاړ شئ، نو پر خپل ځای ودرېږئ او د سیمې له خلکو څخه مرسته وغواړئ چې ماین پاکانو ته خبر ورکړي.

د هغې سیمې پولیس راخبر کړي، د مرستې تر رارسېدو پورې باید پر خپل ځای ولاړ و اوسئ او مه پټوږېږئ. کله چې د مرستې ټیم راو رسېد، د هغو په لارښوونو باندې عمل وکړئ. داسې سیمې چې د ماین له کبله شکمنې وي، هلته مه داخلېږئ او یا د سیمې له اصلي اوسېدونکو څخه ددغه ځای په هکله پوښتنه وکړئ.

که چېرې د ماین یوه پېښه رامنځته کېږي او یو څوک د ماین په واسطه پټي یا وژل کېږي، هلته مه ورځئ. په دغه وخت کې هم باید د ماین پاکانو ټیم ته خبر ورکړئ. که چېرې تاسې وغواړئ چې د ماین پټي ته ورتوږي شئ، نو په حقیقت کې له هغه سره مرسته نه کوئ، بلکې د خپل ځان او د هغه ژوند له نور خطر سره مخامخ کوئ، ځکه چې په کوم ځای کې یو ماین انفجار کوي، هلته کېدای شي نور ماینونه هم وي او ستاسو په ورتگ سره نورې چاودنې رامنځته شي. غوره به دا وي چې له پټي سره

خبرې وکړې، هغه ته ډاډه ورکړې او ژر تر ژره د ماین پاکانو ډله راخبره کړې. زده کوونکو ته لازمه ده چې هیڅ یو نا اشنا شي ته لاس ور نه وړي، ځکه کېدای شي هغه ماین وي او ستاسې ژوند له خطر سره مخامخ کړي. همدارنگه زده کوونکو ته لازمه ده چې د ماین په اړه معلومات له خپلو نورو دوستانو سره هم شریک کړي چې د ماین له خطر څخه وژغورل شي.

۱- زده کوونکي دې متن په وار سره په لور غږ ولولي او بیا دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه وایي:

- ماین څه ته وايي؟
- که چېرې ماین ورښئ نو څه باید وکړئ؟
- که چېرې په کوم ځای کې ماین انفجار وکړي نو موږ ته څه کول په کار دي؟
- که په کومه نا اشنا سیمه وربرابره شئ نو هلته باید څه وکړئ؟
- ۲- که چېرې تاسې د ماین او یا ناچاودو توکو له قرباني سره مخامخ کېږئ نو څه ډول غیرگون ښکاره کوئ؟

- آیا تاسو د مرستې لپاره د ماین سیمې ته ننوځئ؟
- آیا تاسې د ماین قرباني همداسې پرېږدئ او خپله تښتئ؟
- آیا تاسې ښه گټه چې قرباني ته د مرستې لپاره څه شی ورگوزار کوئ او که همداسې یې پرېږدئ او که د ماین پاکانو ټیم ته به خبر ورکوئ؟
- ۳- زده کوونکي دې د مسلکي مرستو او غیر مسلکي مرستو په هکله نیم مخ لیکنه وکړي او بیا دې یې په ټولگي کې واوروي. ښوونکي دې د زده کوونکو نیمگړتیا وي سمې کړي.

۴- زده کو و نکی دی د ماین د دولونو او د ماین د ساحو په هکله په وار سره خبرې وکړي.

۵- که چېرې له م نا اشنا شي سره مخامخ شي نو باید څه وکړی؟

الف: رااوچت یې کړی؟

ب: په پښه یې ووهی؟

ج: په تیره یې وولی؟

د: ماین پاکانو ته خبر ورکړی؟

زده کو و نکی دی په خپله سیمه کې د ماین د هغه قرباني په هکله یوه کیسه ولیکي چې دوی یې پیژني، او په بله ورځ دی په درسي ساعت کې ولولي.

اصطلاحات او معاوري

- معاوره څه ته وايي؟
- معاوره له مثل سره څه توپير لري؟
- معاوره هم لکه د مثل په څېر د شفاهي ادبياتو يوه مهمه برخه ده چې د خبر و ابرو په وخت کې يې ويونکي د خپل مقصد لپاره استعمالوي. اصطلاحات او متلونه که له يوه پلوه د يوې ژبې غنا څرگندوي، نو له بل پلوه ژبه ښکلي کوي. تاسې په تېرو ټولگيو کې د مثل په اړه معلومات ترلاسه کړي دي. په دې لوست کې به د معاوري يا اصطلاح په هکله معلومات ترلاسه کړئ.

اصطلاحات او محاورې هغه تعبيرونه دي چې هر ملت يې د خپل ژوند چاپيريال، عنعناتو، اخلاقو، دود دستور او روحياتو پخپله ژبه کې خلق کوي او د خپلو مقاصدو د اظهار لپاره يې استعاره کوي. د محاورې په ويلو سره د اوريدونکي فکر ډېر ژر اصل مقصد ته رسېږي، پرته له دې چې ويونکي خپل مقصد په عبارت ووايي. اصطلاحات او محاورې د ژبې او ادب او د ورځنيو خبرو اترو يوه قوي برخه ده چې د ژبې معنوي لطافت او خوند زياتوي. محاوره د کلماتو داسې يوه مجموعه ده چې په خبرو اترو کې د حقيقي معنا پر ځای په مجازي معنا کې استعمالېږي لکه د سترگو تور يعني ډېر خوږ او گران.

محاوره په لغت کې خبرو اترو ته وايي او په اصطلاح کې د ويونکو د ورځنيو خبرو اترو يا د اسلوب د بيان نوم دی. محاوره په دوو کلمو يا له دوو نه په زياتو کلمو کې وي. محاورې د يو قام، مزاج، طبيعت، دود دستور، کړو وړو، ذهن او فکر عکاسي وي. که څوک د يو قوم مطالعه غواړي نو ضرور ده چې ددغه قام د ادب د مطالعې تر څنگه محاورې او متلونه هم مطالعه کړي.

متل هم لکه د محاورې په شان د حقيقي معنا پر ځای د مجازي معنا په توگه د استعارې او کنايې په ډول استعمالېږي، لکه: څنگل د زمر و نه خالي نه دی.

متل يو بشپړ عبارت يا بشپړه جمله وي چې مطلب او مفهوم يې هم بشپړ او پوره وي. محاوره د متل برعکس بشپړ عبارت او بشپړه جمله نه وي، بلکې په خبره کې د استعمال په وجه ترې مطلب اخيستل کېږي، لکه په لاندي بېلگو کې:

د متل بېلگه: لمر په گرتنه نه پټېږي. دا يوه بشپړه جمله ده او مطلب يې هم واضح دی.

د محاورې بېلگې: لور په لويه تېره کول، له عقل سره ډزې کول، د زړه وينې خښل، د مرچو په څټه کېناستل، د بوسو لاندي اوبه تېرول. په دغو مثالونو کې وينو چې بشپړې جملې نه دي او مطلب يې هم په ښکاره توگه څرگند نه دی. که دغه محاورې په نورو

عبارتونو کې استعمال شي نو مطلب يې هم واضح کېږي، لکه: زلمی لور په لوتپه تېره کوي. يعنې وخت ضايع کوي. نسيم له عقل سره ډزي کړي دي. يعنې له عقل څخه کار نه اخلي او هر کار په بې عقلي سره کوي. له عزيز سره بحث کول د زړه د وينو څښل دي. يعنې خبرې ته غوږ نه ږدي. خبره نه مني. اکبر نن د مرجو په څپه ناست دی، يعنې ډېر غوسه دی.

تورگل د بوسو لاندې اوبه پيايي، يعنې اصلي خبره نه کوي چل او فريب کوي.

د مثل او محاورې ترمنځ توپير همدا دی چې په مثل کې د کلماتو د بڼې مجموعې مفهوم وي او نورو کلماتو ته ضرورت نه لري.

مثل په خپله جمله او عبارت کې واضح وي. په محاوره کې مفهوم واضح نه وي او د مفهوم د واضح کولو لپاره نورو کلماتو ته اړتيا لري. لکه په دې مثل کې (څه چې کړې هغه به رېښې) مفهوم واضح دی او نورو کلماتو ته اړتيا نه ليدل کېږي، خو په دې محاوره کې (اوبه ورکول) واضح معنا نه لري خو که نور کلمات ورسره يوځای شي نو معنا ورکوي، لکه: احمد خپل ورو ته اوبه ورکړه. يعنې مرسته يې ورسره وکړه. يا لکه: (له خوبې گوتې نيول) دامحاوره ځانته معنا نه لري خو کله چې ورسره نور کلمات يوځای شي نو معنا ورکوي، لکه: ستار وحيد له خوبې گوتې نيولی. يعنې مجبور کړی يې دی.

پا تر لمن لاندې کول چې ځانته معنا نه لري خو که و وايو زليځا ترور خپل لمسبان تر لمن لاندې کړل. نو دا معنا چې د لمسبانو ساتنه او پالنه يې په غاړه واخيستله.

محاوره په ژبه کې يو ځانگړی مقام لري او د ژبې او ادب يوه مهمه پانگه گڼل کېږي. محاورې د سپين بږبو له خولې وتلي دي او د ولس په تهذيب، تمدن او ثقافت باندې رڼا اچوي. محاوره هم لکه د مثل په څېر ډېر خوراډه لري. محاوره هم د مثل په څېر لنډه وي. د مثل غوندې د محاورو ويونکي هم معلوم نه دي او سينه په سينه له يو نسل څخه بل ته لېږدېدلي دي.

مثل او محاوره په پښتو شاعري کې د استعمال ځای لري او کلام بسکلی کوي. په

شعركي فصاحت او بلاغت پيدا كوي او ورځني ژوند ته يې نژدې كوي. په لاندې بيتونو كې د محاورو بېلگې وښئ.

هسې شان مې تر دوه سترگو باران اوري
چې مې سپين شول په ژړا د كسو توري
(معز الله مومند)

وينې سپينې شوي د خلقو لكه او بېكې
خپل اجزا دي له جگړه گريزان هم
كاظم خان شيدا)

د اصطلاحاتو ځينې بېلگې:

- په خوله كې لوبېدل.
- په غوږو وهل.
- او په خړول.
- په سر گرځېدل.
- سترگې درنول.
- سترگې سپينول.
- غاړه اښودل.
- لاس تنگېدل.

د متن لاندې:

محاوره په خبرو اترو كې د حقيقي معنا پر ځاى په مجازي معنا استعمالېږي. محاوره له دوه او يا له دوو څخه له زياتو كلمو جوړه وي. محاوره بشپړ عبارت او بشپړه جمله نه وي، بلكې په خبره كې د استعمال په وجه ترې مطلب اخيستل كېږي.

متل په خپله جمله او عبارت کې واضح وي خو په محاوره او اصطلاح کې مفهوم واضح نه وي. محاوره مفهوم د واضح کولو لپاره نورو کلماتو ته اړتیا پيدا کوي. متل بيا نورو کلماتو ته اړتيا نه لري.

محاوره هم لکه د متل په څېر د يو ولس د ټولنيز ژوند عکاسي کوي. د محاورې ويونکي هم معلوم نه وي او له يو نسل څخه بل ته لېږدېدلي وي. محاوره هم ژبني يوه پاڼگه ده چې ژبه خوندوره کوي. په پښتو شاعري کې هم لکه د متل په څېر محاورې راغلي دي. شعر يې خوږ او روان کړی دی او ورځني ژوند ته يې نژدې کړی دی. محاوره هم لکه د متل په شان په ورځنيو خبرو کې ډېره کارول کېږي.

۱- زده کونکي دې د ښوونکي له لوستلو څخه وروسته د متن يو پراگراف ولولي او مفهوم دې يې پخپلو خبرو کې ووايي.

۲- ښوونکي دې خو زده کونکي په وار سره د تختې مخ ته راوړي او په متن کې راغلي محاورې دې يوه، يوه په تخته وليکي او بيا دې يې په وار سره معنا کړي.

۳- زده کونکي دې له ځانه يوه، يوه محاوره وليکي، د محاورې مقصد دې په گوته کړي او ټولگيو الو ته دې يې په وار سره واوروي.

- ۴- زده کو ونکی دی لاندی پو بنسټې څو اب کړي:
- متل څه ته و ابي ؟
 - محاوره څه ته و ابي ؟
 - د متل او محاورې توپیر څه دی ؟
 - د متل او محاورې استعمال په ژبه کې څه گټې لري ؟

۵- زده کو ونکی دی د لاندې محاورې په اړه خپل نظر په وار سره څرگند کړي.
(په پچه ختل)

۶- زده کو ونکی دی په وار سره یو یو متل له ځانه و و ابي او د متل مقصد او د استعمال ځای دی څرگند کړي.

۷- زده کو ونکی دی د لاندې اصطلاحانو پر مفهوم او مقصد خبرې وکړي او د هرې اصطلاح د استعمال ځای دی څرگند کړي:

- لاس په سر کول
- وینه سپینېدل
- آسمان ته کتل

زده کو ونکی دی په کور کې د کورنۍ د غړو په مرسته پنځه، پنځه محاورې له معنا او مفهوم سره و لیکي او په بله وړخ دی یې په پښتو درسي ساعت کې و لوي.

د رورډيو الي لاملونه

رورډيو الي (اعتیاد) يو پرله پسي مسموميت دی چې د نشه يي توکو له استعمال څخه په بدن کې راپيدا کېږي. رورډيو الي د ځاني او روحي زيانونو سبب کېږي او ټولنيزې ستونزې رامنځته کوي. په نشه يي توکو اخته کېدل او عادت يا د نشه يي توکو سره ځاني او روحي تړاو چې پوپېټوډل يې ستونزمن او ناشونی دی، رورډيو الي بلل کېږي.

په نشه يي توکو عادت کېدل هغه وخت رامنځته کېږي، کله چې څوک په پرله پسي توگه نشه يي توکي استعمال کړي. هغه کسان چې نشه يي توکي کاروي او ورځنۍ عادت يې گرځېدلی وي، دغه کسان د رورډيو کسانو (معتادينو) په نامه يادېږي. له بده مرغه زموږ په گران هېواد کې هم يو شمېر معتادان شته چې څو اټان دي او عمر ونه يې د ۱۸ او ۳۰ کلونو ترمنځ وي. دغه کسان په کورنۍ او ټولنه کې هېڅ عزت نه لري. له ټولني څخه جلاکړی شوي دي او د ټولني د اوزو بار دي. په دې لوست کې به تاسې ولولئ چې رورډيو الي څنگه پيدا کېږي او لاملونه يې څه دي؟

– تاسې کوم نشه يي پېژنئ، وړايئ چې هغه ولې په نشه اخته شوی دی؟

– څنگه وکړو چې له نشو څخه ځان وژغورو؟

روږډيو الی هغه متناوب او پرله پسې مسموميت دی چې د ځينو مخدره توکو کيمياوي او يا مصنوعي ترکيباتو د تدريجي مصرفولو له وجې په مصرف کونکي شخص کې پيدا کېږي. د ځاني او روحي دواړو د زياتونو سبب کېږي. دا روږډيو الی په پايله کې ځانگړې او توپيريزې ستونزې رامنځته کوي.

په بله وينا د يو شخص عادت کېدل او يا له نشه يي توکو سره دده ځاني او روحي تړاو چې ترک کول يې ورته ستونزمن او يا بيخي ناشونی کار وي روږډيو الی (اعتیاد) بلل کېږي.

په نشه يي توکو عادت کېدل هغه وخت منځ ته راځي کله چې روږدی شخص په پرله پسې توگه مخدره مواد لکه: اپين، چرس، هيروين او يا مورفين استعمال کړي او د وخت په تېرېدو سره يې ورته علاقه زياته شي. په تدريجي توگه د مخدره توکو په استعمال کې زياتوالی راو لي.

کله چې د مخدره توکو مصرف کونکی داسې يو حالت ته ورسېږي چې په جبري توگه د نشه يي توکو مصرف ته اړوي نو هغه ته معتاد ويل کېږي.

که څه هم په نشه يي توکو اخته کسان هېڅکله دا نه مني چې هغه دي گواکې معتاد وي، خو دا يو حقيقت دی چې هغه روږدی دی. يو مشهور مثل دی چې ((هېڅ معتاد خپل د اعتیاد لومړی ورځ په ياد نه لري)).

دا يو څرگند حقيقت دی چې هېڅوک دا نه غواړي چې د اعتیاد په لومو کې دې راگير شي او هېڅکله دا اراده هم نه لري چې په مخدره توکو دې اخته شي او خلک دې د يو نشه يي په توگه ياد کړي.

هغه کسان چې معتاد کېږي په لومړي سر کې د يو ازماينيت په توگه نشه يي توکي استعمالوي او يا د ناوړه دوستانو او ملگرو له خوا نه ورته بلنه ورکول کېږي چې په دغسې کوچنۍ تېروتنې سره د نشه يي توکو په لومو کې راگير شي چې بيا ورڅخه د ځان ژغورل مشکل او يا ناشونی وي.

په حقيقت کې همدغه حالت ته روږډيو الی يا اعتیاد ويل کېږي. روږډيو الی هغه يوه

لویه تو لښیزه، روغتیایي او اقتصادي ستونزه ده چې بشري ټولنه یې له یو جدي خطر او تهدید سره مخامخ کړي ده چې د ټولني د وروسته والي، اخلاقي انحطاط او ټولنیز فساد سبب کېږي.

د نشه یي توکو استعمال او پر هغو باندې روږدېدل بېلابېل لاملونه لري، لکه ځانگړي لاملونه، ټولنیز، سیاسي، فرهنگي، اقتصادي، جگړي، مهاجرتونه او داسې نور... ددغو یاد شویو لاملونو په منځ کې دوه لاملونه د انسانانو په روږدېدنه کې خورا زیات اغېزمن دي، چې یوه ډله یي ځانگړي لاملونه دي او بله ډله یي ټولنیز.

ځانگړي لاملونه: ټول هغه اسباب او علتونه چې پخپله په شخص پورې اړه لري او د هغه د معتاد کېدو سبب کېږي، د ځانگړو لاملونو په نامه یادېږي، لکه:

– د څلمیتوب دوره: د نوي ځوانۍ دوره هغه مرحله ده چې د روحي ناوړین سره یوځای پیلېږي او د هر شخص په ژوندانه کې یوه ډېره مهمه دوره بلل کېږي. دغه د زلمیتوب دوره چې له ناوړین سره پیلېږي یو عمده لامل دی چې ځوان په مخدره توکو باندې اخته شي. ځکه چې ځوانان په دغه دوره کې له سالمې روزني څخه بې برخې وي. تل غواړي چې خپلواک و او سي. خپل احساسات بیان کړي، کله ناکله د خپل پلار او مور په وړاندې هم په مخالف دریځ کې درېږي، د هغو د نظریو او خبرو مخالفت کوي.

ددې لپاره چې خپل شتون ثابت کړي، ځینې وختونه د کورنۍ ارزښتونه هم تر پوښتنې لاندې نیسي. همدارنگه د کنجکاوی حس چې ددغې دورې یو ځانگړتیا ده، ددې سبب کېږي چې نوي ځوانان د نشه یي توکو په هکله فکر او کنجکاوي وکړي او دغه کنجکاوي او فکر کول یې د نشه یي توکو تر استعماله ورسوي.

په ځان باور نه درلودل: په ځان باور نه درلودل او ځینې نور شخصي لاملونه له روږدېدووالي سره اړیکې لري. په هره کچه چې د یو شخص اراده کمزوري وي او په ژوند باندې د کنترول لرلو احساس یې غښتلی نه وي، یا په ځان هیڅ باور ونه لري یا پر ځان یې د باور احساس کمزوری وي، نو په هماغه اندازه یې په مخدره توکو باندې د اخته کېدلو خطر زیات وي.

– روحي پرېشانی (ژور څپگان): په نشه باندې د اخته کېدلو یو لامل روحي او

نفسیاتی علتونه دي، لکه ځيگان، ځاني کمزوری او روحي تشویشونه.
دا لامل په سلو کې (۷۰) دی، یا په بله وینا په سلو کې (۷۰) کسان د روحي پریشانی له کبله په نشه یي توکو اخته کېږي.

– د سرپرست نه درلودل: ځینې ځوانان کله ناکله په داسې حالاتو او ځایونو کې ژوند کوي چې که خوښه یې وي او که نه په نشه یي توکو اخته کېږي. له بله پلوه د پالونکي نه درلودل او یا د بېلابېلو لاملونو له کبله کور پرېښودل، په هوټلونو او رستورانونو کې شاگردۍ کول او داسې نور لاملونه سبب کېږي چې د نشه یي توکو په لومو کې ونښلې او ټول ژوند یې قرباني شي.

د مخدره توکو په هکله مثبت لید:
د نشه یي توکو د اخته کېدو (اعتیاد) په لاملونو کې یو ډېر مهم لامل دادی چې ځوان د نشه یي توکو په هکله مثبت لید لري او خو شینانه قضاوت کوي. ځینې روږدي کسان فکر کوي چې گواکې د مخدره توکو استعمال د هغوی جسمي قوه پیاوړې کوي او د ځاني ستړیا په لرې کولو کې اغېزمن دي، روحي سکون او ارامتیا رامنځته کوي. دغه ډول قضاوتونه ددې سبب کېږي چې ناپوهه او بې تجربې کسان نشه یي توکو ته وهڅوي او روږدي شي.

د نشه یي توکو موقت تاثيرات: ټول نشه یي توکي لکه هیر وین، الکول، کوکاین، چرس، اینین او داسې نور په لومړي سر کې یوه غولونکې ارامتیا او خوشحالي رامنځته کوي چې د نشه یي توکو استعمالو ونکې هڅوي چې بیا دغه توکي استعمال کړي او هماغه لومړنی خوند تری واخلې، خو وروسته په سترو بدمرغيو اخته کېږي.
ټولنیز لاملونه: ټول هغه اسباب او علتونه چې په ټولنه او یا کورنۍ کې موجود وي او د روږدېدو سبب کېږي د ټولنیزو لاملونو په نامه یادېږي لکه:

- بې بندو باره کورنۍ.
- د ماشومانو په هکله د میندو او پلرونو بې پروايي.
- د ناوړه او بدو دوستانو لړل.
- په ټولنه کې د قانون او مقرراتو نشتوالی او یا نه تطبیق کېدل.

- د مخدره توکو د خرڅلاو د بازارونو شتون.
- بې کاري او د یو سالم کار نه درلودل.
- د نشه یي توکو د ضررونو د خیرتیا د پروگرامونو نشتوالی.
- ټولنیز محرومیتونه.
- اقتصادي بې وزلي او یا زیاته بې اینه.
- د اسلامي لارښوونو او احکامو څخه بې خبري.
- د مخدره موادو له ضررونو بې خبري په تیره بیا هغه ضررونه چې په اوږده وخت کې راڅرگندېږي.

د متن لنډيز:

په نشه یي توکو باندې اخته کېدل ډېر علتونه لري چې دوه یې خورا مهم دي، ټولنیز عوامل او ځانگړي عوامل. ځانگړي عوامل هغه دي چې پخپله په شخص پورې اړه لري لکه د زلمیتوب دوره، په ځان باور نه لرل، روحي پرېشانی، د پالونکي نه لرل، نشه یي توکو ته په مثبت نظر کتل.

په ټولنیزو عواملو کې د کورنیو انطباق نه درلودل، د مور و پلار بې پروايي، له بدو دوستانو سره راشه درشه، په ټولنه او کورنۍ کې د قانون نشتوالی او یا نه تطبیق کېدل، د نشه یي توکو د خرڅلاو د بازارونو شتون، بې کاري، بې وزلي، د نشه یي توکو پر ضد د پروگرامونو نشتوالی، ټولنیز محرومیتونه، د اسلامي لارښوونو څخه بې خبري، دا ټول هغه عوامل دي چې یو شخص نشه یي توکو ته مخه کوي. په دې توگه مورې ټولو او په تیره ځوانانو ته لازمه ده چې له نشه یي توکو څخه ځانونه لرې وساتي او له نورو سره هم مرسته وکړي چې نشه یي توکو ته مخه نه کړي، ځکه چې نشه په کورنۍ او ټولنه کې د انسان اعتبار ختموي او په ورو، ورو بې د ژوند له بېکلي نعمت څخه هم بې برخې کوي.

۱- یو زده کو ونکی دی وروسته له ښوونکی څخه متن په لور غږ و لولي، نور زده کوونکي دې غږ و نیسي او بیا دې لاندې پوښتنې ځواب کړي:

- اعتیاد څه ته وایي؟
- ولې یو شخص په مخدره موادو اخته کېږي؟
- ټولنیز عوامل کوم دي؟
- ځانگړي عوامل کوم دي؟

۲- زده کوونکي دې د ښوونکو او بدو دوستانو په هکله څو کرښې په کتابچه کې ولیکي او بیا دې په وار سره په ټولگي کې واوړوي.

۳- زده کوونکي دې په وار سره د نښې په ضررونو خبرې وکړي او د خپلې سیمې د یو نښه یي د ژوند حال دې بیان کړي.

۴- زده کوونکي دې په څلورو ډلو و وېشل شي، هره ډله دې پخپلو منځو کې بحث وکړي او د روږدېدنې نور عوامل دې لست کړي، بیا دې د هرې ډلې استازي په ټولگي کې خپل لست و اوړوي.

۵- زده کوونکي دې په وار سره پر دې موضوع (په ځان باور نه درلودل) خبرې کړي او زیانونه دې څرگند کړي.

زده کوونکي دې د زلمیتوب د مرحلې په اړه دوه، دوه مخونه ولیکي چې ځوانان څه مسوولیت لري، ځوان باید څنګه وي او د ټولني د خدمت لپاره څه ډول وروزل شي؟

پښتو لهجې

- موږ خبرې په ژبه کوو. ژبه د پوهولو او راپوهولو یوه وسیله ده چې په توله کې اجتماعي مناسبات رامنځته کوي. لکه څنگه چې په نړۍ کې ژبې ډېرې دي، همدغسې ځینې ژبې د زياتو لهجو لرونکې دي.
- لهجه له ژبې څخه راوتلې او په یو ټاکلي تېراو یا ځانگړي جغرافيايي چاپېريال پورې اړه لري. لهجې د ځینو کلماتو په تلفظ او ویلو کې له اصلي ژبې سره توپیر لري. پښتو ژبه هم یوه لرغونې تاریخي اریایي ژبه ده، چې ډېرې لهجې لري.
- موږ په دې لوست کې د پښتو ژبې په ځینو لهجو بحث کړی دی چې یو له بل سره څه توپیر ونه لري او په کومو ځایونو کې کومې لهجې ویل کېږي.
- لهجه څه ته وايي؟
- پښتو ژبې کومې لهجې لري؟

ژبه يوه ټولنيزه کسبې پديدده ده چې د هغې په واسطه ټولنيز مناسبات رامنځته کېږي. ژبه د څېړونو يو جوړ شوی سيستم دی چې د يوې ډلې له خوا د پوهولو او راپوهولو لپاره کارول کېږي.

په بله وينا ژبه هغه اوازونه دي چې انسانان يې د خپلو افکارو او خيالونو د څرگندولو په غرض تر يو خاص سيستم لاندې د صوتي څېړنو په واسطه له خولې څخه راباسي. کوم برېښونه چې د يوې ژبې لهجې سره بېلوي، هغه ويزگړني، صوتي، گرامري او لکړنکي توپيرونه دي، ځکه ژبه د يو لړ ويزو او اوريزو سمبولونو سيستم دی او هر سمبول زموږ د يوه ذهني انځور ښکارندويي کوي او دا انځورونه په خپل وار د انساني چاپېريال او مهال څيزونه، پېښې او کره وړه را اخلي، نو جوته ده چې دغه انساني چاپېريال، مهالي څيزونه، کره وړه تل په بدلون کې دی او بيا پخپله د وگړو ترمخ فزیکي کلتوري، ټولنيزې او وټه ييزې ځانگړتيا وي يوه جوته بڼه نه شي درلودای.

نو همدغه او وښته د ژبني او ښتني يا په بله وينا د ژبې د رنگارنگي، لامل او سرچينه ده او په يوه ژبه کې دا رنگارنگي د بېلابېلو لهجو معنا لري.

سيمه ييز او قومي وېش، پوهه او ناپوهي، بېاينه، لږ عمر او ډېر عمر، نارښتوب او بېځينه توب او داسې نور لهجوي توپيرونه دي.

ژبه يو سيستم دی کوم ډله ييز توپيرونه چې په دغه سيستم کې ليدل کېږي، هغه لهجه ده. لهجوي اختلافات اجتماعي وي چې د صنف او طبقي په اساس راغلي وي يا ښايي محلي وي چې د جغرافيوې توپيرونو په اساس رامنځته کېږي. کوم گروپي توپير چې په ويلو او غږيز سيستم کې ليدل کېږي، لهجه بلل کېږي. لهجه له اصلي ژبې او سيستم څخه په ځينو کلمو او تلفظونو کې بېله شوي وي. دا بېلتون د قبيلو، سيمو، ښارونو، کليو، بانډو، پوهو او ناپوهو، لوستو او نالوستو ترمخ د خبرو اترو په وخت کې څرگندېږي او د ژبې عمومي جوړښت ساتي.

پښتو ژبه هم د نورو ژبو په څېر په بېلابېلو سيمو کې د ويونکو د شتون له کبله ډېرې لهجې لري چې د ټولو لهجو څېړل او پرده موضح ده. دلته په لنډه توگه د پښتو لهجو په

يو عام وېش باندې خبرې کو و .

د عربي هېوادونو ختيځ پېرزندونکو د پښتو لهجې په دوو لويو ډلو وېشلي دي چې يوه ډله يې لوېديځې لهجې او بله ډله يې ختيځې لهجې دي. دا وېش د دوو تورو (بڼ،ږ) د توپير پر بنسټ شوی دی چې په لوېديځو لهجو کې (ش، ښ) ته نژدې دی او په ختيځو لهجو کې (خ، گ) تلفظ کېږي.

د وروستنيو څېړنو په پايله کې درېمه ډله د مرکزي لهجې په نوم هم وريانه شوه. پښتو لهجې په لومړي سر کې په دوو سترو ډلو اصلي او فرعي وېشل کېږي چې هره ډله يې ځانته دوولونه لري.

اصلي لهجې په درې ډوله دي چې په لنډيز سره ورته اشاره کېږي:

۱_ لوېديځه لهجه: دا لهجه د کندهارۍ لهجې په نوم هم يادېږي. د هېواد په لوېديځو او جنوبي سيمو کې ويل کېږي. په دغه لهجه کې دوه ځانگړي توري (بڼ،ږ) د (ش،ښ) او از ته نژدې تلفظ کېږي او بله مهمه ځانگړتيا يې داده چې په کومکي فعلونو کې د (ش) او از په (س) بدلېږي لکه د (وشو، شوي دي، شته، نشته) کلمې په (وسو، سوي دي، سته، نسته) ويل کېږي.

۲_ مرکزي لهجه: دا لهجه د منځنۍ لهجې په نوم هم يادېږي او د افغانستان په مرکزي سيمو لکه غزني، وردگ، لوگر، پکتيا، پکتيا او نورو کې ويل کېږي.

په دغه لهجه کې د پښتو ځانگړي توري (بڼ،ږ) په خپل اصلي او از تلفظ کېږي او د تلفظ په وخت کې د ښې منځنۍ برخه له پورتنۍ تالو سره نښلي.

۳_ ختيځه لهجه: دا لهجه د ننگرهارۍ لهجې په نوم هم يادېږي. د ننگرهار، مومندو، باجوړ، هشنغر او يوسفزو په سيمو کې ويل کېږي. په دې لهجه کې د (بڼ،ږ) توري د (خ،گ) په څېر ويل کېږي.

فرعي لهجې: فرعي لهجې په پښتو کې زيات دوولونه لري چې ځينې مهم يې په لاندي ډول دي:

۱_ وزيۍ لهجه: وزيۍ لهجه د (بڼ،ږ) تلفظ د لوېديځې لهجې په څېر کوي خو په

ځينو کلمو کې له مرکزي لهجې سره اړیکې او نژدېوالی لري. په وزیرۍ لهجه کې هغه (الف) چې د کلمې په منځ او پای کې راغلی وي په (و) بدلېږي لکه کال، پلار، کابل) په (کول، پلور، کوبل) اړوي او همدارنگه کله چې (و) د کلمې په منځ کې راشي هغه په (ی) بدلوي لکه (مور، لوند، توت) په (میر، لیند، تیت) تلفظ کوي.

۲- د ځنکو لهجه: د ځنکو لهجه د (ن، ب، ږ) په تلفظ کې له لوېدیځې لهجې سره سمون لري خو په لغاتو او اصطلاحاتو کې له ختیځې لهجې سره اړیکې لري.

۳- کاکړۍ لهجه: دا لهجه په ځینو کلمو کې لوېدیځې لهجې او په ځینو کې له مرکزي لهجې سره نژدېوالی لري. مثلاً (څ) د مرکزي لهجې په څېر (ن) تلفظ کوي او ژوند، ژبه، ژمی د (زبه، زوند، زمی) په بڼه اړوي او تلفظ کوي.

۴- د احمدزو لهجه: په دې لهجه کې (څ) په (ز) او په ځینو کلمو کې (ش) په (س) بدلوي لکه ژوند، مشر، میاشت) په (زند، مسر، میاست) تلفظ کوي.

۵- د وردگو لهجه: دا لهجه د اصلي مرکزي لهجې په ډله کې راځي.

۶- د پکتیا لهجه: دا لهجه هم د مرکزي لهجې په کتار کې راځي خو ځینې ځانګړې نښې هم لري، مثلاً ځنډران او ځانځي د (راځه، ځي) پر ځای (راځه، ځي) وايي.

۷- د اپريدو لهجه: دا لهجه په ځینو کلمو کې له مرکزي لهجې سره او په ځینو کې له ختیځې لهجې سره اړیکې او نژدېوالی لري. په دې لهجه کې (ای) په (و) بدلېږي او د (راشه، خورۍ) پر ځای (روشه، خورو) وايي.

۸- د یوسفزو لهجه: دا لهجه په اصلي ختیځه لهجه کې راځي.

۹- د باجوړ لهجه: د ختیځو لهجو په ډله کې ده. په دې لهجه کې (خ، ت) په (گ، خ) بدلېږي. لکه (غوښه، غاښ، تښته) په (گوښه، گاین، څښته) تلفظ کوي.

۱۰- د مومندو لهجه: په ختیځه لهجه کې راځي. په دروند او څیړو سره ویل کېږي.

۱۱- د خوگیانو لهجه: په زياتو کلمو کې له مرکزي لهجې سره اړیکې او نژدېوالی لري خو په ځینو کلمو کې له ختیځې لهجې سره اړیکې پیدا کوي. (و) په (ی) بدلوي لکه

(غوري) غوري او (خولي) ته (خيله) واي.

۱۲_ د شينوارو لهجه: دا هم يو فرعي لهجه ده چې په ځينو کلمو کې زير (کسره) په زور (فتحه) بدلوي لکه (ورمېر) ته (ورمې) واي.

د متن لنډيز:

ژبه هغه اوازونه دي چې انسانان يې د خپلو افکارو د څرگندولو په غرض د يو خاص سيستم لاندې د صوتي غږو په واسطه له خولي څخه راباسي. يا ژبه يوه ټولنيزه پلېده ده چې اجتماعي مناسبات رامنځته کوي او د پوهولو راپوهولو لپاره کارول کېږي.

که ژبه يو سيستم وگڼو نو په دغه سيستم کې ډله ييز توپيرونه د لهجې معنا لري. دا توپيرونه به يا د طبقي او يا يوي ټاکلي جغرافياوي سيمې له کبله وي. لهجه د اصلي ژبې او سيستم څخه د ځينو کلمو په تلفظ کې بېله شوي وي. دا بېلتون د قبيلو، سيمو، ښارونو، کليو، لوستو او نالوستو خلکو ترمنځ د خبرو په وخت کې څرگندېږي.

د پښتو ژبې لهجې په درې ډلو وېشل شوي دي، ختيځه، لويديځه او منځنۍ لهجه چې دا هره ډله ځانته ويونکي او ټاکلی جغرافيايي چاپېريال لري. د پښتو لهجو وېش د (و،ې) د تورو پر بنسټ شوی دی. سربېره پر دغه وېش په پښتو کې ډېرې فرعي لهجې هم شته چې يو څو بېلگې يې په لوست کې ولوستل شوي. همدارنگه معياري ژبه هم له دغو لهجو څخه رامنځته کېږي او بيا د يو هېواد په مطبوعاتو، راډيو، ټلويزيون او نورو خپرونو کې کارول کېږي. د معياري ژبې د ځينو کلماتو په ټاکلو کې پوهان او د ژبې متخصصين سره په يو ځای ليکدود فيصله کوي او هغه بيا په ټولو خپرونو کې کارول کېږي. معياري ژبه د ليکدود سره ډېر تړاو لري چې ټولې علمي او ادبي ليکنې بايد په واحد ليکدود وي او همدارنگه په رسمي ټولنو، کنفرانسونو کې په وينا کې هم مراعات کړي.

د يوي ژبې نورې لهجې د وخت په تېرېدو سره معياري ژبه پياوړې کوي او پخپله لهجې ورو، ورو خپله بڼه له لاسه ورکوي.

۱- زده کو ونکی دی لوست په چوپه خو له و لولې او بیا دی لاندې پوښتنې ځواب کړې:

- ژبه څه ته و ابي؟
- لهجه څه ته و ابي؟
- د پښتو لهجه د کومو تورو په واسطه بېلېږي؟
- په پښتو کې کومې اصلي لهجې پېژنئ؟

۲- زده کو ونکی دی په و ار سره پخپله خوښه د پښتو په یوې لهجه خبرې وکړې.

۳- زده کو ونکی دی د خپلې سیمې د لهجه پېژندنه په څو کرښو کې له مثالونو سره ولیکي او بیا دې خپله لیکنه په ټولگي کې واوروي.

۴- زده کو ونکی دی په و ار سره نظر و رکړي چې د ژبو زده کړه څه گټه لري؟

۵- زده کو ونکی دی په څو ډلو و وېشل شي او په لاندې لهجو کې دې نور مثالونه پیدا کړي.

- په وزبړۍ لهجه کې (الف) په (و) بدلېږي، مثالونه و و اباست؟
 - د احمد زبو په لهجه کې (ژ) په (ز) او (ش) په (س) بدلېږي مثالونه و و اباست؟
 - د څډرانو او ځانځيو په لهجه کې (څ) په (خ) بدلېږي، مثالونه دي و وايي.
 - د باجوړ په لهجه کې (ځ) په (گ) او (ت) په (خ) بدلېږي، مثالونه يې کوم دي؟
 - د ايريدو په لهجه کې (الف) او (ی) په (و) بدلېږي، مثالونه يې کوم دي؟
- یادونه: دا بدلون په ځینو کلماتو کې راځي، نه په ټولو کلماتو کې.

هر زده کو ونکی دې د مثالونو په څېر د خپلې سیمې لس کلمې ولیکي چې لهجوي توپیر پکې څرگند شي.

وينا انګه

اشرف المخلوقات: د مخلوقاتو غوره

اطلس: يو ډول وړبېسېښه توتبه

التماس: هيله، ارزو

الحداد: له دين نه گرځېدل، له خدای ﷻ نه

انكار كول، بې ديني او كفر

انحطاط: خورتيا، تباهي، پستي

الم: درد

او تر: وړخطا، پرېشان

او جاز: خراب، ويجاړ

او زان: ورنه، قالبونه (د شعر لپاره)

ايشار: قرآني

ايو اډونه: هېوادونه

اټك: د اباسين سيند او هم ددي سيند پر

څاره د يو كلي نوم دی.

ابدا: تل، دايم، بېكاره كول

اروايي: روحي

اغراق: د يو چا په اړه ستاينه چې عقل بې

منلی نه شي.

اعتقاد: روږدي توب، عادت

اهل بيت: د پيغمبر ﷺ کورنۍ

اودوم: چاره، علاج

الهام: هغه فکر چې ناڅاپه په ذهن کې پيدا

((الف))

اتل: نابغه، قهرمان، پهلوان

اتلولي: قهرماني

اتغر: اته غرونه، د کلات په جنوب کې يو

ځای دی چې د هوتکيانو حکومتي اداره په

کې وه.

اتوم: د يو کيمياوي عنصر ډبره وړه ذره چې

د هستي پروتونونو او الکترونونو څخه

جوړه وي او پخپله د هماغه عنصر خواص

ولري.

اثر: اغېز

اجرونه: ثوابونه

احتمال: حدس او گومان

اختلاق: خپه كول، د تنفس بندول، د بيان او

فکر د ازادۍ بندول

ارشاد: د سمي لارې بندول

اژدها: بېناملار

استعاره: مجازي بيان د تشبېه پر بنسټ چې

په هغه کې د تشبېه له دوو خواو (مشبېه يا

مشبېه په) حذف شوي وي

استغفار: توبه

اسلوب: لاره، طريقه

((ب))

پادشاه: دیو کار مزد، حقوق

پانگه: زیرمه، سرمایه

پاسوال: ساتونکی، پادشاه

پال: ساتل، روزل

پارکی: د شعر قطعه

پارو: جادوگر، دم‌کونکی

پالات: طرحه، خاگه

پنخولی: تخلیق‌گری، ایجاد‌گری

پیآوری: غنبتلی، قوی

پیژندوی: پیژندل شوی، دنوم او نیشان

خاوند

پلن: قدم، پل، پلی، پیاده

پیشوا: رهبر، مقتدا، رئیس

((ت))

تبلیغ: هغه کار چي بل ته يي رسول غواړي يا

بل ورباندې خبروي

تاب: قدرت، برابري، مقاومت

تاراک: چور، لوتبول

تجهیز: د وسایلو آماده‌کول لکه مری په کفن

کول

تجاهل: ځان په نادانۍ وهل

تحریک: راپارېدل، دیو کار د سرتڼه رسولو

لیاره یا دیو حالت ښکاره کول، بهیر،

غورځنگ، لمسون

کبري

((ب))

باب: معمول، رایج، د کتاب یوه برخه، په باره

کې

بادار: اقا، سورد

بامم: پالم، روزنه

بدرقه: ملگرتیا، مشایعت، په میلمه پسي

شاته تلل

بسپط: ساده او اسان

برهمن: د برهمنی دین لارښود

بری: فتنه، سوبه، کامیابي

بزم: د خوښۍ او مېلمستیا جشن

بصر: نظر، دید

بلاغت: سوچه وینا، روانه وینا، له معنا او

مطلب نه ډکه وینا

بها: قیمت، ارزش

بورده: زوی مری، هغه ښځه چي زوی يي مری

وي

بولي: یادوي

بيت المال: د اسلامي حکومتونو زيرمي لکه

خزانه

باري: د خدای ﷻ نوم، خالق، پيدا کوونکی

بدعت: په دين کي یو نوی شی راوړل.

تورن: تهمني
 تومن: د ايران غير رسمي پولې و احد
 تون: ځای
 تیری: تجاوز
 تيکی: د توري غلاف
 تیتېدونې: تیتېدل، تیتېدونکي
 تحصیل: حاصلول، زده کړه، درس ويل،
 لاسته راوړل
 تریال: تیتېدل، ځغاستل
 تسکین: آرامول، آرام کول
 تقلید: پیروي، پېښې
 تلفیق: د دوه یا څو سیزونو یو له بل سره
 ترتیب ورکول او منظم کول
 تلمیح: په مالګه کول، په شعرونه کې یوې
 مشهورې کیسې ته اشاره کول
 تناسب: مناسب، د یو شي په اجزاو و کې
 هماهنگي
 تمر: مقاومت، د چاپ وړاندې درېدل
 ((ب))

تحول: بدلون
 تحت الثري: د ځمکې تل
 تخيل: خیال
 تداوم: دوامداره، پرله پسې
 تریله: تېښته
 ترله: د تره لور
 ترنم: زمزمه، د شعر ويل، اواز، نغمه
 ترومعی: تیاره
 تشبیه: یو شی د بل شي سره مخې کول چې
 ورته والی ولري
 تعادل: برابري
 تعبير: معنا
 تعبیر ونه: معناګانې
 تقوا: پرهېګاري
 تکامل: وده
 تصدیق: تائیدول، شاهدي ورکول
 تکذيب: دروغ یا ناسم گڼل
 تکفین: مړي ته کفن اغوستل
 تالطف: مهرباني، خوش رفتاري
 تم: درېدل
 تمدن: پرمختګ، ترقي
 تمنا: ارزو، هیله
 تهذيب: پاکېدل او اصلاح کېدل له عیبونو نه
 توازن: برابري
 توبنه: د سفر خوراګه، اذوقه
 تور: تور (رنگ) تهمت، تریدل

((ج))

چپاو : حملہ، هجوم
چوز : تالان، لوٹل، غل، غلا
چشتیہ: یوہ تصوفی طریقہ ده
چم : کلی، کوخه، چل

((ث))

ثنا : دعا، ستائنه، درود، حمد

((ح))

حبيب : دوست، ملاگری
حسرتونه: ارمانونه
حصار: دیوال، قلعہ
حکایت: قصہ، نکل
حکمت: پیرزننه، هو بیساری، پند، خدایي علم
حنفي: د خلو رگونو مذهبونو نه یو مذهب
دی ، ابو حنیفه نعمان بن ثابت ته منسوب
حیرت: حیرانی

((ح))

جاگیر : ځمکه
جبران: د یو تیر بد عمل د تلافی لپاره ښه کار
کول

((خ))

خدايگ : تیر، هغه کلاک لرگی یا ونه ده چي له
هغه نه نيزه، تیر او د اس زین جوړوي
خروش: چینه، کریکه
خالق: ایجاد، پیدا کول، په وجود راوړل، د یو
هنري اثر منځ ته راوړل
خلفت: پیدایښت
خو دیننه: متکبر، مغرور
خونصلی: خان ښوونه زکی، ربا
خول: تاج، افسر، خولی

((خ))

جور: او سنی گرمسیر چي د قندهار په
جنوب غرب کي واقع دی
جزم: محکم، استوار، نه تغیریدونکی
جگي، جگي: هیله کول، کاشکي
جمال: ښکلا، ښایست
جوز: ستم، ظلم کول
جمال: ښکلا، ازلي ښکلا چي د خدای ﷻ
ازلي صفت دی.

((خ))

خواک: توان، قوت

رزم: جنگ، جگړه
 رکاب: فزني حلقه ده چي د اس په زين پورې
 تړلې وي
 رکبۍ: غاب
 زندې: زبرکي، ازادې، بي پروايي، هغه عمل
 يا چار چي د ټولني له دود دستور څخه لرې
 وي.
 رهبر: لارښود، مشر، رهنما
 روحيات: هغه علم چي د روح او ژوند
 څېړنه کوي
 روش: لاره، طريقه
 رومان: يو ډول ناول چي پېښي او د مينې
 داستانونه پکې وي
 رومانتيک: داستاني، تخيلي، افسانوي
 روڼۍ: روڼول
 روښدار: مخور
 ربا: تظاهر، خپل ځان خلکو ته په نیکۍ
 ظاهرول
 رياضت: د نفس د پاکۍ او ښو اخلاقو لپاره د
 زخونو زغمل
 رجا: ويره، اميدواري
 رديف: په يو شعر کې له قافېي وروسته د هم
 وزنه کلمو تکرار، چي معنايي يو ډول وي،
 رديف گڼل کېږي.
 رغبت: ميل، ارزو
 روحي: روح ته اړوند

((۵))

د سالدو وېرمه: د ريگستان نسيم
 دد: دارونکي حيوان
 در: مرغلي
 دريښه: تياره
 درناوی: احترام
 درهمونه: د امارانو پولې واحد، درهم جمع
 درهمونه
 دروه: دروغ، فریب
 دريځ: منبر، موقف
 دم ختلی: مړ (چي ساه يې وتلی وي)
 دم: ساه
 دمن: د غره لمن د دښتي پراخوالی
 دون: پست، تپتې، ناڅيره
 دين: دينمن
 ديننه: د دينمن جمع يعني دينمن
 دغه بازي: فریب کول، مکر کول
 دانشمند: پوهه، عالم
 ((۵))
 ذلت: خواري، شرمنده گي
 ((۶))
 ډبرې: ستونزې
 ډيبي: رېښل، لږزېدل
 رحلت: کوچ، سفر، وفات

● سانسور: کنترول او سخت گیری په رسنیو،	● روضه: مقبره، هلمبره، قبر
● د ځینو شیانو حذفول په اخبارونو، کتابونو،	
● مجلو او نورو کې	● (ښ)
● سبحان: پاک	● زبون: بیچاره، ناتوان، عاجز، خوار
● سروپای: شال، دستیار	● زعفران: ترکیبي رنگ لکه د زعفران رنگ،
● سرور: رهنما، سرپرست، پیشوا، د کورنۍ	● ژبر نارنجي رنگ ته ورته
● مشر	● زل: منحرف کېدل، بنویدل، له حق او
● سرښندنې: قربانۍ	● صواب نه
● سخاوت: عطا، بخشش، کرم	● زنگاره: زنگ، د اوسپني او فلزاتو زنگ
● سعادت: نېکمرغي	● زنگي: زنگ وهلی، تور
● سمبال: آماده	● زهد: عبادت کول، دنیا ترک کول
● سوبه: فتح، ظفر	● زهیر: ناتوانه، کمزوری، غمجن، خو ابدی
● سوز: سوري کورنۍ، د پښتنو یو خپل	● زبانه: کوښښ، زحمت
● سمول: نښه	● زب: زینت، ښکلا
● سیرت: کره وړه، خوی عادت، لاره	● زرق: زړور، شجاع، دلاور
● ((ش))	● زب: هغه څه چې د ښکلا سبب کېږي،
● شاکر: شکر کونکی	● زبور، لیاقت، مناسب
● شفاهي: د ژبي په وسیله ویل شوی، ژبني	● زمیندار: په غور کې د یوه پخواني ځای
● شفاعت: د عفي غوښتل، یاد مرستي غوښتل	● نوم و
● له یو چانه	● (څ)
● شواخون: غم، رنج، تکلیف	● ژوبله: جگره
● ((ش))	● (س)
● ښکونکي: ښکلی کونکی	● ساد: سم، رښتیا ویونکی
● ښنډم: قربانوم	● سالو: میده شگه

بي ډېر مشهور دی

عنا: رنج ایستل، د سختیو لیدل، مشقت،

سختي

عنايت: مهرباني، شفقت

عنعنات: دودونه، رواجونه

عواطف: مینه، علاقه، تودیتوب

عارف: د معرفت خاوند، پیژندونکی

عصیان: نافرمانی، سرغړونه، شورش

علی الدوام: پرله پسې، دوامداره

عقبا: اخرت، هغه دنیا

عیان: ښکاره، څرگند، ظاهر

((ح))

غاصب: غصب کونکی، څوک چې د بل چا

له رضانه په غیر د هغه حق واخلې

غیرگون: ځواب، عکس العمل

غریح او غرجستان: هغه سیمې چې د غور او

هرات له شماله پیل او تر امو پورې رسېږي،

غریاً تر مرخاب او مروالروډ او شرقاً د بلخ

څنډو ته رسېږي

غشی: تیر

غفور: پخښونکی د گناهونو

غلیب: دښمن

غلبلي: جغې، نارې، سوري

غلو: مبالغه چې عقل یې نه مني

غزوه: کرشمه، د سترگو او وروځو حرکت د

((ص))

صوبیدار: د مغلو د حکومت په اداري

تشکیلاتو کې د والي څوکي

((ض))

ضیافت: مېلمستیا

((ط))

طاعت: بنده گي، فرمانبرداري

طامع: طمع کونکی، حریص

طیلسان: یو ډول جامه وه، چې لستونې یې

نه لرل، لکه چینه، چې قاضیانو او خطیبانو

په پر اوږو اچوله.

((ظ))

ظلمت: تیاره، تورتم

ظلام: تیاره، تورتم

((ع))

عابد: عبادت کونکی

عامل: سبب، وجه

عمور: تېرېدل

عدالت: برابري، نیاو، انصاف

عرفان: د خدای ﷻ پیژندنه

عشور: لسمه

عطا: بخشش، پخښل

عقیق: تور بخښ زښتي کانی چې یمني عقیق

وي او يا له سفره راځي
قاموس: د لغاتو کتاب
قبيله: طایفه، هغه ډله خلک چې د يو سوري
او لاده وي

بل چا د پاملرنې لپاره
غنا: بډاينه، د مال زياتېدنه
غوغا: چيغې، نارې، سوري

قضيا: تقدير، سرنوشت، د قاضي عمل او

((ف))

شغل، قصاوت

فاضلان: عالمان، د فضل خاوندان

قطر: د عربي اماراتو يو ملک

فتنه: عذاب، بيماري، د خلکو ترمنځ اختلاف

قلندر: دروېش، هغه مجرد شخص چې دنيا

فديه: هغه مال چې د چا د ازادۍ په عرض

ته يې شا کړي وي

ورکول کيږي يا هغه مال چې د بلا د رفع

قضصاوت: د دوه کسانو ترمنځ عدالت کول

لپاره ورکول کيږي

قادر: توانمند، د خداي ﷻ

فراق: جدائي، بياتون

له نومونو او صفتونو څخه يو دی.

فراق: جدائي، فراق

قافيه: په لغت کې وروسته ته وايي او په يو

فرهنگيالي: د فرهنگ خاوند، فرهنگپال

بيت کې د دوه مسرعو د وروستيو کلماتو

فضاحت: څرگنده او روانه وينا

هم اهنگي ته وايي، چې په معنا کې توپير

فضيله مواد: بېکاره مواد، خخلي

لري.

فضيلت: برتري، په علم کې لوړه درجه

قائم: توان مند، محکم، ولاړ

فيض: بخشش، برکت، ډېرېدل

((ک))

کان: پښت، نسل

فيروز کوه: د سفيد کوه وروستی لړۍ، چې

کام: ارزو، اراده، قصد

د هرات په شمال غزني برخه کې واقع ده. د

کبريا: عظمت، لويي، بزرگي

فيروز کوه په نامه يادېږي.

کتابتات: بېکاره شيان، خخلي

فوشنج: په هرات کې د يو خلی نوم

کرکټرونه: د کيسې، ناول او ډرامې

فضول: بيهوده

شخصيتونه

((ق))

کروړ: محکم، سخت، کلک

قافله: کاروان، هغه ډله چې په سفر روانه

گروه: عقیده

گروهېدل: عقیده لرل

گلېدن: د گل په څېر نرم او نازک بدن

گلرنگ: د گل په رنگ

گلر خسار: گل مخی

گلرڅ: گل مخی

گمراه: هغه څوک چې لاره یې غلطه کړي وي

گنج: خزانه

گوښې: یوازي، تنها

گروهېدل: دین، عقیده لرل

گوهر: قیمتي کابې لکه الماس، زمرد، یاقوت، مرغلره

((دل))

گرم: غوڅ، ژوبل، زخمي

کتابه: هغه وینا یا کلمه چې د خپلې اصلي معنا نه په غیر یعنی مدلول باندې دلالت وکړي

کنعان: په عراق کې د یوې تاریخي سیمې نوم دی

کهاه: کهول، کورنۍ

کهول: خاندان، کورنۍ

کوډي: جادو

کول: کهول، کورنۍ

کونین: دواړه جهانونه (دنيا او اخرت)

کوت: کلا

کوتوال: کلاوال، کلا لرونکی، کلا ساتونکی

کچل: رانجه

کوټه: ناچل

کیمیا: د پخوانیو په اصطلاح هغه ماده چې د هغې یو اسطه به یې مس په سرو زرو بدلول کڅ: د سیند د غاړې کلی

کوبله: د یو هندي مرغه نوم دی لکه بیل چې بڼه اواز لري

کهسلر: غریزه سیمه، غرنۍ سیمه

((گ))

گاهي: کله

گرداب: په سیند کې هغه ځای چې اوبه یې تاوېږي، د اوبو غولۍ

● مرکب: ترکیب شوی، هغه کلمه چې له دوو	● ((م))
● یا څو توکو څخه جوړه وي	● ماتم، غم، مصیبت
● مزاج: طبیعت	● ماتېدونې: شکست خورونکي
● مساوات: برابري، یو له بل سره برابرېدل	● مامن: وطن، ټاټوبي
● مسمومیت: زهري کېدل	● ماهیت: حقیقت، د یو شي سرشت
● مشورت: مشوره، مفاهمه	● مایع: اوبلن
● مشابه: ورته، یو ډول	● میافغه: د چا په ستاینه کې زياتی چې له
● مصفی: تصفیه شوی، پاک شوی، خالص، بې عیبه	● اعتدال نه لرې وي
● مظلوم: بیچاره، ځپلی، چې ظلم پرې شوی وي	● میتلا: روږدی، اخته
● معتاد: روږدی، اخته	● مجازي: غیر حقیقي
● معتز: عذر غوښتونکی	● محتو: منځپانگه، مضمون
● معصیت: گناه، نافرمانی	● محشر: د خلکو د راټولېدو ځای، د قیامت ورځ
● مقبول: قبول شوی، خوښ شوی	● محکوم: تر حکم لاندې، حکم پرې شوی
● مکر: حیله، فریب	● مخسور: سرخوړي، سرلوړي
● مل: ملگری	● مدیر: تدبیر کوونکی، باتدبیره، عاقبت اندیش
● مکلف: گومارل شوی، متعهد کېدل	● مدت: وخت، زمان
● ملحد: هغه څوک چې په خدای عقیده نه لري	● مدعا: مقصد، هغه څه چې ادعا شوي وي
● او یا له دین نه او وښتی وي	● مدفن: قبر
● ملونه: د مل جمع، ملگری	● مرتبي: درجي، مقاومت، موقفونه
● من: زړه، اراده	● مرثیه: ویرینه، هغه شعر چې د چا د مړینې وروپکې کېږي.
● مناسبات: راشه درشه، اړیکې	● مرصع: په جواهر و تزیین شوی
● مناقبي: دوه مخي	● مرو: د ترکمنستان په جنوب کې د یو ښار نوم دی
● منزله: پاک، سپېڅلی	
● منشاء: سرچینه	

● مَل: شراب
 ● محرقه: يو ډول ناروغي ده، چې دوامداره تبه لري.
 ● محاوره: خبرې اترې، اصطلاح
 ● مجازي: غير واقعي، غير حقيقي.
 ● مجهول: هغه څه چې نامعلوم او ناشنا وي
 ● منفور: د نفرت وړ
 ● موضعي: چې په يوه خاصه نقطه او يا يو ځای پورې تړلی وي
 ● منصور: کامياب، حسين بن منصور
 ● حلاج چې د وحدت الوجود فلسفي لوی علمبردار و.
 ● منظوم: هغه کلام چې وزن او قافيه ولري
 ● منعکس: انعکاس شوی، څرگند
 ● مورفيم: د ژبې تر ټولو کوچنی معناد او واحد چې که تجزيه شي خپله معنا له لاسه ورکوي.
 ● ميرخي: دښمن، دښمني، دښمنان
 ● مهر: محبت، دوستي، مينه
 ● ((ن))
 ● نانا: تاراچ، بلغار
 ● ناز: اور
 ● نانغتان: نااور بډونکي
 ● ناروین: مصيبت، ماتم، غم
 ● ناصبور: بي صبره

● منظر کشي: د منظر ونو ترسيمول
 ● منگور: مار
 ● مننبت: قبلول
 ● مهجور: مبتلا په هجران، لري، تبعيد شوی
 ● مهذب: پاک او سپېڅلی، له عیبونو نه پاک، د ښو اخلاقو خاوند
 ● مواس: ساتونکی، محافظ
 ● مورفولوژي: اواز پېژندنه
 ● موعظه: پند او نصيحت
 ● موفقيت: کاميابي، براليتوب، بری
 ● مفرق: هغه عدد چې له بل عدد نه کمېږي
 ● مؤرخين: تاريخ ليکونکي
 ● ميرخمن: دښمن
 ● متعلق: تړلی، متصل، يو چا يا څه شي ته منسوب
 ● متجانس: همجنس، هم شکل، يو ډول
 ● متناظر: ورته، يو شان
 ● متناوب: وار په وار، يو په بل پسې
 ● مطابحه: شوخي، هغه وينا چې شوخي او طنز پکې وي.
 ● معيار: د اندازه کولو وسيله، سرمشق
 ● مغلوب: شکست خورلی، ماتې خورلی
 ● مناهي: د منع جمع، منع شوي کارونه
 ● منشور: هغه کلام چې وزن او قافيه ونه لري
 ● منديش: د غوربانو پايتخت، يوه ټينگه مشهوره کلا

((ه))

هجوم: ناڅاپه حمله، يرغل
هدايت: لارښوونه
هذب: ښي عيبه، صاف
هريوا: د هرات پخوانی نوم
هستوتني: تخليقات، ايجادات
هسک: آسمان، لور
هنريت: د هنر لرونکی

هورې: هلته
هوږ: عزم، اراده
هيجان: حيرانېدل، په احساساتو راتلل،
جذباتي کېدل

هيرو: اتل، قهرمان
هول: هر ډول غير جدي وينا، شعر يا نثر چې
غير اخلاقي مضامين ولري او د اجتماعي
ادب مخالف وي.

هوا: خواهش، نفس، هوس، ميل، تمنا

((و))

يرغ: هغه اس چې تېر رفتار کوي، اسلحه
يرغالم: يرغل کوم
يرغل: حمله، هجوم
يون: حرکت، تگ

نتلی: زار، زبون، افسرده

نشاط: خوښي، ارزو، هيله
ندامت: پشیماني
نصرت: فتحه، سويه
نغوزه: اورېدل، اوره
نوا: اواز، نغمه
نیاو: عدالت، مساوات
نيزنگ: فريب، مکر، حيله

نصاب: ټاکلي اندازه چې زکات پرې
واجبېږي، درجه، مقام
نفسی: هوا او هوس، روحي، روحاني

((و))

ورم: پند، نصيحت
وعظونه: نصيحتونه کول
وېار: افتخار
وېرته: وير، ماتم، سوگ
وېله: يو تر بله

ودنه: وده، نمو، غوړ پېدنه
وستاکار: د توپکو جوړوونکی
وکور او ده: باطل کول
وته ييز: اقتصادي
وصف: ستاينه، توصيف
وصال: ديدن

۱ خلیکو نه

- ۱- ادب پوهنه، سید محی الدین هاشمی، د اریک گرځنده کتابتونونو اداره، پېښور، ۱۳۸۱ هـ. ش. کال.
- ۲- ادبي بحثونه، گل پاچا الفت، دانش خپرنډويه ټولنه، ۱۳۸۱ هـ. ش. کال.
- ۳- بدیع او بیان، پوهندوی نور احمد شاګر، خپرونکی: د پوهني وزارت د تالیف او ترجمي ریاست، ۱۳۵۵ هـ. ش. کال.
- ۴- بدیع او د پښتو شعر، اورنگزېب ارشاد، دانش خپرنډويه ټولنه، ۱۳۶۹ هـ. ش. کال.
- ۵- په پښتو ادب کې د سولې انعکاس، خپرنوال محمد عارف غروال، د علومو اکاډمي، کابل، ۱۳۸۸ هـ. ش. کال.
- ۶- پښتني میرمني، عبدالرؤف بېنوا، دولتي مطبعه، ۱۳۲۳ هـ. ش. کال.
- ۷- پښتو ادب کې مثل، داوړ خان داوډ، یونیورسټي بک ایجنسي خپس بازار، پېښور، ۱۹۹۰م. کال
- ۸- پښتو لنډۍ، عبدالرؤف بېنوا، دانش خپرنډويه ټولنه، ۱۳۸۷ هـ. ش. کال.
- ۹- پټه خزانه، محمد هوتک، د پوهني وزارت، د دارالتالیف ریاست، دویم جلد، کابل، دولتي مطبعه، ۱۳۳۹ هـ. ش. کال
- ۱۰- په افغانستان کې چاپیریال ته ورپېښ خطر ونه، پوهنمل شیر احمد گردیوال، د افغانستان د مطالعاتو مرکز، دانش کتابتون، پېښور، ۱۳۷۸ هـ. ش. کال.
- ۱۱- پښتو ګرامر، پوهاند صدیق الله ربیتین، یونیورسټي بک ایجنسي، پېښور، ۱۳۷۲ هـ. ش. کال.
- ۱۲- پښتو لهجې، خېرنیو ه علي محمد منگل، د علومو اکاډمي، ۱۳۸۷ هـ. ش. کال.
- ۱۳- پښتو نحوه، پوهندوی ډاکټره زرغونه ربښتین زیور، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز، پېښور، ۱۳۸۲ هـ. ش. کال.
- ۱۴- پښتو اصطلاحات او محاورې، محمد گل نوري، پښتو ټولنه، ۱۳۲۰ هـ. ش. کال.
- ۱۵- تاریخ ادبیات جهان، باګر تراویک، ژباړونکی عربعلی رضایی، دویم جلد، تهران، ۱۳۸۳ هـ. ش. کال.
- ۱۶- تاریخ مرصع، افضل خان خټک، د دوست محمد کامل مومند په مقابله او سرېزه، پېښور، ۱۹۷۴م. کال

- ۱۷- خانخانی، خاما، سید بهاو الدین مجروح، خپرو ونکی د کلید د کتاب خپرو لو اداره، دریم چاپ، ۱۳۸۵ هـ. ش. کال.
- ۱۸- د استاد الفت نثري کلیات، د اسمعیل بون په زیار، خپرو ونکی د اطلاعاتو او کلتور وزارت، دولتي مطبعه، ۱۳۷۰ هـ. ش. کال.
- ۱۹- د پښتو ادبیاتو تاریخ (لرغونې او منځنۍ دورې) سرمحقق زلمی هېو ادمل، دانش خپرنډوډه ټولنه، ۱۳۷۹ هـ. ش. کال.
- ۲۰- د بدیع فن او پښتو شاعري، پوهنپار محمد ابراهیم همکار، دانش خپرنډوډه ټولنه، ۱۳۸۸ هـ. ش. کال.
- ۲۱- د مهدي داستاني کلیات، تدوین او سرېزه د زین انځور، د افغانستان د لیکوالو انجمن، کابل، ۱۳۶۷ هـ. ش. کال.
- ۲۲- د اشرف خان هجري دیوان، تحقیق، ترتیب او سمونه، همیش خلیل، خپرو ونکی پښتو اکېډمې پېښور یونیورسټي، ۲۰۰۱ م. کال
- ۲۳- د لیکوالۍ فن، سید محی الدین هاشمي، میرویس کتاب پلورنځی، ۱۳۸۲ هـ. ش. کال.
- ۲۴- درباری گوهر، دکتړ مهدي حمیدي، دریم جلد، تهران، ۱۳۶۹ هـ. ش. کال.
- ۲۵- د پښتو ټپي او ژوند، سلما شاهین، پښتو اکېډمې پېښور یونیورسټي، جلدون پریس، ۱۹۸۹ م. کال
- ۲۶- د پښتو ادبیاتو منځنۍ دوره، پوهاند واکتر زور الدین زور، د ساپي خپرونو او پراختیا مرکز، پېښور، ۱۳۸۶ هـ. ش. کال.
- ۲۷- د پښتو نثر همداره، پوهاند صدیق الله رښتین، یونیورسټي پک ایجنسي، پېښور
- ۲۸- د ادبیاتو په لړ کې، پوهنمل بریالۍ باجوړی، خپرو ونکی حسام ادبي ټولنه، کابل، ۱۳۸۷ هـ. ش. کال.
- ۲۹- د پښتو ادبیاتو تاریخ، کاننید اکاډمیسین سرمحقق محمد صدیق روهي، دانش خپرنډوډه ټولنه، ۱۳۸۴ هـ. ش. کال.
- ۳۰- د خوشحال خټک کلیات، د افغانستان د علومو اکاډمې، د ژبو او ادبیاتو انستیتوت، د ادب او فولکلور څانګه، کابل، دولتي مطبعه، ۱۳۵۹ هـ. ش. کال.
- ۳۱- د نړۍ ولسي کیسي، صفيه حلیم، میونډ کلتوري ټولنه، کندهار، ۱۳۸۴ هـ. ش. کال.
- ۳۲- د خواجه محمد بنگین دیوان، ترتیب او تدوین: خیال بخاري، پښتو اکېډمې پېښور یونیورسټي، ۱۹۶۵ م. کال

- ۳۳- د پښتو ژبې لنډ گرامر، محقق سید محی الدین هاشمي، د اریک گرځنده کتابتونونو اداره، پېښور، ۱۳۸۳ هـ. ش. کال.
- ۳۴- زرنې خانگي، حبيب الله رفيع، د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو علمي او تحقيقي مرکز، پښتو ټولنه، ۱۳۶۰ هـ. ش. کال.
- ۳۵- که سوله وي، رولاند جيز، د یونسکو او بي بي سي د تعليمي پروژې خپرونه، پېښور، پبلک ارت پريس، ۱۹۹۷ م. کال
- ۳۶- ليکوالي (املاء او انشاء)) گل پاچا الفت، پښتو ټولنه، ۱۳۳۹ هـ. ش. کال.
- ۳۷- نا اشنا سندري، سيد بهاو الدين مجروح، د کليد د کتاب خپرونه، اداره، دويم چاپ، د نيراسکا تعليمي مطبعه، ۱۳۸۵ هـ. ش. کال
- ۳۸- تنگيالی د زماني، سرمحقق زلمي هېوادل، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، ۱۳۸۰ هـ. ش. کال.
- ۳۹- نوي ژبپوهنه او ژبني مسایل، حبيب الله تری، پښتو ټولنه، ۱۳۴۵ هـ. ش. کال.
- ۴۰- پښتو پښويه، پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار، کابل پوهنتون، د ژبو او ادبياتو پوهنځی، ۱۳۶۲ هـ. ش. کال
- ۴۱- د پښتو ادب تاريخ، پوهاند صديق الله رښتين، پښتو ټولنه، کابل، ۱۳۲۵ هـ. ش. کال
- ۴۲- پښتو څېړنې (د مقالو ټولگه)، لومړی ټوک، پښتو ټولنه، ۱۳۵۴ هـ. ش. کال دولتي مطبعه
- ۴۳- د حاجي جمعه بارکزي ديوان، سرزړه او لغتنامه د پوهاند عبدالشکور رشاد، خپرونکی: د افغانستان د علومو اکاډمي، ۱۳۶۰ هـ. ش. کال
- ۴۴- ادبي فنون (بديع او بيان) پوهنمل محمد اقا شيرزاد، کابل، ۱۳۸۴ هـ. ش. کال
- ۴۵- فولکلوري وړمې، سرمحقق علي محمد منگل، کابل، ۱۳۸۷ هـ. ش. کال
- ۴۶- توريالی پښتون (د خوشحال د سيمينار د مقالو ټولگه) پښتو ټولنه، ۱۳۵۰ هـ. ش. کال، دولتي مطبعه
- ۴۷- معلومات اساسي در مورد دوا و مواد نشه اور، جان الن، پروژه های تعليمي برای افغانستان، بي. بي. سي، پبلک ارت پريس، پيشاور، سال ۲۰۰۰ م.
- ۴۸- فرهنگ فشرده سخن، (جلد ۱- ۲) داکتر حسن انوري، تهران، سال ۱۳۸۲ هـ. ش.
- ۴۹- پښتو - پښتو تشريحي قاموس، (۱- ۴ ټوک) د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو انستيتوت، کابل، ۱۳۵۸، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۵ هـ. ش. کلونه.
- ۵۰- اوسني ليکوال (درې ټوکه) عبدالروف بېنوا، کابل، دولتي مطبعه کلونه، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۶ هـ. ش.

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English